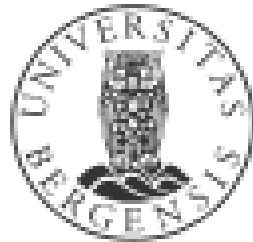

**Den samfunnsmessige betydningen av
villreinfangst i jernalder og middelalder:**

En analyse med utgangspunkt i
fangstanlegg i Vik og Aurland i Sogn

Ailèn Moltu Frækhaug

Masteroppgave i arkeologi

AHKR

Universitetet i Bergen

Mai 2012

Forord

Jeg vil gjerne benytte anledningen til å takke min veileder førsteamanuensis Knut Andreas Bergsvik ved Universitet i Bergen, for nøye gjennomgang av kapitler samt konstruktiv kritikk i forbindelse med denne avhandlingen. Jeg hadde ikke kommet i mål uten deg. Jeg vil også takke Knut Andreas samt medstudent Per Christian Burhol for feltoppholdet i Vik og Aurland, hvor vi registrerte fangstanleggene som denne avhandlingen tar utgangspunkt i. Takk til Per Christian for samarbeid samt interessante samtaler og diskusjoner om temaet. Videre vil jeg takke stedsnavnforsker og førsteamanuensis ved Universitet i Bergen Ole-Jørgen Johannessen ved Universitet i Bergen, som har tatt seg tid i en travel arbeidsdag til å gi veiledning i forbindelse med navnemateriale i undersøkelsesområdet. Jeg ønsker også å takke Svein Indrelid for artikler samt muntlig tilbakemelding i forbindelse med fremføring av prosjektskisse, samt arkeolog Leif Inge Åstveit som også gav tilbakemeldinger på denne. Videre vil jeg takke Sogn og Fjordane fylkeskommune for relevant informasjon der i blant dateringsresultater, samt folk fra lokalområdet som har vært svært hjelpsomme i forbindelse med dette prosjektet. Dette gjelder spesielt John Thune som gav oss informasjon om hvor vi kunne finne fangstanleggene og Christian Hillman som satt oss i kontakt med ham. Videre en takk til Anne Marie Bøtun Øyri som selv har registrert i dette området og som under hele prosessen har vært tilgjengelig for spørsmål. Sist men ikke minst vil jeg takke min familie samt min kjære samboer Petter som har støttet og oppmuntret meg hele veien.

Innholdsfortegnelse

Abstract	7
Liste over figurer	9
Liste over tabeller	10
1. Innledning	11
1.1 Emne og mål.....	11
1.2 Problemstillinger.....	12
1.3 Kronologisk og geografisk avgrensning.....	13
1.4 Avhandlingens oppbygning.....	15
2. Forskningshistorie	16
2.1 Registrerte fangstanlegg og fangstboplasser.....	16
2.2 Tidsramme for bruk av fangstanlegg og fangstboplasser i sørnorske fjell.....	19
2.3 Tidligere registreringer utført i undersøkelsesområdet.....	20
2.4 Oppsummering.....	20
3. Teori og metode	21
3.1 Rettigheter til utmark i fjellet og teorier om hvem som utførte eller stod bak fangsten.....	21
3.2 Begrepsavklaring.....	21
3.3 Rettigheter til utmark i fjellet fra jernalder til og med middelalder.....	22
3.4 Teorier om samfunnsstruktur i jernalder.....	24
3.5 Lovmaterialet fra middelalder som kilde til samfunnsstruktur og rettigheter i utmark.....	25
3.6 Teorier om hvilke aktører som organiserte eller utførte reinfangsten.....	26
3.7 Metoder.....	29
3.8 Registrering.....	29
3.9 Kartlegge fangstrelaterte navn.....	30
3.10 Kart.....	31
3.11 Oppsummering.....	32
4. Beskrivelse av fangstanleggene i undersøkelsesområdet	33
4.1 Innledning.....	33
4.2 Generell beskrivelse av området.....	35
4.3 Sommer og vinterbeite i Fjellheimen.....	35
4.4 Beskrivelse av anleggene.....	38
4.5 Dyregravanlegg.....	38
4.6 Buestillingsanlegg.....	39
4.7 Anlegg med både dyregraver og buestillinger.....	42
4.8 Andre anlegg i området.....	43
4.9 Oppsummering.....	44

5. Analyse del I: kronologi og navnematerialet	46
5.1 Kronologi.....	46
5.1.1 Mulighet for ulike fangstfaser ved fangstanleggene basert på beliggenhet og dyrenes oppførsel under fangsten	48
5.1.2 Stedsnavn samt gårdsnavn som kan knyttes til fangst.....	49
5.1.3 Navn som muligens kan fortelle om frakt av reinsdyrslakt.....	51
5.1.4 Hvorfor så få fangstrelaterte navn i et område med flere store fangstanlegg?	52
5.1.5 Oppsummering	53
5.2 Hvilke bygder kan knyttes til fangsten?	54
5.2.1 Fangstfolk av samisk opprinnelse	54
5.2.2 Nærliggende bygder og gårdsbebyggelse.....	55
5.2.3 Støler kan trolig knyttes til fangst	57
5.2.4 Hvor lang tid kan man ha brukt fra bygd og stølsområdet til nærliggende fangstanlegg? 58	
5.2.5 Avstand fra nærliggende bygder og gårdsbebyggelser og deres stølsområder til nærliggende fangstanlegg.....	59
5.2.6 Oppsummering	73
5.3 Representerer fangsten et eget forbruk eller er den rettet mot et større marked?.....	74
5.3.1 Aktiv og Passiv fangst.....	74
5.3.2 Representerer dyregravanleggene et eget forbruk?	75
5.3.3 Buestillingsanleggene representerer et større marked?	77
5.3.4 Kan buestillingene på Handadalseggi og buestillingene ved Svelgavannet representere fangstprodukter til eget forbruk?	80
5.3.5 ”Styrtfangst” et utbytte som dekker mer enn eget behov?	81
5.3.6 Oppsummering	81
6. Analyse del II: Kan fangsten samt utmarksressurser generelt ha medvirket til fremvekst av eliter i jernalder og tidlig middelalder?.....	83
6.1 Kan eliten knyttes til den aktive fangsten?.....	83
6.2 Høvdingmodellen	84
6.3 En alternativ modell	85
6.4 Utmarksressurser utnyttet i jernalder og middelalder, som kan ha gitt eliten et økonomisk overskudd	86
6.5 Hvordan passer fangsten og utmarksressurser inn i teoriene?.....	87
6.6 Kan elitegravene vitne om fangst?	88
6.7 Kan middelaldereliten knyttes til fangsten?	91
6.8 Beinmaterialet fra Bergen.....	93
6.9 Oppsummering	93

7. Sammendrag og konklusjon	95
8. Litteraturliste.....	97

Abstract

The area of my research is situated in the counties of Sogn and Fjordane and Hordaland, Western Norway. In the mountain areas around the Fresvik glacier you find a wide variety of hunting systems such as pitfalls, archery positions and game drive walls. The number of archery positions is quite high in a Norwegian context; the largest system contains 93 positions, and can therefore indicate a large scale hunt. The hunting systems have never before been an object of further analysis, that's why in this thesis I will discuss questions concerning the social aspects/consequences of the hunt. Previous C-14 samples from hunting systems in this area indicate that they were used sometime between the Roman period and Medieval times.

In the first section of my analysis, I looked at names in the area which are related to reindeer hunt. I located 16 names which could be related to hunting and transporting of dead reindeer. These names were located close to some of the nearby villages. In the next part of my analysis I discussed which villages and farm areas that could have used the hunting systems located in my research area. I chose six villages based on their nearby position and because grave finds indicate that they were inhabited by the Iron Age. I measured the distance from each nearby village to all hunting systems. I also looked at areas where the farms had their shiellings to see if these areas were located close to hunting systems, in most cases they were.

In the next part of my analysis I discussed whether the hunting systems covered the needs of a big group, or the need of a single farm. To find out I looked at the size of the systems, how many people who were involved in the hunt, and how many animals which could have been taken. I suggested that pitfalls probably were used by individual farms, considering the fact that the systems are quite small and one pitfall could only trap one animal at a time. This would probably just be enough to cover the need of one household. I suggested however that the huge systems of archery positions (the largest had 93) could cover the needs of larger populations, and could have been organized by someone with a high status in the society, someone with the influence to call on a large number of men in a short notice.

In the next part of the analysis through using two theories which interprets how the Iron Age society was organized, I discussed this further. In both theories there is a leader which is in charge of a large group of men, both theories also mentions good farm land and natural

resources as being important to some extent. I therefore suggested that these leaders could have been the people behind the large amount of archery positions, considering that they had large numbers of men available. I suggested that the meat could serve as food to the leader and his men. The bones and antlers could be used for trade to get other goods, or to gain new alliances. Based on earlier archaeological investigations, I presented the resources which were available in the “outfield”, and were exploited the Iron Age and Medieval times. This could have provided the leading society (the elite) with economic resources, which could have served to their advantage. After this I looked at elite graves from the Iron Age to see if grave goods could show a connection to hunting. But this proved to be quite difficult, considering that arrows and spears which were used during hunting also could have been used in warfare. I also researched to see if there was an elite (king or aristocracy) present in the area in Medieval times, some farms could be connected to an elite. I therefore suggested that the elite could have been interested in products from the hunt and other products in the “outfield” either as received taxes from nearby farms or by having ownership in some of the hunting systems in the “outfield”.

Liste over figurer

Figur 1: Kart som viser undersøkelsesområdets plassering i Norge

Figur 2: Kart med omriss av undersøkelsesområdet

Figur 3: Kart som viser fangstanleggenes plassering innenfor undersøkelsesområdet

Figur 4: Kart over vinterbeite til reinen i Fjellheimen

Figur 5: Kart over sommerbeite til reinen i Fjellheimen

Figur 6: Kart over oppholdssted til tre reinflokker i Fjellheimen

Figur 7: Kart over kjente kalvingsområder og trekkruter benyttet av rein i Fjellheimen

Figur 8: Bilde av en murt dyregrav like ved Styvisdalsvannet

Figur 9: Bilde av muren på Handadalseggi

Figur 10: Bilde av buestilling på Tuftafjellet

Figur 11: Bilde av steinringer i Sendebotnen

Figur 12: Kart med stedsnavn som trolig kan knyttes til fangst

Figur 13: Kart over Vik med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet.

Figur 14: Kart over Fresvik med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet

Figur 15: Kart over Feios med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet

Figur 16: Kart over Vangsnes med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet

Figur 17: Kart over Jordalen med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet

Figur 18: Kart over Dyrdal, Drægo og Styvi med Nærøyfjorden med nærliggende anlegg og omriss av stølsområdet

Figur 19: Kart over Tufto og Bakka ved Nærøyfjorden med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet.

Figur 20: Kart over gårder i Nærøydalen med nærliggende fangstanlegg og omriss av stølsområdet.

Liste over tabeller

Tabell 1: Viser hvilke typer fangstanlegg som finnes innenfor undersøkelsesområdet, antall fangstinnretninger ved hvert anlegg samt høyden over havet ved vært anlegg.

Tabell 2: Viser tidligere dateringer fra undersøkelsesområdet.

Tabell 3: Viser en oversikt over avstander fra hver bygd/gårdsbebyggelse til hvert enkelt fangstanlegg.

Tabell 4: Viser sannsynlige brukere av fangstanlegg 10-12 og 15 basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Tabell 5: Viser sannsynlige brukere av fangstanlegg 13 basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Tabell 6: Viser sannsynlige brukere av anlegg 6 og 9 basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Tabell 7: Viser sannsynlige brukere av anlegg 14 og 8 basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Tabell 8: Viser sannsynlige brukere av anlegg 1-5 og 7 basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Tabell 9: Viser hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangsten ved dyregravanlegg.

Tabell 10: Viser hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i buestillingsfangst.

Tabell 11: Viser hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangst ved dyregraver og buestillinger om alle anlegg var benyttet samtidig.

1. Innledning

1.1 Emne og mål

Emnet jeg skal ta opp i masteroppgaven min er den samfunnsmessige betydningen av fangst i jernalder og middelalder. Jeg vil ta utgangspunkt i 15 fangstanlegg konstruert for villrein, som alle ligger på fjellet ved og rundt Fresvikbreen i henholdsvis Aurland og Vik kommuner. Anleggenes plassering i fjellet strekker seg fra Syringefjellet i nord til Lyngskaret i sør og ved Svelgavannet i vest. I dette området kan man skille mellom dyregravanlegg, store buestillinganlegg samt anlegg tolket som styrtfangst. Flere av buestillingsanleggene i dette området er svært store i norsk sammenheng, det største anlegget har hele 93 buestillinger. Tidligere dateringer gjort av anleggene indikerer en bruksalder fra eldre jernalder til inn i middelalder. I sammenheng med fangstanleggene vil jeg trekke inn bygder/gårdsbebyggelser i Vik og Aurland samt et område i Voss kommune som trolig kan ha vært involvert i fangsten. Disse er valgt fordi de ligger i kort avstand fra anleggene og at framkommelighet til dem har vært mulig. De har også hatt bosetning jernalder og middelalder, som ut fra tidligere dateringer trolig er anleggenes bruksperiode. Jeg vil ta for meg et større arkeologisk materiale fra undersøkelsesområdet, da målet er å sette fangstanleggene inn i en større sammenheng.

Temaet er valgt fordi det er gjort lite forskning på dette materialet. Anleggene har ikke vært gjenstand for analyse i en større sammenheng. Noen forskere har tidligere registrert fangstanlegg i dette området, men det er ikke gjort noen fullstendig systematisk registrering og dokumentering av fangstanleggene. Som jeg nevnte er flere av anleggene av svært store dimensjoner sammenlignet med anlegg andre plasser i landet. Det er derfor interessant å gjøre en videre analyse av den samfunnsmessige betydningen bak disse. Det er nettopp dette jeg vil gjøre i denne avhandlingen.

Prosjektet er todelt, Per Christian Burhol vil gjøre en bruksanalyse av fangstanleggene. Han vil også undersøke hvilke terrengformasjoner som var best egnet ved de ulike fangstanleggene. Jeg vil trekke inn hans resultater i min diskusjon, hvor jeg vil ta opp spørsmål som setter fangsten inn i en større sammenheng.

I forbindelse med masterprosjektet har jeg registrert og dokumentert fangstanleggene ved Fresvikbreen. Dette arbeidet er gjort av meg selv, masterstudent Per Christian Burhol og min veileder førsteamanuensis Knut Andreas Bergsvik, tidlig høsten 2011.

1.2 Problemstillinger

Som utgangspunkt for denne avhandlingen har jeg valgt å fokusere på fire overordnede problemstillinger.

- Hva kan fangstrelaterte navn fortelle om fangsten? Jeg ønsker å få en oversikt over fangstrelaterte navn innenfor undersøkelsesområdet. Jeg vil se på navnenes geografiske plassering på kartet, da dette trolig kan indikere hvilke områder som kan knyttes til fangsten. Jeg ønsker også å undersøke om fangstrelaterte navn kan gi en indikasjon på anleggenes alder.
- Hvilke bygder eller gårdsbebyggelse kan knyttes til bruken av fangstanleggene i undersøkelsesområdet? For å besvare denne problemstillingen vil jeg undersøke hvilke bygder/gårdsbebyggelse som ligger lettest tilgjengelig i forhold til adkomst samt avstand fra fangstanleggene i undersøkelsesområdet. Jeg vil også undersøke om de har hatt stølsrett i nærheten av anleggene, stølens beliggenhet kan trolig indikere hvilke områder man har hatt interesser i. Jeg vil ta utgangspunkt i bygder/gårdsbebyggelser som har hatt bosetning i jernalder og middelalder. Jeg vil derfor undersøke om det finnes gravhauger på disse plassene, dette kan vitne om bosetning i jernalder eller tidligere.
- Hvor stort omfang representerer fangsten, eget forbruk eller produkter rettet mot et større marked? For å besvare denne problemstillingen vil jeg ta utgangspunkt i anleggenes størrelse og type (aktiv eller passiv fangst). Basert på dette vil jeg vurdere

hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangsten, og hvor stort utbytte dette kan ha resultert i.

- Hvilke betydning hadde fangstprodukter spesielt og utmarksressurser generelt for utviklingen av eliter i jernalder og middelalder? For å besvare denne problemstillingen, vil jeg trekke inn teorier om samfunnsorganisasjon. Med utgangspunkt i disse vil jeg diskutere hvilke betydning fangst og utmarksressurser generelt kan ha hatt for en elite. Jeg vil trekke inn utmarksressurser fra området, som har vært utnyttet innenfor tidsrommet jernalder og middelalder. Dette kan ha et økonomisk overskudd til en elite. Jeg vil også ta utgangspunkt i deler av gravmateriale fra området som kan ha tilhørt eliten. Jeg vil undersøke om disse gravene kan knyttes til fangsten. Når det gjelder middelalder vil jeg undersøke om kongen har hatt krongods innenfor undersøkelsesområdet, da dette muligens kan vitne om at kongen har hatt interesser i fangsten.

1.3 Kronologisk og geografisk avgrensning

Jeg vil som nevnt ta utgangspunkt i jernalder og middelalder. Dette er basert på en rekke dateringer som tidligere er utført av anleggene i undersøkelsesområdet. Dateringene strekker seg fra førromersk jernalder til ut på 1400 tallet (se tabell 2). Dette gir fangstanleggene ved Fresvikbreen en bred tidsramme, som for øvrig også gjelder fangstanlegg andre plasser i landet (Bang-Andersen 2004; Mikkelsen 1994; Indrelid & Hufthammer 2010).

Undersøkelsesområdet ligger hovedsakelig i indre Sogn, men strekker seg også delvis inn i Voss kommune. Fangstanleggene er anlagt i henholdsvis Vik og Aurland kommuner og strekker seg over fjellområdet fra Tuftafjell i nord til Lyngskaret i sør og Svelgavannet i vest. Innenfor dette området ligger 15 fangstanlegg. Anleggene på Langafjellet, Handadalseggi og fire anlegg mellom Vardafjellet og Lyngskaret ligger i Aurland kommune. Mens anleggene på Syringefjellet, Tuftafjellet, ved Styvisdalsvannet samt ved Svelgavannet ligger i Vik kommune.

Fjellområdet kan i generelle trekk beskrives som svært bratt og kupert. De bratte fjellveggene strekker seg fra sognefjorden i nord samt fra Aurlandsfjorden i sørøst. Vik ligger langs Sognefjorden, og Aurland ligger ved en av side armene til Sognefjorden som er kalt Aurlandsfjorden. Denne deler seg i to armer hvor av den ene er kalt Nærøyfjorden og går helt inn til Gudvangen, den andre fjordarmen strekker seg helt inn til Flåm.

Jeg vil også trekke in nærliggende bygder og gårdsbebyggelser, disse ligger hovedsakelig til i bunnen av dalfører langs Sognefjorden i Vik, eller ved Nærøyfjorden i Aurland kommune, samt Jordalen som ligger i et dalføre nordvest for Nærøyfjorden. Jeg vil ta utgangspunkt i bygdene Vik, Vangsnes, Feios og Fresvik i Vik kommune, gårder ved Nærøyfjorden og Nærøydalen i Aurland kommune, samt gårder i Jordalen i Voss kommune.

Bygdene/gårdsbebyggelsene har blitt valgt på grunnlag av gunstig plassering i forhold til fangstanleggene, de ligger kun noen kilometers gange fra et eller flere fangstanlegg. Under er kart som viser undersøkelsesområdets plassering.

Fig 1: Kart er hentet fra fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug.

Fig 2: Kart hentet fra fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug

1.4 Avhandlingens oppbygning

Avhandlingen starter med dette innledningskapittelet, deretter følger et kapittel om forskningshistorie hvor jeg vil gå gjennom tidligere undersøkelser og registreringer av fangstanlegg samt boplasser som kan knyttes til fangst i Sør-Norge. I teorikapittelet vil jeg ta opp teorier om hvordan samfunnet var organisert i jernalder og middelalder, bruk og rettigheter til utmarksressurser vil stå sentralt. Jeg vil også presentere teorier om hvem som kan ha kontrollert eller utført fangsten. Deretter følger et metodekapittel hvor jeg vil beskrive hvilke metoder jeg vil benytte for å besvare problemstillingene. Etter dette følger et kapittel hvor jeg vil ta for meg fangstanleggene som avhandlingen tar utgangspunkt i. Videre følger selve analysen, hvor jeg vil besvare problemstillingene i den rekkefølgen som er nevnt innledningsvis. Dette vil bli avsluttet med en oppsummering samt en konklusjon.

2. Forskningshistorie

2.1 Registrerte fangstanlegg og fangstboplasser

I Sør- Norge er det de senere årene gjort flere undersøkelser i fjellet, som har resultert i at det er registrert fangstanlegg og boplasser tilknyttet fangst. I dette kapittelet vil jeg ta for meg tidligere undersøkelser av fangstanlegg og fangstboplasser i sørnorske fjell, samt ta for meg tidligere registreringer innenfor selve undersøkelsesområdet.

I Ottadalen finnes flere rusefangstsanlegg, buestillinger og murte dyregraver. Det er også funnet skremmepinner samt bægjer i form av murer, stolperækker eller varderekker. De siste årene har NINA registrert flere fangstanlegg i området. Et anlegg kalt Verket har ledegjerder, samle kve og avlivningskve. I rusefangstanleggene har dyrene blitt ledet ut på vann og avlivet av folk i båter, eller ledet inn i samle kve, og deretter gruppevis inn i avlivningskve hvor de ble avlivet (Jordhøy et. al 2011).

Ved Lendebreen mellom Skjåk og Lom som ligger i Oppland på om lag 1900 moh er det registrert en leirplass for reinjegere. Blant funnmaterialet er sko, tekstilrester, jaktutstyr og ellers utstyr som ble brukt i leiren. Det er dessuten funnet rester etter hestebein og utstyr til hest. Funnene tyder på at leirplassen ble brukt fra jernalder til tidlig middelalder (<http://www.oppland.no/PageFiles/52463/NotatLendbreen.pdf>). Fordi fonnene har smeltet mye de senere årene, som har ført til at funn fra tidligere reinjegere har smeltet frem. Har man startet et sikringsprogram med utgangspunkt i Oppland, hvor man prøver å redde slike gjenstander. Dette er et samarbeid mellom fylkeskommunen i Oppland og Kulturhistorisk Museum i Oslo. ([http://www.oppland.no/Pagefiles/33631Funnrapport\(kort\).pdf](http://www.oppland.no/Pagefiles/33631Funnrapport(kort).pdf)).

I Rondane er det funnet flere fangstinnretninger der i blant dyregraver med tilhørende ledegjerder. Noen ligger enkeltvis og andre i systemer på opp til flere stykker. Den høyest liggende forekomsten i området er 1560 moh. En trestokk fra en av gavene er C-14 datert til 1240 ± 60 . De fleste murte gravene i området var trolig i bruk frem til svartedauden inntraff (Barth 1982: 33-34). Per Jordhøy har også jobbet med materialet i Dovre regionen, i en periode fra 2001-2007 ble det funnet og registrert 1547 graver. Det finnes flest jordgravde graver, men høyere oppe ble det også funnet murte graver. Det er stor forskjell på gravenes størrelse, som i følge Jordhøy kan indikerer at det ble jaktet på både elg og rein i området.

Retningen på gravene og andre forhold i området indikerer fangst av rein (Jordhøy 2008:76-82).

Mikkelsen har også jobbet med materialet fra Dovre og Rondane. Det er funnet flere massefangstannlegg samt pilspisser i området. Pilspisser fra Dovre og Folldal har dateringer fra folkevandringstid og frem til historisk tid. På Gravhø nær Grimsdalen ligger fangstanlegget som blir kalt Storegrava. Anlegget består av steinmurer som omkranser en rektangulær innhegning som er 19 meter lang og 3 meter bred, denne har åpning på ene siden. Like øst for innhegningen ligger også flere spredte, murte rektangulære graver med ledegjerder samt buestillinger. Ved innløpet til innhegningen, på begge sider, danner ledegjerder en ruse hvor av et av gjerdene er ca 300 meter langt. Tre dyregraver ved Gravhø er datert fra 1280-1645 e.kr. Det finnes også massefangstannlegg på Einsethø, som ligger nord i Rondane, anlegget har trolig vært bygget av trestokker. Her finnes flere steinkranser som kan ha omringet stokker i tillegg stolpehull med steinskoninger og bevart trerester, anlegget er ruseformet. Like ved finnes også et ledegjerde med en stor åpning som trolig kunne lukkes, dyrene har endt opp i kve hvor de ble slaktet. Dateringer gir anlegget en alder mellom 985 og 1280 e.kr. I Verkildsdalsbotnen ligger en høy og kraftig steinmur, en innhegning som er 16 meter lang og 1,5 meter bred, den er svært høy, opp til 1,9 meter på det høyeste. Like ved ligger også 21 buestillinger som kan knyttes til innhegningen (Mikkelsen 1994:98-110).

Sveinung Bang-Andresen har undersøkt flere fangstannlegg i Setesdalens Vesthei. Dette gjelder fjellområder i Rogaland, Hordaland, Aust-Agder og Vest-Agder som alle hører til Setesdalen villreindistrikt. Man kjenner til 119 reinsdyrgraver i området. De fleste gravene er rektangulære og steinmurte. Gravene ligger i en høyde på 785 til 1325 moh. De fleste i nærheten av vann. Det er i tillegg funnet ledegjerder, ledebroer, ledestier og terskelheller i forbindelse med flere av gropene, spesielt der hvor adkomsten er vanskelig. Noen av gravene gav datering sen romertid til middelalder (Bang-Andersen 2004:9-77).

En av de første utgravningene av fangstboplasser i fjellet ble utført på Sumtangen på Hardangervidda. På denne lokaliteten ligger tre hustuffer som er kalt Austbu, Vestbu og Sørbu i tillegg til avfallsdynger med hovedsakelig beinmateriale fra rein. Under haugene av bein er det påvist en steinalder boplass, hustuftene er bygget opp på denne boplassen. Dyngene hører til den samme perioden som tuftene, som ved senere undersøkelser viste seg å være fra middelalder, ca 1240-90. Et unntak er Sørbu, som viste seg å være hele 1000 år eldre og gav datering til yngre romertid ca 250-350 e.kr. (Indreli 2009). På Sumtangen er det i tillegg

funnet buestillinger og varderekker. I middelalder ble dyrene trolig jagd ut på et vann hvor de ble slaktet og tatt opp i båter, denne teknikken ble kun benyttet i en kort periode på ca 50 år. Funn vitner om en bruksperiode fra mesolitikum til langt inn i middelalder (Indreliid & Hufthammer 2010).

Sommeren 2009 ble det registrert en rekke med 20 dyregraver like vest for Ustevannet på Hardangerviddan. Gravene er svært godt bevart og jordgravde, det har vært satt opp steinheller i bunnen samt treverk i toppen på gravene. På Sønstevatn som ligger på østvidden, er det funnet flere boplasser fra steinalder som kan relateres til fangst av rein. Her er funnet møddinger med bein og redskaper som kan knyttes til fangst. Det er også funnet flere dyregraver i området (Jordhøy; Strand; Hole; Sørensen 2010). Ullshelleren i Røldal kan trolig knyttes til fangst på Hardangerviddan. I helleren ble det funnet keramikk fra eldre jernalder, spinnehjul, relieffspenner, beinkam, pilspisser med mer. Blant funnmaterialet var også dyreknokler, de fleste av disse fra rein. Basert på funnene kan bruken av helleren trolig dateres til 200-500 e.kr (Odner 1969:9-99).

Under Breheimundersøkelsene fra 1982 til 1984 ble det undersøkt flere hellere og dyregraver. Austedalen og strekningen Styggevatn/Austdalsvatn var det viktigste område for undersøkelsene. I lokalitet J-9, Styggevasshelleren, ble det funnet skår fra spannformet keramikk, disse ble typologisk datert til perioden 400 e.kr. Det ble også funnet flere dyregraver i området som har gitt dateringer fra romertid til sen vikingtid (Randers 1986:5-76).

I perioden 1981 til 1987 ble det gjennomført arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene. I løpet av perioden ble det registrert hustufter, dyregraver og buestillinger. På flere lokaliteter ble det funnet redskaper som vitner om fangst, der i blant piler. Det ble gjort overflatesøking og prøvestikk og noen tufter ble utgravd, C-14 dateringer av disse vitner om en bruksperiode i eldre og yngre jernalder. Blant fangstinnretningene som ble registrert, bør nevnes dyregraver ved Nedre Vikadalsvatten og en ved Samfellevatn. En dyregrav på sørsiden av Berdalsvatn og en ved Løyfti, samt to Dyregraver i Avdalen. Det ble også funnet flere buestillinger blant annet ved Botnavannet og sørvest for Botnavatnet. Ved Munkanosi ble det funnet 14 buestillinger og fem ved Klypadalsnosi (Bjørge 1992: 19-30).

I Vossavassdraget ble det under registreringer på 80 tallet funnet fangstinnretninger lengst øst i fjellet mot grensen til Flåms- og Undredalsvassdragene, i fjellene øverst i Myrkdalen samt ved Reintjørnaskaret mellom Raunadalen og Uppheimsvatnet. Den største lokaliteten er den

førstnevnte, hvor det ble funnet både dyregraver og buestillinger. Ved de to andre lokalitetene ble det registrert et mindre antall dyregraver og buestillinger. Det er ikke tatt noen dateringer ved lokalitetene, men en dyregrav i Undredalsvassdraget er datert til 1045±475, denne dateringen er noe usikker (Gustafson 1983: 59 & 62).

I Fjellheimen som strekker seg fra Fresvik i øst til Masfjorden i vest er det registrert flere fangstinnretninger. I den vestlige delen av fjellet ble det fra 2005-2007 registrert ca 40 graver, samt buestillinger, arbeidet ble utført av NINA. Anleggene strekker seg fra øst for Høyanger i nord til like øst for Stammeshella i sør. De fleste gravene i området er murte, men jordgravde forekommer (Jordhøy og Strand 2008:17-18).

2.2 Tidsramme for bruk av fangstanlegg og fangstboplasser i sørnorske fjell

Som skissert over har de ulike fangstanleggene i den sørlige delen av Norge generelt en vid tidsramme. Tre dyregraver ved Gravhø på Dovre er datert fra 1280-1645 e.kr. På anlegget Einsethø som ligger i samme område som det først nevnte gir dateringer anlegget en alder mellom 985 og 1280 e.kr. (Mikkelsen 1994). Dette vil si at anleggene i området ble brukt fra Vikingtid til etter reformasjonen. Pilspisser fra Dovre og Folldal- området har i tillegg dateringer fra folkevandringstid og frem til historisk tid (Mikkelsen 1994). I Breheimen er dyregraver dateringer som strekker seg fra romertid til sen vikingtid (Randers 1986:5-76). På Hardangerviddan er tidsrammen for bruken av fangstanleggene svært bred. Anleggene ble intensivt utnyttet i romertid og folkevandringstid og har vært brukt til langt inn i middelalder (Myhre & Øye 2002: 153). Daterte dyregraver fra Setesdalen-Vestehi har en alder som strekker seg fra sen romertid til middelalder (Bang-Andersen 2004:9-77). Man tror bruken av Ullshelleren i Røldal, som kan knyttes til fangst på Hardangerviddan, kan dateres til en plass mellom 200-500 e.kr. Dette er basert på en rekke gjenstandsfunn (Odner 1969: 9-99). Fangstanleggene i sørlige Norge har en bruksperiode som strekker seg fra romertid til middelalder, noen anlegg er også brukt i etter reformatorisk tid.

2.3 Tidligere registreringer utført i undersøkelsesområdet

Tidligere forskning på fangstanleggene i undersøkelsesområdet er utført av blant annet Bøthun som registrerte i området i 1952, han registeret flere anlegg i området blant annet på Handadalseggi (Bøthun 1952). Barth registrerte i området på 80 tallet, på Handadalseggi registrerte han buestillinger og en 110 meter lang mur. På Langafjellet fant han 25 buestillinger, han hadde kun anledning til å undersøke den østre delen av fjellet. Barth registrerte også to dyregraver på 1430 og 1410 moh, hvorav den ene inneholdt organisk materiale (Barth 1986). Barth og Nordanger har også registrert på Syringefjellet, samt på Tuftafjellet, flere av disse anleggene er tolket som styrtfangst (Barth & Nordanger 1993). En lokal lærer med navnet Anne Marie Bøtun Øyri har også utført registreringer i området på blant annet Langafjellet og Tuftafjellet, hennes resultater er publisert i det lokale tidsskriftet Pridlao fra Vik (Bøtun Øyri 2009). Andersen og Titland ved Sogn og Fjordane fylkeskommune registrerte i august 2000 på Handadalseggi og på en snødekket botn øst for Fresvikvarden på ca 1350 moh. På Handadalseggi registrerte de en steinmur samt flere buestillinger og ledegjerder som er nevnt i Barth sitt arbeid fra 80 tallet. I botnen øst for Fresvikvarden registrerte de fire dyregraver, samt ledegjerder og varderekker, to av gravene var trolig de som Barth skrev om i 1986 (Andersen og Titland 2010). Det er flere forskere som har registrert i dette området, men det er for øvrig ikke gjort noen systematisk registrering og dokumentering av fangstanlegg i Vik og Aurland kommuner.

2.4 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg tatt for meg tidligere undersøkelser av fangstanlegg og fangstboplasser i sørnorske fjell, undersøkelsene viser variasjoner innenfor fangsten. Det er registrert buestillingsanlegg, dyregravanlegg og rusefangstanlegg, disse varierer i størrelse. Det er gjort funn av boplasser i hellere som viser spor etter fangst, det er også registrert jaktbuer. Dateringer viser at fangstanlegg er benyttet fra eldre jernalder og inn i middelalder. I dette kapitlet tok jeg også for meg undersøkelser som tidligere er gjort i undersøkelsesområdet. En del forskere har hatt interesse i dette området, men det er foreløpig ikke foretatt noen fullstendig og systematiske registrering av fangstanlegg i Vik og Aurland.

3. Teori og metode

3.1 Rettigheter til utmark i fjellet og teorier om hvem som utførte eller stod bak fangsten

I dette kapittelet vil jeg ta for meg utnyttelse av utmarksressursene i fjellet og rettigheter til disse i et langtidsperspektiv fra eldre jernalder til ut i middelalder. Materialet jeg vil ta utgangspunkt i er blant annet tidligere arkeologiske undersøkelser i fjellet med dateringer fra eldre jernalder til og med middelalder. Ettersom man ikke har skriftlige kilder i Norge fra jernalder er det arkeologiske materialet primært den kilden man har om utmarksbruken. Jeg vil ta opp to modeller som tolker samfunnsstrukturen i eldre jernalder og trolig senere, hvor utnyttelse av utmarksressurser har en sentral plass. Jeg vil også ta for meg litteratur om lov materialet fra middelalder, som kan fortelle om samfunnsstruktur og rettigheter til utmark i middelalder og trolig tidligere. Lov materialet er den beste kilden man har om rettigheter til utmark i denne perioden (Øye 2005a; Stang 20004). Jeg vil også ta opp ulike teorier om hvem som kan ha stått bak og hvem som utførte fangsten, som nødvendigvis ikke trenger å være de samme aktørene. I den siste delen av kapittelet vil jeg ta for meg metodene som vil bli benyttet for å besvare problemstillingene som avhandlingen tar utgangspunkt i. Flere av metodene vil bygge på teorien presentert tidligere i kapittelet.

3.2 Begrepsavklaring

Jeg vil starte med å forklare hva begrepet utmark egentlig omhandler. Alle områder som ikke ligger innenfor gårdens gjerder kan regnes som utmark. Det som ligger nærmest gjerdet ble kalt heimrast, dette var ofte beiteområder. Områdene lenger unna ble kalt utrast og omfattet blant annet skog og fjell, hvor flere hadde rettigheter (Stang 2004:24). Ordet utmark er et moderne begrep og ble ikke benyttet av folk i jernalder og middelalder (Tidemansen 2006:2). Det bør for øvrig nevnes at forskere som blant andre Jostein Bergstøl er imot bruken av begrepet utmark fordi det kun representerer bondesamfunnet. Begrepet vil ikke ha betydning

for jeger og sanker grupper som for eksempel samene ettersom de ikke skiller mellom innmark og utmark (Bergstøl 2005:203-208).

3.3 Rettigheter til utmark i fjellet fra jernalder til og med middelalder

Det er vanskelig å si noe om rettigheter til utmark i jernalder da de skriftlige kildene er fraværende. Støler kan for øvrig fortelle om bruksrett til et område og vitne om hvilke områder i fjellet gården har hatt interesse i (Mikkelsen 1994:113-114). Ulempen er at det ikke er mulig å vite sikkert hvem som drev disse, selv om det trolig var i nyere tid, folk i nærliggende jordbruksområder.

Fra eldre og yngre jernalder og senere kjennes flere hustuffer i fjellet som trolig kan tolkes som støler. De kan tolkes slik fordi de fleste ligger på omlag 1000 moh, det finnes ikke bygg hvor dyr og for har blitt lagret. De fleste byggene små og det er ikke funnet spor etter inndeling i innmark og utmark (Bjørge 2009:5). Støler kan i hovedsak knyttes til husdyrhold men også til annen utmarksbruk som beite, sanking av for, jernvinne, tjærebrenning, sanking av never, fiske og jakt (Mikkelsen 1994:113). Man vet at også støler har blitt benyttet som overnatting i forbindelse med fangst (Mikkelsen 1994:113).

I Gudmedalen i Sogn er det registrert 14 tufter tolket som tidlige støler. Tuftene ligger på 1000 moh hvor forholdene for fast bosetning i form av jordbruk er svært dårlig. Dateringer av tuftene spriker fra 300-400 e.kr til ca 750 e.kr. (Indrelid 1990:4-6). På Svolset i Frikisdalen i Sogn og Fjordane finnes 16 hustuffer som trolig også kan tolkes som støler. Ut fra dateringer har tuftene en bruksperiode fra romertid til slutten av vikingtid, pollen analyser indikerte bruk av området til ut i middelalder. På plassen Heimste også i Frikisdalen viste dateringer av lignende tufter at de var i bruk ved slutten av middelalder (Skrede 2005:31-43).

I Vikadalen, Berdalen og Fossdalen i indre Sogn er det funnet 33 hustuffer som også er tolket som støler, 24 ble utgravd. Størrelsen på tuftene var mindre enn langhus. Blant oldsakene var potteskår fra romertid og folkevandringstid, og jaktutstyr ble funnet i flere av tuftene. Det ble også funnet slagg som kan indikere produksjon av jern. Blant beinmaterialet var bjørn og rein som videre indikerer at fangst og jakt var viktig. Pollenmaterialet viste aktivitet i området allerede i neolitikum, men resultatene fra de daterte tuftene strekker seg fra romertid til

middelalder. Tuftene er blitt tolket som støler men de kan også ha fungert som overnattingsplass for fangstfolk og andre aktiviteter knyttet til fjellet (Bjørge 2005:209-229).

I Stølsdalen i Jondal finnes flere dateringer fra jernalder og hvor av den eldste viser at området ble benyttet allerede for 6000 år f.kr. Den eldste gårdsbosetningen i området er fra tidlig middelalder, før dette fungerte området trolig som utmark benyttet av gårder lengre unna. Sporene kan trolig knyttes til rydning i forbindelse med beite. Dateringene fra jernalder strekker seg fra romertid til slutten av vikingtid og det er hovedsakelig snakk om rydningslag og dyrkingslag, samt et ildsted (Olsen 2006: 64-69). I midtre Romsdal har flere historiske støler dateringer til eldre jernalder og middelalder samt at de første aktivitetene i området trolig kan trekkes tilbake til eldre bronsealder/før romersk jernalder dette gjelder blant annet avsviingslag fra plassenene Nakken og Hanset (Dahle 2005:57-81).

Det finnes flere skriftlige kilder fra kontinentet som forteller om tidlig støls/seter bruk. Fra 300 tallet forteller skriftlige kilder fra Hellas om folk fra Thule (tolket som vestlandet) som tok med seg dyr til fjells på vår og sommerhalvåret. I 1070 skriver Adam av Bremen at i Norge var dyrene på beite i villmarken. Seter er også nevnt i flere av sagaene fra 900-1100 tallet, og i følge gulatingen er setervirksomhet vanlig på 1000 tallet (Bjørge 2005:212).

Som nevnt kan trolig også jernvinneanlegg knyttes til stølsbruken (Mikkelsen 1994:113). Utvinning av jern ser ut til å ha startet i Norge i de siste århundrene før begynnelsen av vår tidsregning (Tveiten 2010:243). På plassen Seltuftøyri i Flåmsdalen finnes et slikt anlegg på ca 815 moh. Her ble det tatt ut trekull som er viste seg å være ca 2000 år gammelt, anlegget var trolig i bruk i ca 400 år. De arkeologiske sporene viser også at det trolig beitet dyr på Seltuftøyri innenfor samme tidsrom (Indrelid 1990:4-5). Flere anlegg er registrert i Valdres hvor av de fleste er fra middelalder. Ved Dokkfløy i Gausdal hvor 35 jernvinneanlegg er utgravd er anlegg datert til blant annet romertid. Et anlegg er funnet ved Skrautvoll skole i Nord -Aurland som trolig er fra eldre jernalder, i Sør-Aurland ved Dugursbekken er det registrert anlegg som trolig stammer fra eldre jernalder. Anlegg fra Beitostølen er trolig fra 1000-1200 tallet (Larsen 2010:10-29). Mange jernvinneanlegg er funnet på eller ved historiske setre/støler, dette kan indikere at jernproduksjonen kan knyttes til støls- og seter bruk (Tveiten 2010:255; Larsen 2010:12). Skålgropene som er funnet flere plasser i de vestlandske fjellene og kan trolig knyttes til støler i fjellet (Skrede 2005:37-38; Bjørge 2009:5).

3.4 Teorier om samfunnsstruktur i jernalder

For eldre jernalder finnes teorier som tolker hvordan samfunnet var organisert, hvor blant annet utnyttelse av utmarksressurser står sentralt. Teoriene er kalt Høvdingmodellen og Personforbundstat. Den første teorien er basert på Elman Service sin modell fra 70 tallet (Østebø 2008:114). Teorien stammer fra sosialantropologi (Bommen 2009:20). Økonomien var basert på redistribusjon som skal ha blitt kontrollert av høvdingen. Produkter fra utmark som jakt, fangst, jernvinne og fiske skal ha blitt samlet inn til sentrale plasser og deretter omfordelt i regi av høvdingen. Samfunnet var knyttet til omkring liggende territorier (Kristoffersen 2000:37-38). Samfunnsstrukturen var hierarkisk og høvdingen var på toppen av samfunnssjiktet. Mennesker var knyttet til høvdingen via slektsbånd, gjennom mottagelse av gaver og allianser (Solberg 2003: 87-89). Personforbund-teorien tar utgangspunkt i historiske kilder samt det arkeologiske materialet (Bommen 2009; Kristoffersen 2000). Teorien bygger på at samfunnet bestod av flere stammer, ledet av et krigeraristokrati. Dette aristokratiet kontrollerte andre mennesker gjennom gaveutveksling og allianser (Bommen 2009:21). Krigeraristokratiet kontrollerte jordbruket, folket og trolig til dels utmarksressursene (Østebø 2008:114-117). Samfunnet var i denne modellen i motsetning til førstnevnte ikke direkte knyttet til territorier og grenser (Kristoffersen 2000: 37-38). Som en kan tolke ut fra modellene er det en overordnet makt som i eldre jernalder og trolig senere kontrollerte utmarksressursene og jordbruket. Dette er spesielt synlig i høvdingmodellen, i mindre grad også i personforbund modellen, hvor dette er mer åpent.

Forskere som Sognes (1979) Myhre (1987) og Ringstad (1992) har lokalisert sentrale plasser eller høvdingdømer på vestlandet. Lokaliseringen er basert blant annet på store konsentrasjoner av rikt utstyrte graver. En felles indikator for disse plassene, er godt jordbruksland, tilgang på ressurser i utmark. De ligger ofte langs elvemunninger, fjorder eller hvor hovedferdselsårene møtes. Auestad (1990) og Bødal (1998) har tatt for seg gravmateriale fra henholdsvis Sogn og Vik i Sogn. De har vurdert hvilke graver som kan klassifiseres som rike, samt vurdert plassene som senter ut ifra det arkeologiske materialet fra området.

I overgangen fra jernalder til middelalder skal det ha foregått en rekke samfunnsmessige endringer, landet fikk en sentralisert makt under en konge og på samme tid en ny religion (Tryti 2006: 56). Høvdingene mistet gradvis makten til de nye "riks- eller overkongene", blant annet Håkon den gode, Harald Hårfagre og Olav Tryggvasson (Solberg 2003:319-20). Bjørn Olav Syvertsen hevder at hvis ikke stormenn hadde reist på vikingtokter, så ville ikke

sentraliseringsprosessen som utviklet seg i vikingtid og middelalder ha skjedd. Stormennene tok med seg rikdom tilbake fra vikingtoktene og delte med allierte, dette gav et forsprang på konkurrerende stormenn. I følge Syvertsen skal dette gradvis har ført til at det ble færre men mer mektige stormenn enn tidligere (Syvertsen 1998:92-95).

3.5 Lovmaterialet fra middelalder som kilde til samfunnsstruktur og rettigheter i utmark

Forhold om rettigheter til utmark kan tolkes ut i fra de eldste nedskrevne lovene slik som gulating, frostating, og- landsloven, disse er nedskrevet i middelalder (Myhre & Øye 2002:257-368). Lovene kan trolig trekkes tilbake til eldre Sedvane (Stang 2004:25). Middelaldersamfunnet kan karakteriseres som lagdelt (Myhre & Øye 2002: 257-368; Stang 2004:25). Kongen var øverst i aristokratiet, under ham var lendmannen, deretter fulgte skutilsveinen og hauld som også var over vanlige bønder. Den vanlige bonden kunne være kauplending eller leilending. Det vil si at han enten eide egen gård eller leide av andre. Videre fulgte løysing av høyere klasse, så løysing av lavere klasse og tilslutt trell (Myhre & Øye 2002:257-368). Trolig var ca 70 % av alle gårdene drevet av leilendinger som ikke selv eide jorden (Øye 2005a:15).

I Lagabøters landslov fra 1274 brukes uttrykket haugodelsmenn dette var odelsmenn som antageligvis var beslektet med hauglagte fra yngre jernalder. Gravhauger var i jernalder trolig en måte å markere eiendomsrett og derfor odelsrett. En slik gravleggelse var sannsynligvis forbeholdt mennesker som selv eide gårdene. At uttrykket haugodelsmann finnes i middelalderlover viser at gravhauger var en måte å legitimere eiendomsrett (Iversen 1998:47-48). Eiendomsforhold var knyttet til både innmark og utmark (Myhre & Øye 2002:257-368). En generell oppfatning av lov materialet er at bonden ønsket å holde utmarken som den var, mens kongen ønsket nyridding (Tveiten 2010:244). I følge Lagabøtes landslov kunne kongen blant annet byggle land til dem han måtte ønske (Stang 2004:27). Denne retten er også til stede i de yngre lovtekstene gulating- og frostatingsloven (Solem 2003:245). Kongens interesser var trolig å bygge på krongodset og få mer inntekt i form av skatter fra dem som drev eiendommene (Solem 2003: 249).

De som eide land var hovedsakelig kirken, kongen eller magnater som hadde rett på en andel av overskuddet fra utmark. På vestlandet var utmarksområdene generelt store sammenlignet med dyrket mark. I utmarken fantes bær og nøtter, dun og fjær, urter og tømmer og ikke minst

myrmalm til jernproduksjon. Man kunne fiske, jakte å drive fangst. Utmarken hadde mye å by på, og med lite dyrkbar jord var utmarken en nyttig ressurs å kombinere med jordbruk.

Utmark kunne være privateid eller delt mellom flere gårder. (Myhre & Øye 2002:257-368).

Den som leide jord hadde også bruksrettigheter i utmark (Øye 2005a:15). Gårder ville etter flere generasjoners bruk av et område få bruksrett der (Myhre & Øye 2002:15).

I lovene står det at allmenningen skal være som den har vært fra gammel tid, slike forhold kan trolig trekkes tilbake til vikingtid (Mikkelsen 1994:112). I gulating loven står det at setrene på fjellet skal være de samme merke som de har vært fra gammel tid, men kunne flyttes om de ikke lenger var i bruk. Setrene fungerte som en viktig del av et ekstensivt jordbruk (Stang 2004:27). I forbindelse med jakt, fiske og fangst var allmenningen trolig åpen, men om man drev med fangst hvor fangstanlegg var involvert var det regulert. Slike var det knyttet eierskap til (Mikkelsen 1994:112). Kun grunneier hadde eneretten til å sette opp fangstanlegg på egen eiendom, han kunne også følge byttedyr som han hadde reist på egen eiendom inn på andres eiendom (Stang 2004:28). Dyregraver som stod ubrukt i over 10 år kunne overtas av andre (Mikkelsen 1994:112; Solem 2003:256) så lenge de nye eierne vedlikeholdt dem (Mikkelsen 1994:112). Dyregraver kunne eies, arves og selges, om det var snakk om sameie ble byttet delt etter hvor stor eiendom en hadde i innmarken (Myhre & Øye 2002: 257-368).

Dyregravenes verdi må ha vært svært høy i middelalder og trolig tidligere, i skriftlige kilder fra perioden hører man om arveoppgjør hvor den eldste sønnen velger dyregraver fremfor gården (Bakka 1997:22). Dette gir en indikasjon på den økonomiske verdien og fordelene dyregraver eller fangstanlegg for øvrig må ha hatt i middelaldersamfunnet og mest sannsynlig også tidligere.

3.6 Teorier om hvilke aktører som organiserte eller utførte reinfangsten

Det finnes flere teorier om hvem som kan ha stått bak og utført reinfangsten i de mange fjellområdene i landet. Dette har trolig geografiske variasjoner, samt variasjon over tid. I avsnittene under vil jeg presentere noen forskeres synspunkt om hvem som har stått bak fangsten ved ulike fangstanlegg i Norge.

Noen forskere mener reinfangsten kan ha blitt utført av samer eller et eget fangstfolk. P. O Mathisen knytter to gravplasser som har beliggenhet i Sølendalen til reinfangsten i Rendalen. I gravene er funnet redskaper som kan knyttes til fangst, samt redskaper av samisk karakter (Mathisen 2009:26-27). En annen forsker som også har jobbet med temaet er Jostein Bergstøl,

han knytter så kalte fangstmarksgraver i skogs- og fjellområder til et fangstfolk med samisk opprinnelse. Han nevner blant annet en grav fra Nord-Fron i Gudbrandsdalen, hvor den avdøde var gravlagt med never som er kjent fra samisk skikk. Bergstøl mener slike graver skiller seg fra gravene i jordbruksområdene ved at de er anlagt i selve fangstområdet, gjerne ved vann eller elver hvor det er kjent gode jaktforhold på elg og rein. Bergstøl viser til en hammer trolig tilhørende en samisk runeboom som er funnet i Rendalen. Hammeren har et mønster som kan knyttes til norrøn kultur. Han viser også til fire rektangulære ildsteder funnet i Lesja som også er av typisk samisk karakter. Bergstøl mener samene kan knyttes til den intensive fangsten i vikingtid og middelalder, men utelukker ikke at dyregravene i området også ble benyttet av norrøne folk. Videre nevner han flere skriftlige verk fra middelalder som omtaler handelskontakt mellom samer og norrøne folk, pelsvarer stod sentralt (Bergstøl 2009:31-40). Mikkelsen er åpen for at deler av fangsten på Dovre muligens kan knyttes til et samarbeid mellom kongen og samer. I denne sammenheng refererer han til sagnet om samene Snøfrid og Svåse som skal ha funnet sted på kongsgården Tofte som er en av de største gårdene i Dovreområdet (Mikkelsen 1994: 121-126).

Andre forskere mener at de som utførte fangsten i fjellet må ha vært mennesker i nærliggende bygder og gårdsbebyggelser. Sveinung Bang-Andersen som har jobbet med dyregravene i Setesdalen Vestehei mener at fangsten trolig kan knyttes til faste bosetninger i lavlandet, innerst i fjordbunnene eller i nærliggende dalstrøk. Han begrunner dette med at det ikke er funnet faste boplasser i fjellet som er samtidige med dyregravene, og ettersom dyregravene trenger tilsyn på ukes basis kan en derfor anta at de ble benyttet av jordbruksbygder i lavlandet. Han mener at det kalde klimaet i fjellet vil gjøre det vanskelig for et fastboende fangstfolk å holde til der. Han mener at om dyregravene ble benyttet av et fastboende fangstfolk i fjellet som hadde fangst som hovednæring, burde man ha funnet flere dyregraver i dette området (Bang-Andersen 2004: 58-59).

Johan Vaa ser fangstgraver på Hardangervidda i sammenheng med nærliggende boplasser. Dette er begrunnet med at gravene hadde behov for tilsyn minst en gang i uken, et dyr vil ikke overleve uten mat og vann i en dyregrav over en lengre periode (Vaa 2002:77).

Mikkelsen har undersøkt gårder som har støler nærliggende fangstanleggene på Dovre. Han mener at dette kan gi informasjon om hvilke utmarksområder gårdene/grendene kan ha benyttet i forbindelse med fangsten i middelalder. Mikkelsen og Weber mener flere av

fangstanleggene på Dovre ble benyttet av lokale gårder som hadde støler nær anleggene (Mikkelsen 1994; Weber 2007).

I en artikkel fra 1973 mener Otto Blehr at drivfangsten på Hardangervidda trolig kan knyttes til lokale jaktgrupper (action groups). Hvor en leder samler sammen en gruppe mennesker for å utføre fangsten, dette var trolig basert på slektsbånd (Blehr 1973). I en annen artikkel fra tidsskriftet *Viking* i 1972 hevder Blehr det er sannsynlig at det var gårder i nærområdet som benyttet seg av anlegg på Hardangervidda. Han mener hver gård har hatt et eget anlegg bestående av ca to graver, som er vanlig forekomst i området. Dette bygger på at han har sammenlignet antall anlegg med antall hushold i området. Han kommer frem til at antallet anlegg samsvarer med hvor mange hushold (sosiale enheter) som finnes i området. Han konkluderer derfor med at det er sannsynlig at hvert hushold hadde et eget anlegg i fjellet (Blehr 1972:115-130).

Myhre mener at høvdinge eller jordherrer på storgårdene i dalstrøk kan ha kontrollert ressursene i fjellet. I denne sammenheng nevner han sagaene hvor det blir fortalt om høvdinge som utnytter blant annet utmarksressursene til egen fordel. Fangst, fiske, setervirksomhet og tømmer er nevnt. Sagaene forteller om høvdinge fra vikingtid, det kan også ha vært slik i eldre jernalder (Myhre & 2002: 165-168). Bergljot Solberg mener det er en sammenheng mellom rike graver i fjordbygdene på vestlandet og ressursene i fjellet, som fangst og jernvinne (Solberg 2003:109).

Flere forskere mener at deler av fangsten trolig kan knyttes til kongen. Indrelid er åpen for at fangsten på Hardangervidda på 1200 tallet muligens kan knyttes til kongen. Noen funn på vidda kan ha opphav i Bergen, det er funnet bein med runeinnskrifter hvor det står ”gud er alt ”og ”Amund/Ottar eier meg”. Indrelid mener det er lite trolig at det var folk fra bygdene som stod bak disse innskriftene da få av dem var i stand til å skrive. Innskriftene kan stamme fra skrivekyndige i byene, de viser til eierskap og representerer trolig merkelapper som skulle vise hvem som eide utbyttet. Han peker på at lignende merkelapper er funnet ved utgravningene på bryggen i Bergen, hvor det også var kam-maker verksteder, det var også der kongen holdt til. Indrelid mener at kongen kan ha stått bak fangsten, men at den ble utført lokale bygdefolk som var kjent i fjellet og med reinens trekkvaner. Han påpeker for øvrig at kun nærmere undersøkelser av det arkeologiske materialet vil kunne si noe sikkert om dette (Indrelid 2009:52-55).

Mikkelsen knytter fangsten på Dovre, anleggene på Einsethø og aktiviteten på Tøftom til kongsgården Tofte som var kongsgård både i vikingtid og middelalder. Han mener det avgjørende for kongens deltagelse, var at han hadde muligheten til å samle store grupper med mennesker som kunne drive fangsten. Kongen var aktiv innenfor handel både i vikingtid og middelalder og kan derfor ha involvert seg i fangsten for å få tilgang på prestisje varer som pels, skinn og gevir. Mikkelsen mener fangsten kan ha blitt drevet av kongsgårdens trelles og leilendinger eller ved et samarbeid mellom kongen og lokale bønder. Gårdens årmann kan ha arrangert og drevet dette for kongen (Mikkelsen 1994: 121-126; 134). Birthe Weber mener deler av fangsten på Dovre trolig kan knyttes til kongsgården Vesle-Hjerkinn som ligger i nærheten av flere anlegg der. Hun mener gården fungerte som fjellgård for kongen i vikingtid og tidlig middelalder og var et underbruk av kongsgården. Det meste av beinmaterialet funnet på boplassen er av rein og tyder på at de som bodde der var aktiv i fangsten. Mellom Dombås og Kongsvoll er det registrert 1030 dyregraver, Weber mener de østlige gravene som ligger nært gården tilhørte kongen. Dateringer av dyregraver i området viser en bruksperiode fra yngre jernalder til middelalder som er om lag den samme bruksperioden som er dokumentert for Vesle-Hjerkinn. Bakgrunnen for kongens interesse i fangsten var trolig skinn, gevir samt kjøtt til servering på gårdene, som skal ha vært ettertraktede varer (Weber 2007:202-205).

3.7 Metoder

I denne delen av kapittelet vil jeg ta for meg metodene som vil bli benyttet i avhandlingen. Disse vil bli brukt som et verktøy for å besvare problemstillingene som senere vil bli drøftet i analysekapittelet.

3.8 Registrering

Fangstanleggene som jeg tar utgangspunkt i, ble registrert av meg, med student Per Christian Burhol ved hjelp av vår veileder førsteamanuensis Knut Andreas Bergsvik ved Universitetet i Bergen, i august 2011. Med unntak av anlegg 14 på Tuftafjellet som ble registrert med assistanse fra masterstudenter Nikolai Rypdal Tallaksen og Magnus Haaland. Registreringene ble gjort med utgangspunkt i informasjon mottatt av John Thune fra Vik som er godt kjent i dette fjellområdet, da han selv har drevet jakt i der i en årrekke. Thune har over en lengre

periode merket av på et kart, plasseringen til fangstanlegg som han har støtt på i forbindelse med jakt i fjellet. Plasseringen til disse fangstanleggene fikk vi tegne av. Denne informasjonen var til stor hjelp da vi skulle sette i gang med registreringsarbeidet. Registreringene ble foretatt i august 2011, vi satt opp leir like ved turisthytten Jashaugbu på Leitet øverst i Fresvikjordalen, i Vik kommune. I løpet av ti dager ble det registrert 15 fangstanlegg ved og rundt Fresvikbreen. Det ble registrert dyregravanlegg, store buestillingsanlegg og mulige styrtfangstanlegg. Registreringene ble utført fra Tuftafjellet i nord til Lyngskaret i sør og ved Svelgavannet i vest. Arbeidet gikk i hovedsak ut på dokumentering av fangstanleggene. Alle anleggene ble målt og skissert samt fotografert. Vi målte lengde og bredde på buestillingene, lengde på murer og gjerder samt lengde, bredde og dybde på dyregravene. Anleggene ble videre dokumentert ved hjelp av GPS. Vi noterte koordinater slik at disse kunne føres inn i GIS. Vi noterte koordinater, slik at disse kunne gi nøyaktig beliggenhet på kart. Denne informasjonen ble rapportert til Sogn og Fjordane fylkeskommune.

Begrepsavklaringer

Fangstanlegg: Med fangstanlegg mener jeg dyregraver, buestillinger, ledegjerder eller murer samt varderekker, enten kombinert eller hver for seg.

Dyregrav: Med dyregrav mener jeg et oppmurt ofte rektangulært kammer i bakken som ble brukt i forbindelse med villreinjakt.

Buestilling: Med buestilling mener jeg en mur av stein (ofte bueformet) som skjulte fangstmannen for reinen, slik at han var i stand til å skyte dyret uten å bli sett.

Styrtfangstanlegg: Med styrtfangstanlegg menes anlegg som ble benyttet ved å skremme eller lede villreinen utfor et stup, ved hjelp av ledegjerder, murer eller stolperekker. Barth mener anlegget på Handadalseggi representerer styrtfangst og at jegere stod ved enden av en mur for å skremme dyrene mot et stup ved enden av denne (Barth 1986:177).

3.9 Kartlegge fangstrelaterte navn

Jeg ønsker å kartlegge fangstrelaterte navn innenfor undersøkelsesområdet. Lignende arbeid er tidligere blitt utført av Kjos- Hansen og Helleland (1980) og Bang-Andersen (2004) som

har undersøkt om fangstrelaterte navn kan sammenlignes med reinenes utbredelse. Jeg ønsker å kartlegge dette navnematerialet da det forhåpentligvis kan si noe om anleggenes alder. Dessuten kan navnenes utbredelse i området muligens indikere hvilke områder som kan knyttes til fangsten, jeg vil derfor undersøke i hvilke områder de fangstrelaterte navnene er konsentrert. For å avgjøre hvilke navn som kan knyttes til fangst vil jeg ta utgangspunkt i arbeidene til Kjos-Hansen og Helleland (1980) som har tatt for seg navn på Hardangervidda. Bang-Andersen (2004) som har tatt for seg et materiale fra Setesdal Vesthei, og Bakka (1997) som har tatt for seg materialet mellom Setesdal/Vest-Telemark og Nordøst-Ryfylke.

3.10 Kart

Flere forskere mener fangstanlegg i fjellet ble benyttet av nærliggende gårdsbebyggelse (Bang-Andersen 2004; Blehr 1972; Mikkelsen 1994). Jeg vil derfor ved hjelp av kart undersøke hvilke bygder eller gårdsbebyggelser som ligger nært fangstanleggene i mitt undersøkelsesområde. Et kriterium er at det må ha vært mulig å komme seg fra gård til anlegg på relativt kort tid, tilgjengelighet er et nøkkelord samt at disse bebyggelsene har hatt bosetning i jernalder og middelalder. Jeg vil bruke et måleverktøy i kartprogrammet fylkesatlas (www.fylkesatlas.no), som vil bli benyttet til å måle avstanden fra nærliggende bygder og gårdsbebyggelser til fangstanleggene. En lignende undersøkelse er tidligere utført av Bang-Andersen (2004).

Videre vil jeg undersøke om gårdene på de respektive plassene har eller har hatt stølsrett i områdene hvor fangstanleggene ligger. En lignende undersøkelse er blant annet utført av Mikkelsen i forbindelse med fangstanlegg på Dovre. Han mener stølenes beliggenhet kan indikere hvilke områder i fjellet man har hatt interesser i (Mikkelsen 1994:114). Jeg vil derfor bruke måleverktøyet for å måle avstanden fra bygdene og gårdsbebyggelsenes stølsområder til nærliggende fangstanlegg. Dette vil bli gjort fordi jeg mener denne informasjonen kan indikere hvem som var brukerne av disse anleggene.

3.11 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg gått gjennom rettigheter til utmark belyst blant annet gjennom det arkeologiske materialet, utnyttelse av støler i jernalder og middelalder stod sentralt. Jeg viste også at lov materialet fra middelalder er en viktig kilde til rettigheter i utmark i middelalder og antageligvis tidligere. Jeg presenterte kort to teorier som tolker samfunnsstrukturen i eldre jernalder og trolig senere som hierarkisk. Utmarksressursene har en sentral plass innenfor disse, dette er mest tydelig i høvding modellen. Lov materialet fra middelalder vitner også om en samfunnsstruktur basert på hierarki. I den siste teoridelen av dette kapitlet presenterte jeg teorier om hvem kan ha stått bak og utført fangsten i jernalder og middelalder. Noen mener fangsten ved enkelte fangstanlegg i landet kan knyttes til et fangstfolk av samisk opprinnelse, andre mener den kan knyttes til nærliggende gårdsbebyggelse eller eliten. I den siste delen av kapitlet tok jeg for meg metodene som vil bli benyttet for å besvare problemstillingene som avhandlingen tar utgangspunkt i. Metodene er i stor grad nært knyttet opp mot teoridelen av kapitlet.

4. Beskrivelse av fangstanleggene i undersøkelsesområdet

4.1 Innledning

I dette kapittelet vil jeg presentere de 15 fangstanleggene som avhandlingen tar utgangspunkt i. Jeg vil skille mellom dyregravanlegg og buestillingsanlegg med unntak av en plass hvor begge deler er representert. Kapittelet vil bli innledet med en kort generell beskrivelse av fjellområdet som fangstanleggene ligger i, samt informasjon om reinens beite og trekkvaner i dette området.

Fig 3: Kart over alle fangstanlegg i undersøkelsesområdet

Anlegg nr.	Type anlegg	Antall	Andre innretninger ved anleggene	Antall	Hoh.
Anlegg 1	Dyregraver	2	Ledegjerder	6	1200
Anlegg 2	Dyregrav	1	-	-	1200
Anlegg 3	Dyregrav	1	Ledegjerder	2	1350
Anlegg 4	Dyregraver	3	Ledegjerder	3	1350
Anlegg 5	Dyregraver	1	Ledegjerder	1	1450
Anlegg 6	Buestillinger	5	Mur	1	1400
Anlegg 7	Dyregraver	2	Ledegjerder	2	1450
Anlegg 8	Buestillinger	39	Mur	1	1500
Anlegg 9	Buestillinger	35	Mur og stolperække	2	1400
Anlegg 10	Buestillinger		-	-	1400
Anlegg 11	Buestillinger	11	Murer	4	1350
Anlegg 12	Buestillinger	14	-	-	1300
Anlegg 13	Dyregraver /buestillinger	9 grav 3bue.s	Ledegjerde	1	1250
Anlegg 14	Buestillinger	93	Mur og stolperække	2	1500
Anlegg 15	Buestillinger	6	-	-	1350
Anlegg .A Ramberra	Stokker tolket som fangstanlegg	?	-	-	
Anlegg B Sendebofn	steinringer	2-3	-	-	-

Tabell 1: En beskrivelse av anleggene i undersøkelsesområdet

4.2 Generell beskrivelse av området

Fjellene i undersøkelsesområdet er en del av Fjellheimen villreindistrikt som dekker et område fra Fresvik i øst til Masfjorden i Vest. Villreinområdet består av et areal på 1536 km² og dekker fjell i Vik, Aurland og Voss kommune samt andre kommuner i Hordaland og Sogn og Fjordane (Jorhøy & Strand 2008 :14). Nedbør i vest er om lag 2500 millimeter og i området rundt Vik ca 1000 millimeter. Snømengden er stor i vest men avtar i øst (Jorhøy og Strand 2008: 15). Fjellområdet kan beskrives som svært kupert, noen lavkledde rygger ligger i retning Nærøyfjorden og Stalheim. Den vestlige delen av fjellområdet er preget av botner og egger som ligger mellom vassdrag, morenevegger er vanlig (Jorhøy& Strand 2008:14;3). Området er ellers preget av store høydeforskjeller, fjellveggene i undersøkelsesområdet stiger bratt opp fra Sognefjorden i nord og fra Nærøyfjorden i sørøst.

4.3 Sommer og vinterbeite i Fjellheimen

I dag består reinsdyrbestanden av ca 500 dyr (Jorhøy og Strand 2008: 3). Reinen har en nomadisk levemåte, den veksler mellom vinter- og sommerbeite og bruker svært store arealer. Sommerbeite (grøntbeite) utnyttes fra vår til høst, de fleste planter trives best i lavalpint terreng. Vinterbeite da dyrene spiser lav blir utnyttet resten av året. Sommerbeitet finner man ofte i botner og daler i vest samt i sentrale deler av Vikafjell. Vinterbeitet finner man hovedsakelig i øst og sørøst. Reinens oppholdssted om vinteren er avhengig av snømengdene, når det har vært lite snø er det kjent at reinen har oppholdt seg lenger vest, men stort sett er det så mye snø i vest at det ikke finnes nok lav (Jorhøy og Strand 2008: 20-22).

Som en kan se ut fra kartene under (figur 4-5) ligger undersøkelsesområdet hovedsakelig innenfor kjente vinterbeite områder. Mens den vestligste delen av undersøkelsesområdet (anlegg 13 ved Svelgavannet) ligger innenfor både sommerbeitet og vinterbeitet.

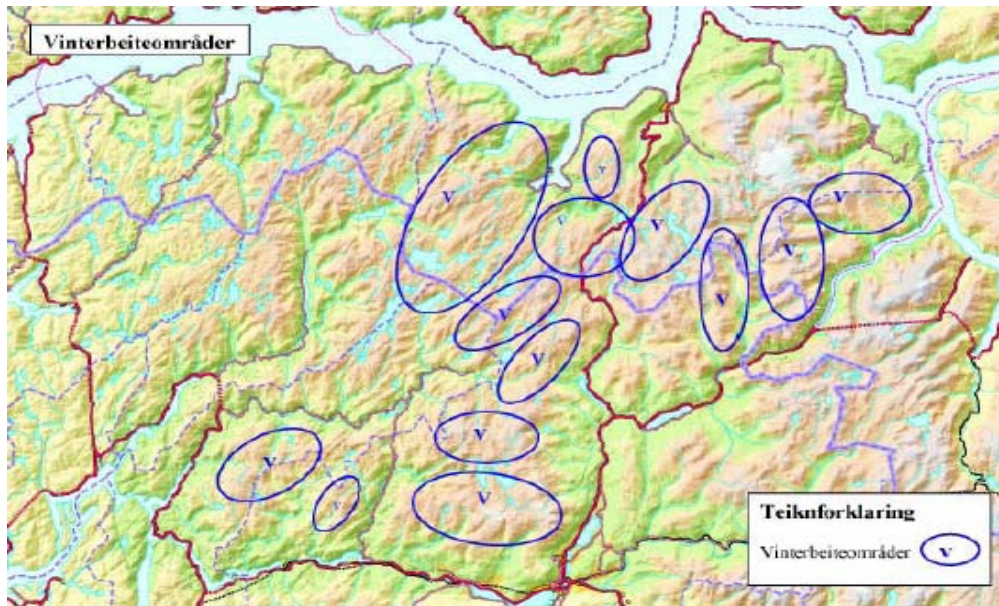

Fig 4: Kart over reinens vinterbeite i Fjellheimen, fra Jorhøy & Strand (2008)

Fig 5: Viser reinens beiteområder på sommerstid fra Jorhøy & Strand (2008)

Dyrene kan i hovedsak deles i tre flokker, en hovedflokk og to mindre flokker. Hovedflokken som kalles Vikafjellflokken holder i hovedsak til på begge sider av Vikafjellveien, mens Volaflokken holder seg i sørøst og Kringdalsflokken i sørvest (Jorhøy og Strand 2008:23).

Fig 6: Kartet viser fordelingen av flokkene fra Jorhøy & Strand (2008)

Som en kan tolke ut fra kartet under (figur 7), er det i hovedsak observert trekk og kalvingsområder i den vestlige delen av fjellområdet. Hvor av svært få ligger innenfor mitt undersøkelsesområdet. Et unntak er for øvrig det nordøstligste trekket og kalvingsplassen som en finner på kartet, denne ligger like ved fangstanlegg nr 13 ved Svelgavannet. Jorhøy og Strand mener fangstanleggene i området blant annet dem registrert av Barth (1986) indikerer at det tidligere har vært stor trafikk av dyr mellom de vestlige og østlige delene av Fjellheimen. Anleggene jeg tar utgangspunkt i ligger hovedsakelig i de østlige delene av Fjellheimen.

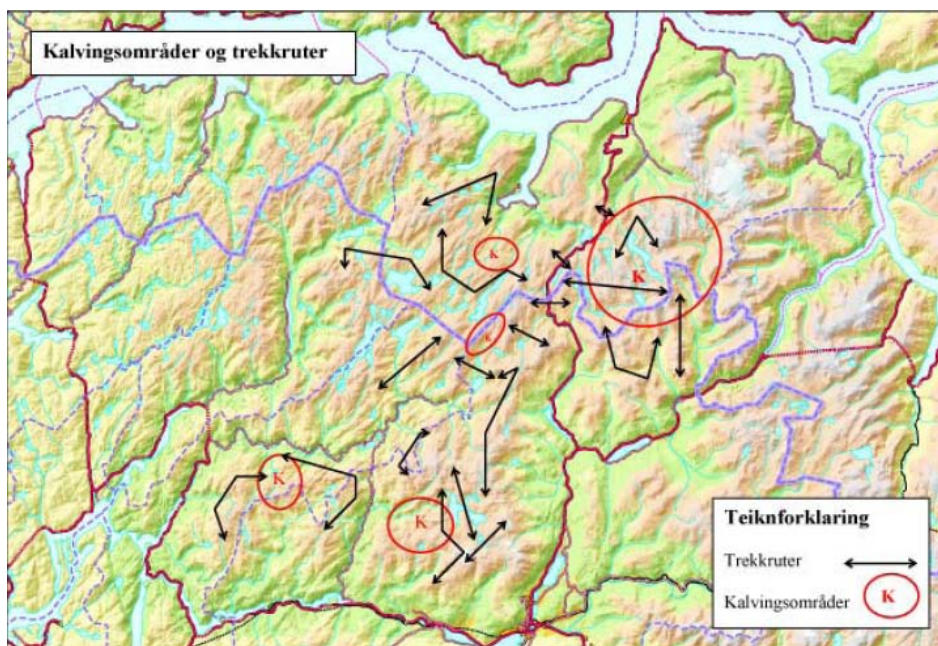

Fig 7: Kartet viser trekkveier og kalvingsplasser i Fjellheimen fra Jorhøy & Strand (2008)

4.4 Beskrivelse av anleggene

I avsnittene under vil jeg presentere de 15 fangstanleggene som vi registrerte i august 2011 og som vil være utgangspunkt for denne avhandlingen.

4.5 Dyregravanlegg

Anlegg 1: Ligger vest for Styvisdalsvannet på ca 1200 moh og kan regnes som godt bevart. Anlegget har seks ledegjerder og to murte dyregraver, den ene på nord- og den andre på sørsiden av anlegget. Gravene er orientert i retning vest-øst. Gravenes mål er svært like, den ene graven er 65 cm bred, 1,45 meter lang og har en dybde på 1,50 meter. Mens den andre er 60 cm bred, 1,50 meter lang og 1,20 meter dyp. Ledegjerdene er godt synlig, anlegget ligger i bunnen av en ur og er avgrenset av vann i øst. Om reinen har kommet fra øst på vei vestover, ville det ikke være mulig å se anlegget fra avstand. Anlegget ligger på en forhøyning over vannet og er avgrenset av berg og ur det heller moderat mot vest.

Anlegg 2: Ligger Omlag 75 til 100 meter vest for anlegg 1 og består av en dyregrav som har forfalt og er i dårlig stand. Ledegjerder var ikke tydelig ved denne graven. Dyregraven er orientert i nordvestlig retning. Det ble ikke tatt mål av denne graven da den var for grunn og svært forfalt.

Anlegg3: Ligger på et platå over Styvisdalen på ca 1350 moh. Anlegget består av en grav og to lange, avanserte ledegjerder. Graven har en dybde på 1,8 meter, en lengde på 1,35 meter og en bredde på 80 cm. Anlegget er orientert mot sørvest og ligger på et platå like over anlegg 4.

Anlegg 4: Ligger i et juv over Styvisdalsvannet og består av tre dyregraver. Juvet går fra en botn øst for platået som anlegg 3 ligger på. Gravene ligger svært utilgjengelig til i et landskap som er bratt og dominert av ur. Gravene har tre tilhørende ledegjerder. Anlegget er orientert i nord-sørlig retning og ligger på ca 1350 moh. Gravene var svært forfalt og derfor ikke lett å få øye på.

Anlegg 5 og 7: En km øst for Breivadet ligger anlegg 5 og 7 på omlag 1450 moh. Anlegg 5 ligger ovenfor men vest for anlegget nevnt over, og ligger på den sørlige siden av et skar. Landskapet er preget av steinur. Anlegg 5 består av en dyregrav som er orientert i øst-vestlig retning den har en dybde på ca 160 cm og er ca to meter lang og en meter bred. Ut fra graven var også et langt ledegjerde. Anlegg 7 ligger ganske parallelt og kun noen få meter unna anlegg 5. Anlegget består av to dyregraver med tilhørende ledegjerder. Anlegget er orientert i samme retning som anlegg 5.

Fig 8: Bildet viser et eksempel på en murt dyregrav funnet i området.

4.6 Buestillingsanlegg

Anlegg 6: Ligger på fjellet Handadalseggi på om lag 1400 moh, anlegget består av fem buestillinger som er mellom 2,20 meter og 3 meter lang, samt en mur på ca 100 meter. Denne ender i vest mot Handadalen. Buestillingene som ligger nærmest muren er vendt mot sør, eller mot øst og øst-sørøst. Disse ligger forholdsvis nært hverandre øst for murens ende på en forhøyning. Med unntak av den siste buestillingen som er anlagt ca 160 meter østover ved toppen av eggen. Denne buestillingen er også orientert i østlig retning. Ut i fra anleggets plassering ser det ut som om dyrene har kommet i fra øst og fortsatt mot vest. Terrenget på eggen er dominert av ur og kan beskrives som relativt flatt med unntak av noen små forhøyninger, dette gjør det lett å orientere seg.

Anlegg 8: Ligger på Syringefjellet på om lag 1500 moh og består av 39 buestillinger, alle ligger rettet mot en snøfonn. Dette er det nest største anlegget som ble registrert innenfor undersøkelsesområdet. Noen buestillinger er svært godt bevart og derfor tydelig i terrenget, andre har rast og er ikke like synlig. Anlegget består av to linjer med buestillinger alle rettet mot fonnen en på østsiden av fonnen og en på vestsiden av den. Linjene strekker seg i en bueform fra nord mot sørøst. De fleste buestillingene er mellom 2 og 3 meter lang, den lengste ca 4 meter. Buestillingene er orientert mot øst, sørøst samt nordøst. Det kan se ut som

om dyrene har kommet fra øst og nordøst på vei vestover. En av buestillingene ligger delvis under fonnen, det er mulig at også flere buestillinger ligger gjemt under denne. Bøtun Øyri har i tillegg funnet en mur, og det skal også være observert buestillinger lenger øst på fjellet (pers. medd) disse har vi ikke observert selv. Terrenget er dominert av ur, en varde som ligger i vest gjør det lett å orientere seg.

Anlegg 9: Ligger på Langafjellet på ca 1400 moh, dette er 4-5 km langt. Ved anlegget registre vi 22 buestillinger, hvor av nummer en og to var svært usikre. Buestillingene er orientert mot øst og nordøst, dyrene kom trolig fra øst og nordøst på vei vest og nordvest over. Legger man til buestillingene som tidligere er registrert av Bøtun Øyri (pers. medd) vil det tilsvare ca 35 buestillinger. Det er også en mur som ligger vinkelrett på fjellryggen, den ligger i vest i retning mot Tundalen. Denne er ca 10-15 meter lang, det er vanskelig å si nøyaktig hvor lang muren er, da den ender ved en skrent ned mot Tundalen. Buestillingene ligger foran og bak muren, noen også i samme retning som den ene siden av muren som ligger rettet inn mot fjellet. Ifølge Bøtun Øyri skal det også være en rekke med stolpehull like ved denne (pers. medd) disse så vi ikke selv. Landskapet er preget av steinur og små fjelltopper.

Anlegg 10: Ligger like øst-sørøst for Vardafjellet ligger 23 buestillinger på ca 1400 moh. Disse ligger i et skar som strekker seg fra nordvest mot sørøst. Flere av buestillingene er svært store opp til 5-6 meter, og ser ut som to til tre buestillinger i en. Buestillingene er plassert svært tett i klynger. Den minste buestillingen er ca 1,5 meter, den største ca 6 meter. De fleste buestillingene er plassert i retningene øst, sørøst og øst-sørøst. Landskapet er kupert og domineres av steinur. Reinen kan muligens ha kommet fra dalen sør for anlegget eller eventuelt fra øst på vei mot nordvest. I toppen av Sendedalen et stykke sør for de andre buestillingen ligger tre buestillinger orientert mot sørøst og øst. Disse kan ha vært en del av anlegg 10 eller eventuelt representerer de et annet anlegg.

Anlegg nr 11: Ligger sør for anlegg 10 mellom Skarsnosi og Lyngskaret, på nord og nordøst siden av et vann på 1338 moh. Anlegget er svært overgrodd. Deler av anlegget i nord ser ut til å ha vært dekket av is inntil nylig. Anlegget består av elleve buestillinger hvor av de fleste er orientert i sørlig eller sørøstlig retning, dyrene har trolig kommet fra sør og sørøst på vei mot nord og nordvest. Buestillingene er generelt store, den minste er 2,8 meter og den største 6,5 meter lang. De fleste har en lengde på ca 5 meter. Det ble også registrert fire murer hvor av den lengste er 7 meter lang og den korteste 2,4 meter, også murene er orientert i sørlig retning,

med unntak av en som orientert østvest. Anlegget ligger omtrent i en bueform i et skar som ender ved vannet. Landskapet er kupert og preget av steinur.

Anlegg 12: Ligger ved lyngskaret på 1300 moh. Anlegget er mye utrast og består av 14 buestillinger, hvor av de fleste peker i østlig eller sørlig retning. Buestillingene varierer veldig i størrelse alt fra 1 til 5 meter lengde. Den laveste er 35 cm høy, mens den høyeste er 110 cm høy. Anlegget ligger i et skar vest og nordvest for et lite vann, buestillingene er orientert mot vannet. Anlegget er trolig for flokker som kommer opp skaret fra vest, eller over høydene fra Kråkenosi.

Anlegg 14: Ligger på Tuftafjellet på ca 1500 moh og består av 93 buestillinger, dette er det største anlegget innenfor undersøkelsesområdet. På fjellryggen finnes to fjelltopper, anlegget ligger mellom disse. Den største buestillingen er 6 meter lang og den minste 75 cm. Ti buestillinger er bolleformet, disse ligger fra midten av ryggen og sørover mot Helgedalen. De fleste buestillingene er orientert mot øst, sørøst og nordøst. På bakgrunn av fangstinnretningenes plassering ser det ut til at dyrene har kommet fra øst og sørøst på vei mot nordvest. På fjellryggen finnes også en mur på ca 30-40 meter, muren ender ved et stup ned til Tuftadalen. Muren er hele 1,3 meter høy og er svært godt bevart. En klynge med buestillinger ligger øst for muren men ingen nord for den. Den største klyngen med buestillinger ligger vest og sørvest for murens vestlige ende hvor det også er observert hull etter en stolperække (Bøtun Øyri pers. medd). Landskapet kan i hovedsak beskrives som relativt flatt og tett i ur, her finnes ingen vegetasjon.

Anlegg 15: Ligger på Skarsnosi, og består av seks buestillinger. Fire av buestillingene ligger oppå et høydedrag og to av dem i en skråning eller et skar ned fra høydedraget, alle er orientert i sørlig eller sørvestlig retning. Ut i fra buestillingenes plassering ser det ut til at dyrene har kommet fra sørvest i retning nordøst. Et stykke unna, om lag 50 meter sørvest for klyngen med buestillinger ligger også en dyregrav som ikke ser ut til å ha noen sammenheng med buestillingene, da den ligger for langt unna. Landskapet er dominert av ur.

Figur 9: Bildet viser muren på Handadalseggi

Fig 10: Buestilling på Tuftafjellet

4.7 Anlegg med både dyregraver og buestillinger

Anlegg 13: Ligger ved Svelgavannet på om lag 1250 moh. Fangstinnretningene ligger svært spredt over et stort område som omkranser vannet, og kan derfor representere mange små anlegg og ikke et stort. Jeg velger likevel å kalle det anlegg 13. Ved noen tilfeller er det dyregraver og buestillinger side ved side. Anlegget består av ni dyregraver, hvor av en er svært usikker. En av gravene er trolig en dobbelgrav denne ligger på sørvest siden av vannet og er svært sammenrast, ca midt i graven er en mur som deler den på tvers. Like ved ligger tre buestillinger som alle ligger i nærheten av dyregraver. Gravene og buestillingene ligger i retning nordvest og nordsør, noen også i sørvest. Det er tidligere også observert flere

buestillinger på Blåfjell like over Svelgavannet (John Thune pers medd) disse klarte vi ikke å finne grunnet et ras. Den største buestillingen ved Svelgavannet er 6 meter lang og ligger rettet mot sør. Ellers har gravene og de resterende buestillingene relativt ordinære størrelser på mellom 1,5 og 2 meter. Tre av gravene som er anlagt sørøst for vannet ligger tett sammen organisert i et system. De har et langt sammenhengende ledegjerde som knytter dem sammen. Ledegjerde er 25-30 meter langt. De andre gravene samt buestillingene synes ikke å ligge i sammenhengende system, men mer "tilfeldig" spredt i området rundt vannet. Flere av gravene var mye sammenrast og relativt gjengrodd og derfor svært grunne, med unntak av de tre gravene med sammenhengende ledegjerde sør-øst for vannet. Terrenget består av steinur men også en del flekker med vegetasjon, på østlig side av vannet forekommer også myr. Landskapet rundt selve vannet er forholdsvis flatt men blir mer kupert et stykke lenger øst og nordvest.

4.8 Andre anlegg i området

Anlegg A: Er et mulig fangstanlegg funnet ved Ramberra i 1936. Funnplassen ligger i fjellet mellom Vik og Feios, hvor det ble funnet en haug med trestokker som trolig stammer fra et fangstanlegg. Stokkene viste seg å være tydelig bearbeidet, flathugget på ene siden som om den skulle passe til noe flatt. Stokkene lå på tvers og på langs og delvis oppå hverandre. Deler av anlegget var gjemt under isen. Det ble også samlet prøver av never som senere er datert til 210-440 e.kr (Barth & Nordanger 1993:9-10).

Anlegg B: Er et anlegg med 2-3 Steinringer som ligger i Sendebotn, ca 1 km sør for fangstanlegg 10. Den ene steinringen ligger inni den sørlige delen av den andre. Ringene varierer betraktelig i størrelse. På en forhøyning ca 5 meter sørvest for de to steinringene ligger en delvis sirkelformet slette. Denne er ujevn og omkranset av høye voller med sedimenter og stein som trolig skyldes et ras. Inni denne sirkelformede sletten ligger også en mulig tredje ring, denne er ikke like tydelig som de andre, det er egentlig mer en halvsirkel. Det er mulig at resten av steinringen ligger under torven ettersom vi observerte noen ujevnheter i det øverste torvlaget. Hvilken funksjon steinringene har hatt er vanskelig å si noe om uten nærmere undersøkelser.

Fig 11: Steinring ved Sendebotn

4.9 Oppsummering

Fangstanleggene ligger ved og rundt Fresvikbreen i Vik og Aurland kommuner i Sogn og Fjordane og er en del av Fjellheimen villreindistrikt. Reinen som har en nomadisk livstil og veksler mellom vinter og sommerbeite. Vinterbeite ligger hovedsakelig i de østlige fjellområdene og dekker store deler av undersøkelsesområdet. Deler av undersøkelsesområdet ligger også innenfor reinens sommerbeite område (anlegg 13 ved Svelgavannet). Reinens nåværende trekk ligger hovedsakelig i vest, mens fangstanleggene i undersøkelsesområde ligger i den østlige delen av Fjellheimen. Fangstanleggenes plassering i dette området tilsier for øvrig at det tidligere var stor trafikk mellom de vestlig og østlige fjellområdene. Området hvor anleggene er registrert strekker seg fra Tuftafjellet i nord til Lyngskaret i sør og Svelgavannet i vest. Dette fjellområdet kan generelt beskrives som svært bratt og kupert. Anleggene ligger i hovedsak på en høyde mellom ca 1200-1500 moh. Dyregravanleggene ligger lavere på 1200-1350 moh, med unntak av anlegg 5 og 7 som ligger høyere. Buestillingsanleggene ligger i en høyde på 1300-1500 moh. Flere av anleggene ligger i bunnen av en ur, de er ofte anlagt i skar og i like ved vann, men det er forskjeller. Noen anlegg ligger også på fjellplataer hvor landskapet er flatere og det ikke er vann til stede. Det ble til sammen registrert 15 fangstanlegg, det største på Tuftafjellet (93 buestillinger) og det minste vest for Styvisdalsvannet (en dyregrav). I undersøkelsesområdet finnes buestillinger (aktiv fangst) murte dyregraver med små ledegjerder (passiv fangst). Noen av anleggene har også murer og gjerder som ikke er tilknyttet dyregraver, og som derfor kan ha hatt andre

funksjoner. Dette gjelder anlegg 9 på Langafjellet, anlegg 14 på Tuftafjellet og anlegg 6 på Handadalseggi.

5. Analyse del I: kronologi og navnematerialet

I denne delen av analysen vil jeg med utgangspunkt i tidligere dateringer fra undersøkelsesområdet samt ut i fra Burhols analyse av fangstanleggene, drøfte hvilke bruksperiode som trolig er gjeldene for anleggene. Videre vil jeg ta for meg fangstrelaterte navn fra undersøkelsesområdet. Jeg ønsker å undersøke hvor slike navn er konsentrert, disse kan trolig vitne anleggenes betydning i enkelte områder, og muligens gi en indikasjon på anleggenes alder.

5.1 Kronologi

Selv fikk vi dessverre ikke anledning til å utføre utgravning av fangstanleggene og har derfor ikke egne dateringer av disse. Generelt er dateringer svært viktig for å få et riktig bilde av fangstanleggenes bruksperiode, hvilke anlegg som ble benyttet innenfor hvilke tidsrom, hvor langt tilbake i tid man kan trekke bruken, samt når bruken av disse ble avsluttet.

Blant tidligere dateringer fra området kan nevnes organiske materiale fra en dyregrav i undersøkelsesområdet (trolig anlegg 5 eller 7) som er datert til år 150 ± 210 f.kr, altså førromersk jernalder/eldre romertid (Barth 1986: 184-187). Trepinner funnet ved Hestfjellet som kan stamme fra skremmepinner benyttet ved drivfangst er datert til 5-200 e.kr (Jorhøy & Strand 2008:20). En annen datering fra området er fra trestokker funnet i 1936, disse var tydelig bearbeidet. Barth mener stokkene har tilhørt et fangstanlegg. Knut Fægri en botaniker ved Bergens museum samlet prøver av stokkenes never som senere ble C-14-datert til yngre romertid, nærmere sagt 210-440 e.kr (Barth & Nordanger 1993). Stokkene har senere også blitt datert av Sogn og Fjordane fylkeskommune til 10-230 e.kr, eldre romertid (se tabell 2). Det er også gjort datering av et gevir funnet i samme området, dette kan ikke direkte knyttes til et fangstanlegg, men viser at det var rein i nærheten av anlegget. Resultatet av prøven var 1120-900 f.kr. Fangstanleggene i undersøkelsesområdet har også yngre dateringsresultater, tremateriale fra en dyregrav ved Svelgjen ikke langt Svelgavannet, er dater til 800 tallet (Jorhøy & Strand 2008:17). Tremateriale fra et stolpehull på Langafjellet er datert til 980-1150 e.kr, mens tre fra et stolpehull på Tuftafjellet er datert til 1305-1435 e.kr (se tabell 2).

Laboratorienummer	Materiale	Uttakssted	Kontekst	Resultat ukalibrert BP	Resultat kalibrert (95% sannsynlig)
Beta-284827	Never	Ramberstinden	På overflaten	1900± 50	Cal AD 10-230
Beta-284828	Gevir	Ramberstinden	På overflaten	2830± 40	Cal BC 1120-900
T-18755	Tre	Fresvikvarden	På overflaten	1445± 45	Cal AD 600-655
T-11878	Tre, furu	Langafjellet	Stolpehull	1015± 70	Cal AD 980-1150
T-11879	Tre, Salix	Tuftafjellet	Stolpehull	570± 85	Cal AD 1305-1435
_____	Tre	Hestfjellet	På overflaten	_____	Cal AD 5-200
_____	Organisk materiale	SV for Langafjellet	Under overflaten	150± 210	_____
_____	Never	Ramberstinden	På overflaten	_____	Cal AD 210-440
_____	Tre	Svelgjen	På overflaten	800 tallet	_____

Tabell 2: Viser dateringer fra undersøkelsesområdet, dateringer med laboratorienummer har jeg mottatt av Sogn og Fjordane fylkeskommune.

Det som er problematisk med datering av fangstanlegg er for øvrig at det finnes svært lite daterbart materiale. Dette gjelder spesielt buestillinger, da disse er bygget av stein. Det som i hovedsak kan dateres ved fangstanlegg er gjenværende tremateriale. Dette kan være rester etter stolperækker ved rusefangst, spiddestokker i dyregraver, eller dekkmateriale i form av tre som kan ha vært brukt opp dyregraven. Det er for øvrig mulighet for feilmarginer ved datering av dette, da et slikt materiale kan vitne om anleggenes siste bruksfase, og ikke når de ble bygget (Jorhøy & Binns et. al 2005:20-21). Det er også mulig å datere humusholdig jord i jordgravde dyregraver. Slike prøver har for øvrig ved tilfeller fått en mye høyere alder enn trekonstruksjonene, dette kan indikere at materialet er eldre enn anleggelsen av dyregraven (Jorhøy & Binns et.al 2005:58).

Blehr har tidligere hevdet at drivfangsten trolig ikke ble utført etter svartedauden, da endringer i sosial organisasjon gjorde at man ikke lenger var i stand til å mobilisere like mange mennesker som tidligere (Blehr 1972). Man vet at store deler av befolkningen døde ut i forbindelse med pesten. Hov skriver at det var 1000 mennesker i Aurland før pesten brøt ut,

og kun syv stykker var igjen ved pestens slutt (Hov 2006:9). Kan dette indikere at store anlegg, som buestillinganleggene i undersøkelsesområde, hvor man hadde behov for mange mennesker ikke var like utbredt etter pesten?

Dateringsresultatene gir fangstanleggene innenfor undersøkelsesområdet en vid tidsramme, og er derfor årsaken til at jeg vil ta for meg et materiale som strekker seg over et tidsrom fra romertid til middelalder. Anleggenes dateringer samt deres ulike utforming og størrelse indikerer at ikke alle ble brukt innenfor samme tidsrom, men dette kan likevel ikke utelukkes. Med utgangspunkt i dateringens vide tidsramme, vil jeg ikke ta utgangspunkt i en periode, men være åpen for at anleggene kan ha vært brukt fra eldre jernalder til ut på 13-1400 tallet. Slik som dateringene over tilsier, men at bruken muligens ble mindre utbredt etter svartedauden.

5.1.1 Mulighet for ulike fangstfaser ved fangstanleggene basert på beliggenhet og dyrenes oppførsel under fangsten

I følge Burhol virker det ikke å være sammenheng mellom buestillinger og murer/stolperækker ved flere av anleggene. Dette gjelder blant annet anlegg 14 på Tuftafjellet og anlegg 9 på Langafjellet, hvor buestillinger sperrer for passasjen mot murer og stolperækker. Det virker heller ikke å være noen korrelasjon mellom buestillinger og den lange muren på Handadalseggi (Burhol 2012). Barth har tidligere tolket anlegget på Handadalseggi, Tuftafjellet og Langafjellet som styrtfangstanlegg. På handadalseggi er en mur på over 100 meter denne ender ved et stup mot Handadalen (Barth 1986:173-180; Barth & Nordanger 1993). Muren på Tuftafjellet ender også ved et stup det samme gjør stolperækken på Langafjellet. Burhol mener også at disse anleggene representerer styrtfangst, men i motsetning til Barth mener han at buestillinger ikke ble benyttet sammen med styrtfangsten. Hans argumenter er som nevnt at fangstinnretningene sperrer for hverandre, dessuten mener han at dyrenes oppførsel under fangsten indikerer ulike faser. I forbindelse med buestillingsfangst løper reinen vekk fra skyttere og sprer seg i ulike retninger i panikk. Ved styrtfangst ønsker man at dyrene løper samlet mot et punkt, altså stupet. Burhol mener at hvis dyrene sprer seg i flere retninger så vil ikke styrtfangsten fungere, han mener derfor at buestillinger og murer/stolperækker ved disse anleggene må representere ulike fangstfaser (Burhol 2012).

Her er det mange argumenter som indikerer at fangstanleggene i undersøkelsesområdet representerer ulike fangstfaser, som gir en relativ kronologi. Når de ulike fasene var og hvor lenge de varte vil man ikke kunne si noe sikkert om uten et videre dateringsgrunnlag i form av C-14 prøver. Basert på de spredde dateringene fra området og Burhols tolkning av ulike fangstfaser vil jeg ta utgangspunkt i en bruk av anleggene som strekker seg fra eldre jernalder til ut i middelalder. Dateringer fra andre plasser i landet gir også en vid tidsramme for bruk av fangstanlegg (Mikkelsen 1994; Bang-Andersen 2004; Randers 1986; Indreliid & Hufthammer 2010).

5.1.2 Stedsnavn samt gårdsnavn som kan knyttes til fangst

I denne delen av analysen vil jeg ta for meg et navnemateriale fra undersøkelsesområdet som kan knyttes til fangst. Kartlegging av dette materialet er gjort i samarbeid med stedsnavnforsker og førsteamanuensis ved Universitet i Bergen, Ole- Jørgen Johannessen. Jeg ønsker å kartlegge dette materialet da jeg mener stedsnavn som kan knyttes til fangst trolig kan vitne om fangstens betydning i området. Jeg ønsker å undersøke hvor slike navn er konsentrert, fordi dette muligens kan fortelle om tilknytning til fangsten. Jeg vil også undersøke om disse navnene kan gi en indikasjon på anleggenes alder.

Basert på litteratur fra tidligere undersøkelser, hvor navn knyttet til rein og fangst har blitt kartlagt(Kjos-Hansen & Helleland 1980; Bang-Andersen 2004; Bakka 1997). Vil jeg kartlegg fangstrelaterte navn innenfor mitt undersøkelsesområdet. Et verktøy jeg vil benytte er blant annet kartbladet fylkesatlas, som har en bred oversikt over navnematerialet i Sogn og Fjordane. Ved tidligere undersøkelser har man brukt navnemateriale som en kilde til reinens utbredelse i et område (Kjos-Hansen & Helleland 1980; Bang-Andersen 2004).

Jeg vil som Kjos-Hansen og Helleland (1980) og Bang-Andersen (2004) ta for meg stedsnavn sammensatt med rein, simle, dyr, bukk og nekk. Tryggve Bakka har laget en ordliste over stedsnavn i heiområdet mellom Setesdal/ Vest-telemark og Nordaust-Ryfylke. Han mener noen av disse kan knyttes til reinfangst. Han mener ord som inneholder ordleddet Grov/grav, kvelv(e), laup og sæte trolig kan knyttes til reinsdyr og fangst. Bakka skriver at ordet kvelv(e) er vanlig i dagligtalen i sammenheng med reinsdyr og jakt, ordleddet er ofte til stede i jaktområder. Det samme gjelder ordet laup som kan knyttes til trekket som reinen følger. Ordet sæte, sæti, sæta kan knyttes til en flate på en avsats oppe i en li, som ble benyttet når en

skulle sitte etter reinen. Ordet grov er også ofte brukt i forbindelse med reinsdyrfangst (Bakka 1997: 11-58).

Innenfor undersøkelsesområdet fant jeg ingen ord som inneholdt ordleddet bukk eller nekk, heller ikke ord sammensatt med kvelve eller laup. Navn som inneholder ordleddet sete/sæte er det mange av, blant annet Gunnarsete og Kolsete som ligger ved Vik. Ulempen med slike navn er at de ofte kan knyttes til seter eller støl, det vil derfor være vanskelig å si noe sikkert om disse (Ole-Jørgen Johannessen pers. medd). Et eksempel er blant annet stølen Snauasete like ovenfor Dyrdal i Nærøy. Jeg velger derfor vekk ord sammensatt med sete/sæte, fordi det kan by på tolkningsproblemer. Når det gjelder ord sammensatt med grov/grav kan også dette også by på problemer, jamfør norsk stadnamnleksikon kan grov bety en bekk eller vannstrøm, vannet graver seg ned og lager en renne i jorden. Dette skal være et vanlig gårdsnavn på vestlandet (Sandnes og Stemshaug 1990:133). Altså kan ord med grov indikere noe naturlaget og ikke en menneskeskapt dyregrav. De fleste grov/grovi navnene tyder på dette, flere av dem er blant annet å finne i de bratte fjellssidene som strekker seg opp fra Nærøyfjorden, for eksempel Storskredgrovi og Vetlaskredgrovi. Disse navnene ligger sør for Bakka ved Nærøyfjorden på kun 100-200 moh, dette er for lavt for dyregraver ettersom reinen ikke ferdes her. Man kan også finne flere slike navn i Jordalen på ca 600-700 moh, dette er trolig også er for lavt i terrenget til og knyttes til reinfangst. Reinsdyrgraver ligger i høyfjellet, anleggene vi registrerte ligger på 1100-1500 moh. Jeg vil med utgangspunkt i dette kun ta med navnene Gravfjellet (1452 moh) og Gravbotnfjellet (1228 moh).

Innenfor undersøkelsesområdet fant jeg to navn med ordleddet Simle, dette er Simlenes og Simlenesgrovi. Simlenes er en gård i Fresvik og Simlenesgrovi som ligger like ved kommer trolig av gårdsnavnet Simlenes (Ole-Jørgen Johannessen pers. medd). Når det gjelder ord sammensatt med dyr da fant jeg også to, Dyrestadneset som ligger øst for Fresvik like ved fjorden, og Dyrdal som er en gård ved Nærøyfjorden i Aurland. Bang-Andersen tok kun utgangspunkt i navn med ordleddet dyr om det lå høyere enn ca 700 moh, han mener at om navnet ligger lavere kan det knyttes til andre dyr enn rein (Bang-Andersen 2004: 56). Jeg velger likevel å ta med navnene, fordi de ligger i områder like ved andre fangstrelaterte navn.

Flere navn inneholder ordleddet reine/ reina/reinene, i følge Ole- Jørgen Johannessen kan disse ordene være problematisk ettersom reine kan bety en kant/gresskant, for eksempel en åkerreine eller lignende (pers. medd). Bang-Andersen nevner også at slike navn er problematisk, han valgte derfor å utelate disse fra sin undersøkelse (Bang-Andersen 2004).

Jeg velger derfor å gjøre det samme. I følge Ole -Jørgen Johannessen er ord sammensatt med rein mer sikkert (pers. medd) av disse fant jeg to stykker, Reindalsfjellet og Reindalen. Reindalsfjellet og Reindalen ligger ca midt mellom Fresvik og Feios. Reindalsfjellet ligger på ca 1500 moh, og Reindalen litt lavere i terrenget like nordøst for dette. Kjos- Hansen og Helleland tok også med navn som kunne si noe om reinenes atferd, for eksempel navn som Rekadalen, Reksjåen, som kan knyttes til verbet reka ”drive” eller ”jage” samt rek ”driving” (Kjos-Hansen & Helleland 1980: 276). Innenfor undersøkelsesområdet fant jeg et stedsnavn sammensatt med reke, dette er Rekefjellet som ligger på 1173 moh like øst for Reindalen.

5.1.3 Navn som muligens kan fortelle om frakt av reinsdyrslakt

Barth nevner i forbindelse med fangstanleggene på Handadaleggi og Langafjellet blant annet navnet Dyrdal og navnet på gården Drægo ved Nærøyfjorden i Aurland. I følge Barth kan navnet Dyrdal være veldig gammelt, navnet Drægo kan komme av at det ble fraktet reinsdyrslakt, skinn og gevir forbi i gammel tid (Barth 1986: 177-180). Drægo er flertall av ordet dra, og har blitt knyttet til at man fraktet slakt fra fjellet. Slaktet kan ha blitt fraktet på en sloe, dette er en bunke med grener gjerne av fjellbjørk som er festet sammen med et vierbånd. Et slikt redskap ble på norrønt kalt drog og kan være det ordet gårdens navn kommer av (Ohnstad 2006: 729). Like ved finner man også stedsnavnet Dræganosi og gårdsbruket Drægali som også inneholder ordleddet dra. Like sørvest for Vik finner man navnet Dragsbotnen, og på Fresvikåsen sørøst for Fresvik sentrum finner man navnet Drageskardet, samt sørøst for Feios sentrum navnene Dregane og Dregahovden. Tar man utgangspunkt i Barth (1986) og Ohnstads (2006) beretninger skulle man tro at også disse navnene kan komme av frakt av reinslakt i disse traktene. Drægo ligger like nedenfor fangstanlegg på Handadaleggi og Langafjellet. Fresvik ligger få kilometer unna fangstanlegg på Tuftafjellet og Syringefjellet, Feios ligger også i relativt kort avstand fra Syringefjellet og Tuftafjellet. Kanskje kan også disse navnene indikerer at fangsten ble fraktet fra fjellet ned til bygdene? Alle navnene er å finne i dalfører hvor det ser ut til og være gunstig å frakte slakt.

Man benyttet ofte hest når man skulle til seters (Reinton 1955: 269-278). Flere av stølene på vestlandet ligger svært høyt over havet, dette gjelder blant annet i Sogn hvor flere av de høyest liggende stølene er på 1000-1200 moh (Reinton 1955:217). Når en vet at hester ble benyttet i slike høyder og i bratte fjell, kan det også da tenkes at hestene kan ha blitt brukt til og frakte reinsdyrslakt fra fangstanlegg for eksempel via stølen og ned til gårdene? I fjellene i

undersøkellesområdet finnes flere stedsnavn med ordleddet hest, disse er å finne på 1100 til 1547 moh. Dette er for eksempel Hestastodvatnet på 1148 moh som ligger sørvest for Fresvikbreen i dalføret som strekker seg opp fra Vik. Hestfjellet ligger på ca 1547 moh like nordvest for Fresvikbreen. Dette er om lag like høyt over havet som Syringefjellet, hvor det som nevnt tidligere er registrert et stort fangstanlegg. Navnet Hestebakkane ligger også høyt over havet like nordøst for Hestfjellet.

Totalt sett kom jeg frem til kun 16 navn som trolig kan knyttes til fangst samt frakt av reinsdyr slakt. Navnene med ordleddet hest er ikke tatt med i dette antallet da det ikke er en direkte kobling til fangst eller mulig frakt av slakt. Disse navnene er nevnt for å vise at hester er benyttet i fjellet og derfor muligens kan ha blitt brukt for å frakte slakt. Tar man også med navn med ordleddet hest blir det til sammen 19 navn.

Som en kan se ut i fra kartet under, ligger majoriteten av de fangstrelatererte navnene ved Fresvik, i fjellet mellom Vik og Feios, noen også like ved Feios samt i dalføret som går fra Dyrdal i Nærøyfjorden.

Fig 12: Kartet er fra fylkesatlas.no og er behandlet av Ailèn Moltu Fræhaug. Kartet viser fangstrelatererte navn i området

5.1.4 Hvorfor så få fangstrelatererte navn i et område med flere store fangstanlegg?

Ettersom det finnes fangstrelaterte navn innenfor undersøkelsesområde kan dette i seg selv indikere at fangsten har hatt en viss betydning for nærliggende områder. Men om jeg sammenligner mitt materiale med antallet navn funnet på Hardangervidda og i Setesdalens-Vesthei, vil materialet fra mitt undersøkelsesområde virke svært sparsommelig. Kan dette skyldes navne død? Ola Stemshaug skriver at flere gårdsnavn kan ha død ut i forbindelse med pesten på midten av 1300 tallet, som førte til at flere gårder ble lagt øde (Ola Stemshaug 1973: 50). Kan navne død også ha vært tilfelle i utmark? Hvis flere gårder i et område ble lagt øde over en lengre periode, vil det ikke da være rimelig å anta at dette også ville få konsekvenser for navn i utmark? Hvis så var tilfelle, kan det muligens gi en forklaring på hvorfor man i et område med mange store fangstanlegg kun finner 16 navn som muligens kan knyttes til fangst. Kan dette i seg selv indikere høy alder på anleggene?

5.1.5 Oppsummering

I denne delen av analysen har jeg prøvd å lokalisere stedsnavn som kan knyttes til fangst. Jeg tok utgangspunkt i navn sammensatt med rein, simle, dyr, bukk, nekk, grav, reke og navn med ordleddet grav. Jeg fant ingen navn sammensatt med bukk eller nekk. Jeg tok også utgangspunkt i ord som kan knyttes til frakt av reinsdyrslakt. Dette gjelder i hovedsak navn med ordleddet dra, for eksempel gårdsnavnet Drægo, som muligens kan knyttes til at man fraktet reinslakt fra nærliggende fangstanlegg til gården (Barth1986:177-80). Ved Fresvik, Feios, vest for Vik og over Dyrdal i Nærøyfjorden finnes også navn med ordleddet dra. Jeg hevdet derfor at dette kunne indikere at slakt ble fraktet fra nærliggende fangstanlegg også til disse bygdene.

Videre bemerket jeg at det i fjellene i undersøkelsesområdet også finnes flere navn med ordleddet hest, høyt oppe og ikke langt fra fangstanlegg. Hester ble også benyttet når man skulle til stølen (Reinton 1955). Jeg foreslo derfor at hester kan ha blitt benyttet til å frakte slakt fra fjellet ned til bygden.

Jeg kom frem til 16 navn som trolig kunne knyttes til rein og frakt av slakt. Disse finnes hovedsakelig i fjellet mellom Feios og Vik, ved Feios, ved Fresvik og i dalføret som går fra Dyrdal i Nærøyfjorden. Fordi det kun er funnet 16 navn som muligens kan knyttes til fangst samt frakt av reinslakt, som er lite sammenlignet med andre plasser hvor lignende undersøkelser er foretatt. Foreslo jeg at dette muligens kan skyldes navne død, det er kjent at

blant annet gårdsnavn døde ut i forbindelse med pesten. Jeg foreslo derfor at dette i seg selv kanskje kunne vitne om høy alder på anleggene.

5.2 Hvilke bygder kan knyttes til fangsten?

I denne delen av analysen vil jeg ta for meg bygder/gårdsbebyggelser som muligens kan knyttes til fangsten i undersøkelsesområdet. Kapittelet vil bli innledet med en kort argumentasjon om hvorfor jeg mener fangstfolk av samisk opprinnelse trolig ikke har vært involvert i fangsten i dette området. Forskere har knyttet samer til fangstanlegg andre plasser i landet (Bergstøl 2009; Mathisen 2009). Videre vil jeg presentere seks bygder eller gårdsbebyggelser jeg mener kan knyttes til bruken av fangstanleggene i undersøkelsesområdet. Dette er basert på at de ligger gunstig til i forhold til anleggene, og at de har støler nærliggende disse. De må også ha vært bosatt i jernalder og middelalder, som trolig er anleggenes bruksperiode.

5.2.1 Fangstfolk av samisk opprinnelse

I teorikapittelet presenterte jeg noen forskeres syn om at reinfangsten i enkelte deler av landet kan knyttes til et fangstfolk av samisk opprinnelse, som oppholdt seg i fjellet. Dette er basert på funn av graver på 800-1000 moh, som ligger i gode jaktområder og hvor gravmaterialet og gravskikk er av samisk karakter (Bergstøl 2009; Mathisen 2009). På 80 tallet undersøkte Indrelid noen hustufter på en slette kalt Finnabuene, ikke langt fra undersøkelsesområdet. Det har vært antatt at navn med ordleddet finn kan knyttes til samer. Undersøkelser av hustuftene viste ingen tegn til at disse kunne knyttes til samer, funnene virket derimot å representere det typiske bondesamfunnet (Indrelid 1990: 7).

Det er ikke kjente fjellgraver av samisk karakter innenfor undersøkelsesområdet. Jeg kjenner dessuten ikke til stedsnavn med ordleddet finn i akkurat dette området. Fordi det ellers ikke er registrert hustufter som vitner om samisk eller annen fremmed aktivitet i undersøkelsesområdet, mener jeg det er lite sannsynlig at samer kan knyttes til fangsten i ved disse anleggene. Jeg mener det er mer sannsynlig som andre forskere har hevdet (Bang-Andresen 2004; Vaa 2002; Blehr 1972 & 1973) at fangsten kan knyttes til nærliggende bygder og gårdsbebyggelse.

5.2.2 Nærliggende bygder og gårdsbebyggelse

Basert på konklusjonen i avsnittet over har jeg undersøkt hvilke bygder/gårdsbebyggelser som ligger nærmest fangstanleggene. Jeg har benyttet kartprogrammet fylkesatlas som verktøy for å måle avstander fra disse bygdene til nærliggende fangstanlegg. Jeg har tatt utgangspunkt i de rutene som etter kartet virker gunstigst å benytte. Et kriterium som var viktig for valg av nærliggende gårdsbebyggelse er at de har hatt bosetning i jernalder og middelalder. I den forbindelse har jeg undersøkt at det er registrert gravhauger eller gravrøyser som kan vitne om bosetning i jernalder eller tidligere, alle plassene hadde slike gravminner (Fett 1954 a,b,c,d). Jeg har derfor kommet frem til seks bygder eller gårdsbebyggelser som kan ha stått bak fangsten ved anleggene innenfor undersøkelsesområdet. Dette er Vik, Fresvik, Feios og Vangsnes i Vik kommune, Nærøy i Aurland kommune og Jordalen i Voss kommune. Avstander vil bli målt med utgangspunkt i hvor stedsnavnene er plassert på kartet og vil derfor representere omtrentlige avstander, ettersom ikke all bebyggelse er konsentrert rundt dette området. Noen unntak er for øvrig plasser hvor bebyggelsen ligger mer spredt og det er få gårder (Jordalen og gårder ved Nærøyfjorden) hvor jeg vil måle avstanden fra hver gård.

Videre vil jeg undersøke hvor disse gårdsbebyggelsene eller bygdene har hatt sine stølsområder. Dette kan indikere hvilke områder en gård har hatt interesser i, man vet også at støler ble benyttet som overnattingsplass i forbindelse med fangsten (Mikkelsen 1994:113-114). Jeg vil derfor måle avstand fra stølsområdene til nærliggende anlegg. Jeg vil også benytte en turrute fra internettsiden ut.no. Denne vil bli benyttet som utgangspunkt for å regne ut hvor lang tid man kan ha bruk fra bygd eller støl til nærmeste anlegg. Dette vil bli gjort fordi det sannsynliggjør hvilke bygd eller gårdsbebyggelse som har brukt de ulike fangstanleggene. De seks bygdene/gårdsbebyggelsene vil kort bli presentert i avsnittene under.

Vik: Ligger ved Sognefjorden mellom Arnafjord og Vangsnes og består av plassene Flatbygdi, Seljedalen, Ovrisdalen og Bøadalen (Fett 1954 d) som til sammen utgjør 47 gårder (Hoprekstad 1958). Fett nevner gravhauger på 24 gårder (Fett 1954d). Det er dessuten funnet en bronsecelt på Hove gård som mest sannsynlig er fra yngre bronsealder. Det er også kjent en grav på gården Lyktvor, som trolig også stammer fra bronsealder (Fett & Fett 1951: 56-73). Slike funn indikerer fast bosetning i denne perioden. Vik har også to kirker fra begynnelsen av

middelalder, Hoprekstad stavkirke og Steinkirken på Hove (Hoprekstad 1951:251). To kirker kan indikere at bygden hadde en relativt stor befolkning samt gode ressurser i tidlig middelalder. De fleste gårdene vi kjenner i dag var bosatt innen 1340 (Balvoll 2008: 9).

Fresvik: Ligger ved Sognefjorden sørøst for Feios og nord for Nærøyfjorden. I dag er det 20 gårder i Fresvik (Bøthun 1965:28-47). Fett nevner gravhauger ved fem av disse (Fett 1954b) som indikerer bosetning i jernalder eller tidligere. Det var trolig 19 gårdsbruk i bygden omkring 1340, man kan regne med at navnegårder som dukker opp mellom 1550-1665 trolig var i bruk før Svartedauden (Ballvoll 2012).

Feios: Ligger mellom Vangsnes og Fresvik og har i dag 19 gårder (Bøthun 1965). Fett nevner gravminner fra jernalder på seks av disse gårdene (Fett 1954b). Dette indikerer at det har vært fast bosetning i bygden siden den gang. Feios kom inn under Vik prestegjeld i 1992 (Balvoll 2008:10) og hørte tidligere til Leikanger prestegjeld (Fett 1954 b).

Vangsnes: Ligger ved Sognefjorden mellom Feios og Vik. Frem til 1964 var Vangsnes en del av Balestrand prestegjeld (Balvoll 2008: 10). Fett nevner gravminner fra jernalder ved to av gårdene (Fett 1954c). Dette indikerer fast bosetning i perioden. Vangsnes har i dag 14 gårder (Ballvoll 2008:398-440). De fleste gårdene man kjenner i dag, var trolig i bruk innen 1340 (Ballvoll 2008:9).

Jordalen: Ligger i Voss kommune nordvest for Nærøy. I Jordalen ligger kun to gårder, Fett nevner gravhaug på gården Nosi i Jordalen (Fett 1955). Dette kan vitne om at det var fast bosetning i jernalder. Jordalen hører til under Oppheim sokn, som frem til 1774 var en del av Sogn og Fjordane (Fett 1955: 7).

Nærøy: Ligger ved Nærøyfjorden som springer ut av Sognefjorden. I Nærøy er det i dag 12 gårder (Ohnstad 2006). Disse ligger spredt langs Nærøyfjorden og i Nærøydalen som ligger innerst i fjorden. Fett nevner gravminner ved seks av gårdene hvor av flere kan dateres til jernalder (Fett 1954a). Dette indikerer at det var fast bosetning i området innen da. Jeg har valgt å dele Nærøy inn i tre bolker fordi gårdene ligger spredt og derfor ligger nært forskjellige fangstanlegg.

Dyrdal, Drægo og Styvi: Ligger om lag midtveis i Nærøyfjorden, Dyrdal ligger ved fjorden og Drægo noen kilometer lenger nord i fjellsiden, Styvi ligger på andre siden av fjorden. Funn av en gravrøys på Drægo trolig fra ca år 700 e.kr (Ohnstad 2006: 729) gir store indikasjoner på at det var fast bosetning her i jernalder, om ikke før. Ved gården Dyrdal er funnet graver

hvor oldsakene i gravene tyder på at røysene stammer fra vikingtid. Ved gården Dyrdal finnes også spor etter mennesker i middelalder, det er funnet stølsruiner som kan tyde på at plassen ikke ble forlatt under svartedauden (Ohnstad 2006: 651-53). På Holmo om lag 3 km sør for Styvi ligger en gravrøys (Ohnstad 2006:312) fra bronsealder (Hov 2006:9). Dette indikerer at det var fast bosetning på sørsiden av fjorden allerede i bronsealder.

Bakka og Tufto: Ligger mellom Dyrdal og Nærøydalen. Det er ikke funnet graver fra jernalder ved disse gårdene, det finnes for øvrig et sagn om en bygdeborg og en gravhaug som skal ha ligget like ved gården Tufto. Bygdeborger var vanlig på 500 tallet (Ohnstad 2006:575). Det vil være vanskelig å si sikkert om det var en bygdeborg og gravhaug ved disse gårdene, men det kan indikere fast bosetning i folkevandringstid.

Gårder i Nærøydalen: Ligger innerst i Nærøyfjorden og grenser til Voss kommune. Flere av gårdene i Nærøydalen har gravhauger som kan vitne om bosetning i jernalder eller før. Slike funn er blant annet gjort på gårdene Ramsøy, Skjerpi og Hemri (Ohnstad 2006:353-454).

5.2.3 Støler kan trolig knyttes til fangst

Mikkelsen mener stølenes beliggenhet i fjellet kan indikere hvilket område man har hatt interesse for. Han mener utnyttelsen av utmarksressursene er knyttet til tradisjoner. For å kunne utnytte disse ressursene måtte en ha kunnskaper om området, slik kunnskap bygget man opp over flere generasjoner, over tid ville man få hevd over ressursene innenfor området. Det er kjent at jegere også benyttet støler som overnattingsplass i forbindelse med reinjakten (Mikkelsen 1994:112-116). Et godt eksempel på dette er tufter funnet i Vikadalen, Berdalen og Fossdalen i indre Sogn, deler av funnmaterialet representerte jaktutstyr samt bein fra bjørn og rein. Tuftene ble benyttet fra romertid til middelalder, de representerer antageligvis tidlige støler, men ble trolig benyttet i forbindelse med fangst og jakt (Bjørø 2005:209-229).

Det er ikke gjort noen arkeologiske undersøkelser på stølene innenfor selve undersøkelsesområdet, som kan stadfeste at stølsområdene er brukt fra jernalder og frem til i dag. Det en for øvrig vet er at stølsdriften i nærliggende områder trolig går tilbake til eldre jernalder. Dette gjelder blant annet plassene Vikadalen, Berdalen og Fossdalen i Sogn (Bjørø 1992; Bjørø 2005) Friksdalen i Sogn (Skrede 2005) og Gudmedalen i Sogn (Indrelid 1990). Jeg mener derfor det er rimelig å anta at også stølsdriften innenfor mitt undersøkelsesområde

er av samme alder. Spørsmålet er for øvrig om det har vært en kontinuitet i bruken av stølsområder, altså om de samme områdene har blitt benyttet fra jernalder frem til i dag? Gjerdåker som tar for seg støler i Voss skriver at stølene man kjenner i dag ofte ligger på de samme plassene hvor de opprinnelig ble grunnlagt. Han skriver at kulturminner som tufter, skålgroper, steinsettinger og lignende kan vitne om dette (Gjerdåker 2001:17).

Med utgangspunkt i at stølen kan ha blitt benyttet i forbindelse med fangsten har jeg undersøkt hvor de seks bygdene eller gårdsbebyggelsene har hatt sine stølsområder. Informasjon om støler og stølsområder har jeg hentet fra boken *Stølar i Vik* som tar for seg støler til bygder i Vik kommune (Engan 2004). Boken *Stølar i Vossafjell* som tar for seg støler og stølsområder til blant annet Jordalen (Gjerdåker 2001). Jeg har også hentet informasjon om støler fra bygdebok for Aurland (Ohnstad 2006). Med utgangspunkt i denne litteraturen har jeg lokalisert stølsområdene benyttet av bygdene og gårdsbebyggelsene. På kart har jeg laget et omtrentlig omriss av dette området. Dette er gjort for å vise hvor stølsområdene ligger i forhold til bygd og nærliggende fangstanlegg. En lignende undersøkelse er tidligere utført av Mikkelsen (1994).

Det bør for øvrig nevnes at informasjonen om støler og deres beliggenhet er basert på relativt nye kilder, det finnes dessverre lite eldre informasjon om støler og stølsrett i området. Man kan ikke vite om det er det samme området som er blitt benyttet i jernalder og middelalder som i nyere tid. Man kan heller ikke vite hvor mange gårder som disponerte støl, ettersom man ikke vet hvor utbredt dette var. Videre må en også ta forbehold om at fangsten trolig som i dag, ble utført på sensommer og høsten og at stølene i all hovedsak er benyttet i en kort periode om sommeren.

5.2.4 Hvor lang tid kan man ha brukt fra bygd og stølsområdet til nærliggende fangstanlegg?

Som nevnt innledningsvis vil jeg ta utgangspunkt i en turrute, denne vil bli benyttet for å regne ut hvor lang tid man kan ha brukt fra bygder/gårdsbebyggelse og stølsområder til nærliggende fangstanlegg. Ruten jeg har valgt å ta utgangspunkt i går opp Stordalen like over Fresvik, videre vestover opp Tundalen og deretter ned til Jashaugen øverst i Fresvikjordalen.

Turruten går gjennom deler av undersøkelsesområdet og kan regnes for å være kupert. Den vil derfor være et godt sammenligningsgrunnlag, da store deler av undersøkelsesområde er svært kupert. Ruten er 15 km lang og tar syv timer å gå (www.ut.no).

Det bør også nevnes at hvor lang tid man bruker når man skal bestige fjell, vil være svært individuelt. Er man kjent fjellet, som man antageligvis var den gang anleggene ble brukt, vil man trolig ha en tidsmessig fordel. En må for øvrig også ta med i betraktningen at man i jernalder og middelalder sannsynligvis ikke hadde like godt skotøy som man har i dag, utstyret generelt vil antageligvis ikke kunne måles med dagens standard.

5.2.5 Avstand fra nærliggende bygder og gårdsbebyggelser og deres stølsområder til nærliggende fangstanlegg

Under vil jeg presentere avstander fra de seks bygdene/gårdsbebyggelsene samt avstander fra deres stølsområder til nærliggende fangstanlegg. Dette vil som nevnt bli gjort ved hjelp av fylkesatlas, Jeg vil også med utgangspunkt i turruten til ut.no regne ut hvor lang tid man kan ha brukt på denne turen. Dette vil bli gjort fordi jeg mener det kan gi informasjon om hvilke områder som bygget og brukte fangstanleggene i undersøkelsesområdet.

Bygd eller gårdsbebyggelse	Anlegg 1-5, 7	Anlegg 6	Anlegg 8	Anlegg 9	Anlegg 10-12, 15	Anlegg 13	Anlegg 14
Vik	16 km	18 km	18 km	18 km	23 km	14 km	20 km
Fresvik	14 km	18 km	13 km	18 km	22 km	22 km	9 km
Feios	19 km	20 km	13 km	20 km	29 km	21 km	12 km
Vangsnes	20 km	24 km	19 km	24 km	31 km	23 km	17 km
Dyrdal, Drægo, Styvi	8-10 km	6-10 km	15 km	7-11 km	13 km	18 km	19 km
Bakka og Tufto	11 km	14 km	17 km	14 km	3-4 km	13 km	23 km
Gårder i Nærøydalen	17 km	19 km	21 km	19 km	6 km	15 km	28 km
Jordalen	12-14 km	17 km	18 km	17 km	6 km	7-9 km	27 km

Tabell 3: Viser avstandene fra hver bygd/gårdsbebyggelse til alle anleggene.

Vik: Ligger nært anlegg 13 ved Svelgavannet, avstanden fra bygden til anlegget er omlag 14 km. Anlegget ligger sør for dalførene Seljedalen og Ovrisdalen som igjen ligger sør for Vik, disse dalførene ville vært naturlig å passere på vei til anlegget. Med utgangspunkt i turruten som jeg nevnte innledningsvis, vil man bruke ca syv timer på en 15 km tur i dette området. Dette vil si at det tar i underkant av 7 timer å gå 14 km fra Vik til anlegg 13 ved Svelgavannet.

Vik har hatt støler i dalførene Seljedalen, Ovrisdalen, Bøadalen og lenger sør i fjellet. Det finnes flere støler som ligger i kort avstand fra anlegget ved Svelgavannet. Blant noen kan nevnes Vikjadalen som ligger nordøst for Svelgavannet, Vollafjellet vest for Svelgavannet like ved store Muravannet, samt Kvanndalen som ligger vest for Svelgavannet på Vest siden av store Muravannet (Engan 2004:83-184). Som en kan se på figur 13, strekker stølsområdet seg til Voss kommune i sør og Fresvikjordalen i sørøst, det grenser til Arnafjords stølsområder i

vest. Anlegg 13 ved Svelgavannet ligger i det sørøstlige hjørnet av stølsområdet. Hvis støler ble benyttet som overnattingsplass i forbindelse med fangsten kan avstanden til anlegget ha vært svært kort. Tar man utgangspunkt i turruten nevnt over vil man fra støler nærliggende anlegg 13, for eksempel stølen Vikjadalen som ligger ca 2 km unna, bruke i underkant av 1 time til fangstanlegget.

Fig 13: Kart er hentet fra fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug. Det sorte omrisset viser et omtrentlig omriss av stølsområdet til Vik basert på Engans litteratur (2004) samt plasseringen til anlegg 13 i sørøstre del av stølsområdet.

Fresvik: Ligger nærmest anlegg 14 på Tuftafjellet og anlegg 8 på Syringefjellet. Avstanden fra Fresvik til Tuftafjellet er om lag 9 km som vil tilsvare i overkant av 4 timers gange. Avstanden er målt via Helgedalen, og er den veien som ble benyttet under registreringen i august, og som ble anbefalt av lokale innbyggere. Avstanden fra bygden til Syringefjellet er omlag 13 km, med utgangspunkt i en sti som går opp Tundalen fra Engi, som ser ut til å være den gunstigste veien. Bruker man ca 7 timer på 15 km vil det ta om lag 6 timer å gå fra Fresvik til anlegg 8 på Syringefjellet.

Fresvik har benyttet flere støler like ved Tuftafjellet og Syringefjellet, blant annet stølen Engi som ligger sør for Fresvik like ved inngangen til Storedalen og Tundalen. Stølen Helgedalen som ligger på 700 moh like sørvest for Tuftafjell, stølen Tundalen som ligger like sørøst for

Syringefjellet på 550 moh. De har også hatt stølen Storeryggen som ligger i Tuftadalen like nord for Tuftafjellet samt stølen Tuftene som ligger i Tuftadalen på 800 moh like overfor Storeryggen (Engan 2004:237-264). Tar man utgangspunkt i stølen Helgedalen som er en av dem som ligger nærmest anlegget på Tuftafjellet, er avstanden ca 6 km. Dette tilsvarer litt i underkant av 3 timers gange til anlegget. Fra stølen Tundalen som ligger ca 5 km unna anlegget på Syringefjellet vil det ta i overkant av 2 timer til anlegget.

Fresvik har også benyttet støler i Fresvikjordalen som ligger nord for Jordalen, blant stølene er Øvstedalen på 849 moh og Nedstedalen som ligger sør for Øvstedalen (Engan 2004: 245-248). Stølen Øvstedalen ligger ca 21 km unna Fresvik, som tilsvarer litt i overkant av 10 timers gange. Fra stølen er det om lag 3-4 km til anlegg 1-5 og 7 vest og øst for Styvisdalsvannet, dette er litt i under kant av 2 timers gange. Fresvik har også hatt støler i dalførene som strekker seg opp mot Langafjellet og Handadalseggi (se figur 18). Dette er stølene Snauasete som ligger like ved Toristølen ovenfor Drægo på Nordsiden av Snauasetvannet samt stølen Handadalen (Engan 2004:251-263). Fra Fresvik til anlegg 9 på Langafjellet og anlegg 6 på Handadalseggi er avstanden om lag 18 km, om man går via Fresvikåsen, videre over Nonhaugfjellet og ned til Handadalen, og videre opp til anleggene derifra. Dette tilsvarer om lag 9 timers gang. Fra stølen i Handadalen er avstanden til anlegg 6 på Handadalseggi og anlegg 9 på Langafjellet ca 4 km, som er om lag 2 timers gange.

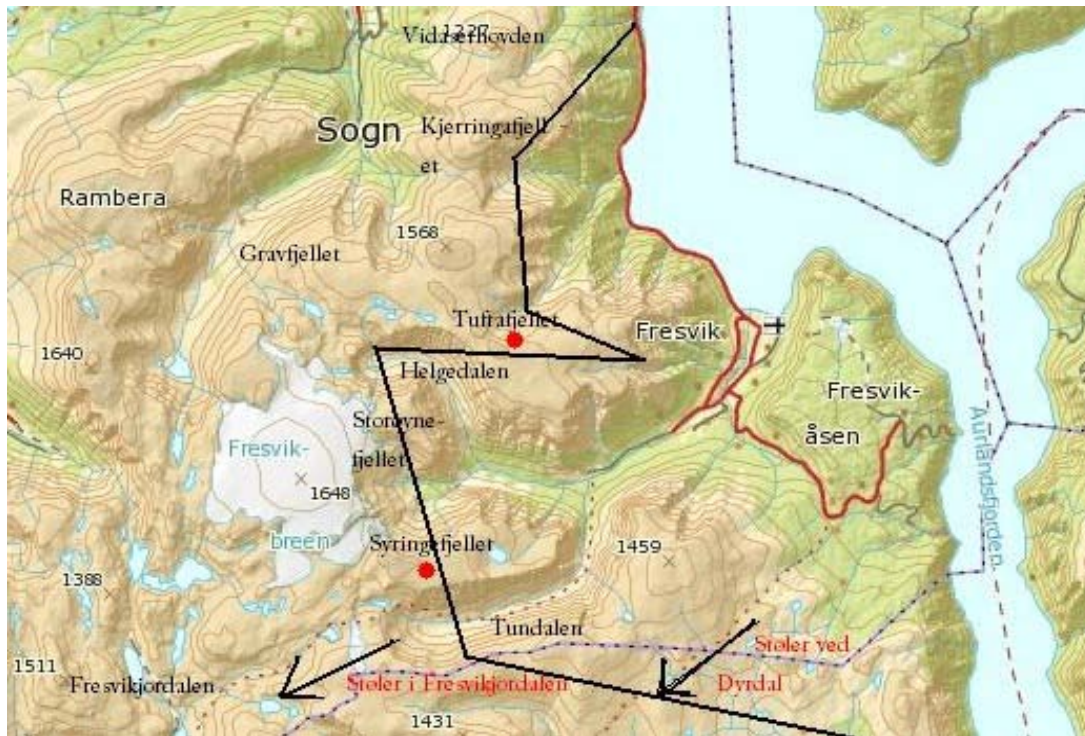

Fig 14: Kart hentet hos fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Frækhaug. Det sorte omrisset samt pilene viser et omtrentlig hvor Fresviks stølsområder ligger basert på litteraturen til Engan (2004). De røde punktene viser nærliggende fangstanlegg på Tuftafjellet og Syringefjellet.

Feios: Ligger også nært fangstanlegg 14 på Tuftafjellet og anlegg 8 på Syringefjellet. På kartet er det markert en sti som går opp dalføret over Feios og passerer Tuftafjellet. Stien går sørover via Haugsetdalen videre ned Helgedalen vest for Fresvik. Tar man utgangspunkt i denne ruten er avstanden fra Feios til Tuftafjellet om lag 12 km. Avstanden fra Feios til Syringefjellet er om lag 13 km, hvis man følger samme ruten men i stede går langs ved Fresvikbreen og over Storøynefjellet, dette vil tilsvare ca 6 timers gange. I følge Bøtun Øyri skal det også være et fangstanlegg på Gravfjellet som ligger nordvest for Tuftafjellet (pers. medd). Jeg kjenner dessverre ikke til detaljene ved dette anlegget, men fordi det ligger nærmere bygden er det mulig at folk fra Feios har hatt sine interesser der?

Feios har hatt stølsområder i dalførene som strekker seg sørover fra bygden opp til blant annet Gravfjellet og Haugsetdalen like nord for Fresvikbreen. Noen av stølene ligger like Vest for Feios sentrum mens andre ligger i retning østover mot Fresvik (Engan 2004:199-236). Ved å studere kartet i figur 15, ser man at avstanden fra den øverste delen av stølsområdet til anleggene på Tuftafjellet og Syringefjellet, er om lag halvparten av avstanden

fra Feios sentrum. Med utgangspunkt i stølen Gullsete som er den nærmest fangstanleggene, er avstanden ca 6 km, dette tilsvarer litt over 3 timers gange.

Fig 15: Kartet er hentet hos fylkesatlas.no og er behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug. Det sorte omrisset i kartet viser et omtrentlig omriss av stølsområdet til Feios basert på litteraturen til Engan (2004). De røde punktene viser nærliggende fangstanlegg på Tuftafjellet og Syringefjellet.

Vangsnes: Som man kan se på tabell 3, er det Vangsnes som totalt sett ligger lengst unna fangstanleggene i undersøkelsesområdet. De anleggene som ligger nærmest er for øvrig anlegg 14 på Tuftafjellet og anlegg 8 på Syringefjellet. Går man strake veien over Flatafjellet videre over Klukkseggi og til øverste del av Haugasetdalen, og videre over Gravfjellet. Er avstanden til Tuftafjellet om lag 17 km og til Syringefjellet 19 km. Dette vil tilsvare ca 8-9 timers gange fra Vangsnes sentrum.

Vangsnes har hatt støler i fjellet sør for bygden, den høyest liggende er på 613 moh (Engan 2004:185-198). Sammenlignet med de andre gårdsbebyggelsene har Vangsnes et mindre stølsområde samt at stølene ligger lavere i terrenget. Avstanden fra ytterkanten av stølsområdet videre til Tuftafjellet er ca 13 km og til Syringefjellet ca 14 km, altså 3-4 km kortere enn fra bygden. Denne avstanden vil tilsvare om lag 7 timers gange.

Fig 16: Kartet er hentet fra fylkesatlas.no og er behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug. Det sorte omrisset i kartet viser et omtrentlig omriss av Vangsnes stølsområde basert på litteraturen til Engan (2004). Pilene viser til nærliggende anlegg på Tuftafjellet og Syringefjellet..

Jordalen: Ligger nært anlegg 13 ved Svelgavannet og anlegg 10-12 og 15 mellom Vardafjell og Lyngskaret, samt anlegg 1-5 og 7 vest og øst for Styvisedalsvannet. Avstanden fra gården Jordalen til anlegg 13 ved Svelgavannet er om lag 9 km om man går den veien som ut i fra kartet virker gunstigst, nemlig via Berdalen. Dette vil tilsvare ca 4 timers gange. Fra gården Nosi er avstanden ca 2 km kortere og det vil derfor ta ca 3 timer. Når det gjelder anlegg 10-12 og 15 kan man for eksempel følge Slettedalen som går fra gården Jordalen i retning anleggene, da er avstanden ca 6 km, dette vil ta om lag 3 timer. Det er 12 km fra gården Nosi til anlegg 1-5 og 7, om man fortsetter videre opp Fresvikjordalen. Fra gården Jordalen er avstanden ca 14 km, dette vil tilsvare 6-7 timers gange.

Gårdene Jordalen og Nosi har benyttet støler nord, nordøst og nordvest for gården Nosi (se figur 17) blant annet Øyastølen, Berdalen, Kåstein og Sendo. De har også benyttet Stølen Slettedalen som ligger like nordøst for gården Jordalen og Svoleset som ligger like nordvest (Gjerdåker 2001:160-62). Den stølen som ligger nærmest anlegg 13 ved Svelgavannet er stølen Berdalen, denne ligger ca 6 km unna. Dette tilsvarer litt i underkant av 3 timers gange. Stølen Slettedalen like overfor gården Jordalen er den stølen som ligger nærmest anlegg 10-12

og 15 mellom Vardafjell og Lyngskaret. Denne ligger kun 4 km unna, som tilsvarer i underkant av 2 timers gange. Gårdene har ikke hatt støler i nærheten av anlegg 1-5 og 7.

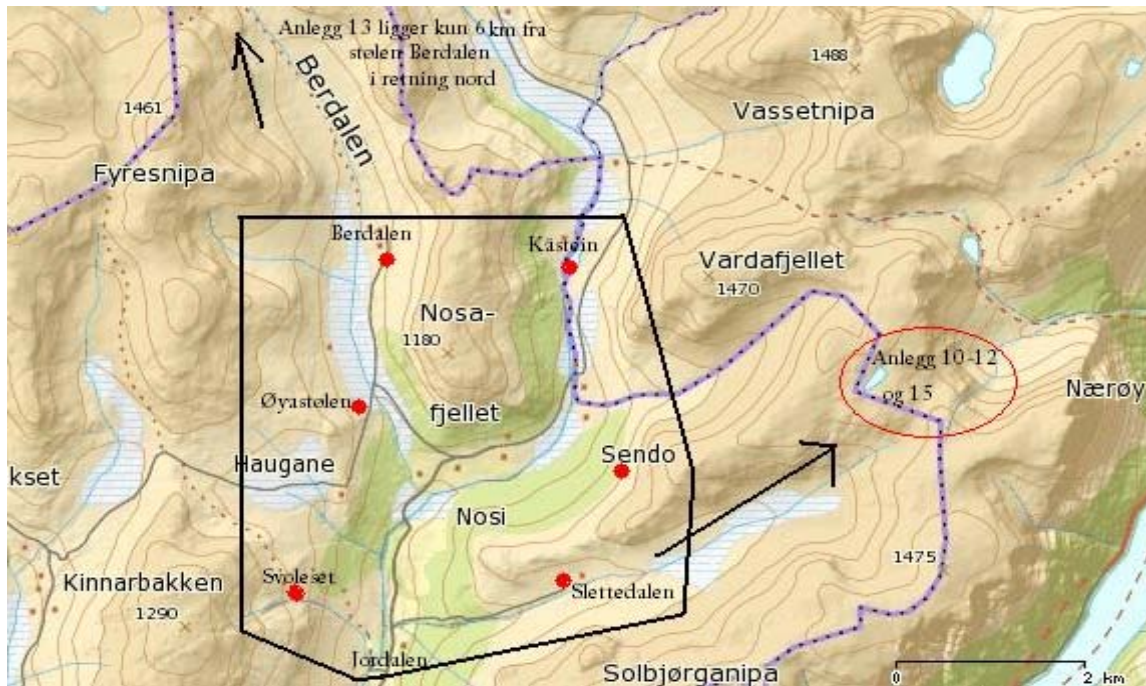

Fig 17:Kartet er hentet hos fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug. Det sorte omrisset i kartet viser et omtrentlig omriss av Jordalens stølsområder basert på Litteraturen til Gjerdåker (2001) den røde sirkelen viser plasseringen til nærliggende fangstanlegg 10-12 og 15.

Gårder i Nærøy

Drægo, Dyrdal og Styvi: Ligger nært anlegg 6 på Handadalseggi og anlegg 9 på Langafjellet samt anlegg 1-5 og 7 vest og øst for Styvisdalsvannet. Fra anlegget på Handadalseggi er avstanden via Handadalen til gården Drægo ca 6 km, til Dyrdal ca 8 km og Styvi ca 10 km, som tilsvarer ca 3 til 5 timers gange. Fra Handadalseggi til fangstanleggene som ligger ved Styvisdalsvannet og øst for Breivadet er avstanden ca 3 km som tilsvarer om lag litt over en times gange. Kanskje de samme menneskene som drev fangst på Handadalseggi også benyttet seg av disse anleggene? Anlegget på Langafjellet ligger også nært Drægo, Dyrdal og Styvi. Avstanden til Langafjellet via Handadalen fra gården Drægo er ca 7 km, fra Dyrdal ca 9 km og fra Styvi om lag 11 km, som tilsvarer ca 3 til 5 timers gange.

Dyrdal, Drægo og Styvi har hatt flere støler like ved foten til Handadalseggi og Langafjellet (se figur 18). Blant stølene til Dyrdal er Styvisdalen som for øvrig kan ha fått navnet fordi det var gården Styvi som stølte der først. Dyrdal har også hatt stølen Handadalen som ligger ca 4 kilometer nordvest for Drægo, samt stølen Kolsete som ligger noen km vest for Drægo.

Drægo har benyttet stølen Løhaug som ligger like nordvest for gården på andre siden av elven, samt Torisstølen som ligger like nord for gården like ved inngangen til Handadalen. Drægo har også hatt stølen Hjøльмо som ligger ca 2 kilometer vest for gården, like ved oppgangen til Styvisdalen. Drægo har også hatt stølene Vassete like sørvest for gården og Snauasete i nordøst (Ohnstad 2006: 684 & 737). Styvi har hatt støler og beiteområder ved Dyrdal, blant annet stølen Vassette og Kolsete samt at de trolig var de opprinnelige brukerne av støl i Styvisdalen (Ohnstad 2006:332-335). Fra stølsområdet i Styvisdalen er det ca 4-6 km (alt etter hvor stølen var) opp til anlegg 1-5 og 7 vest og øst for Styvisdalsvannet, som tilsvarer ca 2-3 timers gange. Fra stølsområdet i Handadalen er avstanden til Handadalseggi ca 4 km og til Langafjellet bort i mot det samme, altså ca 2 timers gange.

Fig 18: Kartet er hentet hos fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug . Kartet viser et omtrentlig omriss av Dyrdal, Drægo og Styvis stølsområder med utgangspunkt i litteraturen til Ohnstad (2006). Piler og røde punkt viser nærliggende fangstanlegg på Langafjellet og Handadalseggi samt anlegg 1-5 og 7 vest og øst for Styvisdalsvannet.

Tufto og Bakka i Nærøy

Tufto og Bakka: Ligger i kort avstand fra fangstanleggene 10-12 og 15, mellom Vardafjellet og Lyngskaret. Ved Bakka som er kun bratte fjellvegger, derfor kan en mulighet ha vært å gå opp til anleggene ved gården Tufto som ligger like nordøst for Bakka og derfra følge stien

som går forbi Rimstigen. Ved Rimstigen er det bratt, men tilstedeværelse av en sti forteller at fremkommelighet har vært mulig. Stien går fra fjorden opp til Rimstigfjellet i øst og til Breidalen nederst i Fresvikjordalen. Avstanden fra gårdene Tufto og Bakka til nærmeste fangstanlegg ved Lyngskaret er ca 3 km, litt over 1 times gange. Til anlegget like øst for Vardafjellet er avstanden ca 5 km, som er i overkant av 2 timers gange.

Gårdene har hatt støler blant annet ved Rimstigen som ligger ca 4 km nordvest for Bakka på om lag 700 moh. Gårdene har også stølet i Jordalen, de har blant annet benyttet stølen Breidalen og Røyrdotten. Stølen Breidalen ligger vest for gårdene på 730 moh, mens Røyrdotten ligger like ved gården Nosi på ca 650 moh (Ohnstad 2006:599-601; 637). Rimstigen er den stølen som ligger nærmest gårdene, den ligger kun 2-3 kilometer unna anlegg 10-12 og 15, som tilsvarer litt over 1 times gange. For å komme seg til stølene i Jordalen måtte folk fra Bakka og Tufto passere like nord for Lyngskaret og Vardafjell hvor fangstanleggene ligger

Fig 19: Kartet er hentet fra fylkesatlas.no og behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug. Kartet viser et omtrentlig omriss av Bakka og Tuftos stølsområder med utgangspunkt i litteraturen til Ohnstad (2006) den røde sirkelen viser de nærliggende fangstanleggene 10-12 og 15.

Nærøydalen: Ligger like sør for anlegg 10-12 og 15 mellom Vardafjell og Lyngskaret samt anlegg 13 ved Svelgavannet. Det er derfor rimelig å anta at også gårder herfra kan ha drevet med fangst ved disse anleggene. Folk fra Nærøydalen kan ha gått opp til anlegg 10-12 og 15 via fjellsidene på nordsiden av dalen, for eksempel via Solbjørganipa. Dette vil tilsvare om lag 6 km, som er ca 3 timers gange. Gården Solbjørge ligger like ved, slik at

fremkommelighet har vært mulig. Gårdene ligger også i rimelig avstand til anlegg 13 ved Svelgavannet, avstanden til anlegget er ca 15 km, som tilsvarer om lag ca 7 timers gange.

Som en kan se på figur 20, har folk fra Nærøydalen hatt flere støler i fjellet nordvest for gårdene, blant annet Storestølen og Brattebakken samt stølene Kinnarbakken, Haugane og Sjongdarhaugen (Ohnstad:370-528). Fra ytterkanten av dette stølsområdet med utgangspunkt i stølen Sjongdarhaugen er avstanden ca 7 km til anlegg 13 ved Svelgavannet, dette tilsvarer om lag 3 timers gange. Nærøy gården Solbjørgo har benyttet Solbjørgostølen, denne ligger på nordsiden av dalen like overfor selve gården på om lag 1000 moh (Ohnstad 2006: 487). Solbjørgostølen ligger nært anlegg 10-12 og 15 mellom Vardafjell og Lyngskaret, avstanden til anleggene er om lag 4 km, som tilsvarer ca 2 timers gange.

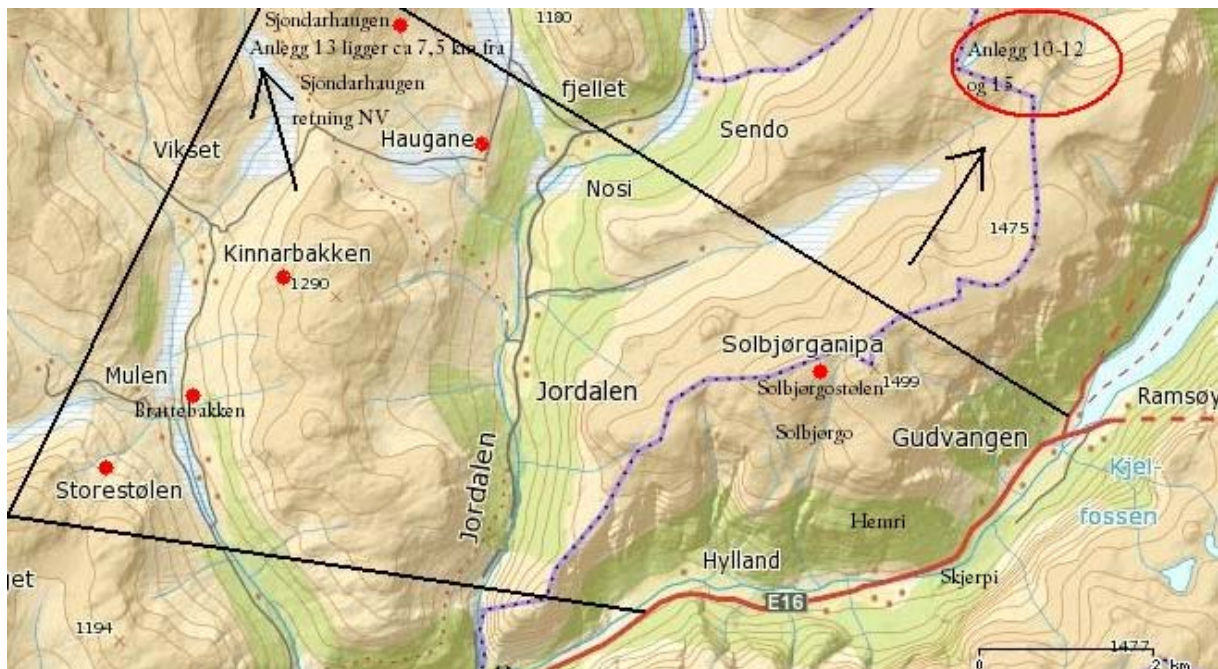

Fig 20: Kartet er hentet fra fylkesatlas.no og er behandlet av Ailèn Moltu Frækhaug. Det sorte omrisset på kartet viser et omtrentlig stølsområde til gårder i Nærøydalen, med utgangspunkt i litteratur til Ohnstad (2006). Pilene i kartet viser til nærliggende fangstanlegg.

I neste del vil jeg ut i fra opplysningene om avstander som er gitt tidligere i kapittelet presentere tabeller over hvilke bygd eller gårdsbebyggelse som ligger nærmest hvert anlegg. Jeg vil med utgangspunkt i dette komme frem til sannsynlige brukere av respektive anleggene.

Bygder/gårder	Avstand fra bygder/gårder til anlegg 10-12 og 15	Avstand fra støl til anlegg 10-12 og 15
Tufto og Bakka ved Nærøyfjorden	3-4km= 2 timer	2-3 km= 1 time
Jordalen	6 km= 3 timer	4 km= 2 timer
Nærøydalen	6 km= 3 timer	4 km= 2 timer

Tabell 4: viser sannsynlige brukere av anlegg 10-12 og 15 baser på avstand fra gård og støl til anleggene.

Anlegg 10-12 og 15: Som en kan se ut i fra tabellen over (tabell 4) er det gårdene Tufto og Bakka ved Nærøyfjorden som ligger nærmest anlegg 10-12 og 15 mellom Vardafjell og Lyngskaret. Mens gårder i Jordalen og Nærøydalen ligger om lag like langt unna disse anleggene. Alle plassene har også støler i nærheten av anleggene, men også her er det Tufto og Bakka som ligger nærmest, da deres støl ligger kun 2-3 km unna anleggene, ca 1 times gange. Jeg mener for øvrig det er lite sannsynlig at folk fra Bakka og Tufto har utført fangsten ved disse store buestillingsanleggene alene. Jeg foreslår derfor at fangsten kan ha blitt utført gjennom samarbeid med gårder i Nærøydalen og Jordalen. Som nevnt også tidligere var Jordalen frem til 1774 en del av Sogn (Fett 1955).

Bygder/gårdsbebyggelse	Avstand fra bygd/gårder til anlegg 13	Avstand fra støl til anlegg 13
Vik	14 km= ca 7 timer	2 km= 1 time
Jordalen	7-9 km= ca 3-4 timer	6 km=3 timer
Nærøydalen	15 km = ca 7 timer	7 km= 3 timer

Tabell 5: viser sannsynlige brukere av anlegg 13 Ved Svelgavannet, basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Anlegg 13: Som en kan se ut i fra tabellen over (tabell 5) er det Jordalen som ligger nærmest anlegg 13 ved Svelgavannet, mens Vik og Nærøydalen ligger om lag like langt unna, kun 1 km skiller de to. Det er for øvrig Vik sitt stølsområde som ligger nærmest. Som en kan se på figur 13, så omkranser stølsområdet dette anlegget. Jordalens nærmeste støl ligger 6 km unna anlegget og Nærøydalen sin nærmeste, om lag 7 km unna. I Jordalen ligger det kun to gårder,

fordi anlegget består av hele 9 dyregraver samt 3 buestillinger, vil dette trolig bli for mye for to gårder å betjene. Man kan selvsagt ikke vite om alle fangstinnretningene er blitt benyttet samtidig. Men om de ble det vil Nærøydalen hvor det er flere gårder, samt Vik som er den største bygden trolig ha vært mer aktuelle brukere av dette anlegget. Tar man stølsområdets beliggenhet som avgjørende faktor vil trolig Vik være den mest aktuelle bruker av dette anlegget.

Bygder/gårdsbebyggelse	Anlegg 6 på Handadalseggi	Anlegg 9 på Langafjellet	Avstand fra støl til anlegg
Dyrdal, Drego og Styvi	6-10 km= ca 3-5 timer	7-11 km= ca 3-5 timer	4 km=2 timer
Fresvik	18 km= ca 9 timer	18 km= ca 9 timer	4 km= 2 timer

Tabell 6: viser sannsynlige brukere av anlegg 6 på Handadalseggi og 9 på Langafjellet, basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Anlegg 6 og 9: Som en ser fra tabellen over (tabell 6) er det Dyrdal, Drego og Styvi ved Nærøyfjorden som ligger nærmest anlegg på Handadalseggi og Langafjellet, de har også hatt støl kun ca 4 km unna anleggene. Fordi anlegget på Langafjellet er stort og man trolig hadde behov for høy bemanning ved et slikt anlegg, er det vanskelig å tro at folk fra de tre Nærøy gårdene kan ha betjent anleggene alene. Fresvik ligger hele 18 km fra disse anleggene, men gårder i bygden også hatt støl kun 4 km unna disse. Jeg foreslår derfor at fangsten ved disse anleggene kan ha blitt utført gjennom et samarbeid mellom gårdene ved Nærøyfjorden gårdene og folk fra Fresvik.

Bygder	Anlegg 14 på Tuftafjellet	Anlegg 8 på Syringefjellet	Avstand fra støl til anlegg 14	Avstand fra støl til anlegg 8
Fresvik	9 km= ca 4 timer	13 km =ca 6 timer	6 km= 3 timer	5 km = 2 timer
Feios	12 km= ca 6 timer	13 km= ca 8 timer	6 km= 3 timer	7 km= 3 timer
Vangsnes	17km= ca 8 timer	19 km= ca 9 timer	13 km= 6 timer	14 km = 7 timer

Tabell 7: viser sannsynlige brukere av anlegg 14 og 8, basert på avstand fra bygd/gård og støl

Anlegg 8 og 14: Som en ser fra tabellen over (tabell 7) er det Fresvik som ligger nærmest anlegget på Tuftafjellet og Syringefjellet, mens Feios kommer på en andre plass. Vangsnes er ligger også i rimelig avstand, men har ikke hatt støler i nærheten av anleggene. Både Fresvik og Feios har hatt støler i nærhten av fangstanleggene. Fresvik sin nærmeste støl ligger henholdsvis 5 og 6 km unna, og Feios ca 6 km unna. Fordi anleggene er de største innenfor undersøkelsesrommet med til sammen over 130 buestillinger, foreslår jeg at disse kan ha blitt betjent gjennom et samarbeid av folk fra Fresvik og Feios.

Bygder/gårdsbebyggelse	Anlegg 1-5 og 7	Avstand fra støl til anlegg 1-5 og 7
Dyrdal, Drægo og Styvi	8-10 km = 4-5 timer	4-6 km=2-3 timer
Jordalen	12-14 km = 6-7 timer	_____

Tabell 8: viser sannsynlige brukere av anlegg 1-5 og 7 basert på avstand fra bygd/gård og støl.

Anlegg 1-5 og 7: Som en ser fra tabellen over (tabell 8) er det de tre Nærøy gårdene Dyrdal, Drægo og Styvi som ligger nærmest anlegg 1-5 og 7. De har også hatt støl som ligger ca 4-6 km unna disse anleggene, dette vil tilsvare ca 2-3 timers gange. Jordalen ligger også relativt nært, men har ikke hatt noen støler i dette området. Ellers kan nevnes at Fresvik har hatt støl i Øvstedalen øverst i Fresvikjordalen (Engan 2004) fra stølen er det om lag 3-4 km til anleggene, som er litt i underkant av 2 timers gange. Hvis det var folk fra Fresvik som brukte disse anleggene var de trolig avhengig av å være på stølen for å sjekke om det var rein i graven. Dette er fordi avstanden til anleggene fra selve bygden er ca 21 km, som trolig vil være i lengste laget for en dagstur. Man vet også at dyregraver måtte ettersees minst en gang i

uken (Bang-Andersen 2004: 59). Jeg mener derfor det er mer sannsynlig at anleggene kan knyttes til gårdene ved Nærøyfjorden eller gårder i Jordalen, da disse ligger mye nærmere.

5.2.6 Oppsummering

I denne delen av analysen har jeg presenter seks bygder/gårdsbebyggelser som jeg mener kan knyttes til de 15 fangstanleggene i undersøkelsesområdet. Dette er først og fremst basert på beliggenhet, alle plassene ligger til i bunnen av dalfører hvor tilgangen til fjellet er og har vært svært bra. Hver plass ligger også kun få kilometer unna et eller flere av fangstanleggene i undersøkelsesområdet, slik at det har vært mulig å gå fra bygd til disse anleggene på noen timer. Hver bygd og gårdsbebyggelse hadde også gravminner datert til jernalder eller tidligere, dette indikerer at det var fast bosetning innenfor tidsrommet da anleggene ble brukt. Fordi støler kan ha blitt benyttet som overnattingsplass i forbindelse med fangsten, undersøkte jeg hvor de utvalgte bygdene og gårdsbebyggelsene hadde sine stølsområder. Ved de fleste tilfeller ligger stølsområdet svært nært et eller flere av fangstanleggene i undersøkelsesområdet.

5.3 Representerer fangsten et eget forbruk eller er den rettet mot et større marked?

I denne delen av analysen vil jeg ta for meg problemstilling nr tre, jeg vil diskutere om fangsten representerer et eget forbruk eller om den kan ha dekket et større marked. For å avgjøre dette vil jeg ta utgangspunkt i fangstanleggenes størrelse og, type samt om de representert passiv eller aktiv fangst. Med utgangspunkt i dette vil jeg komme frem til et tall over hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangsten, samt vurdere hvor mange dyr som kan ha blitt tatt ved de ulike anleggene. Denne informasjonen vil bli brukt for å avgjøre om fangsten har representert en gårds eget forbruk, eller massefangst, og derfor fangstprodukter som kan ha nådd et større marked. Tallene jeg kommer frem til vil kun være et anslag, altså et estimert tall jeg kommer frem til ut i fra de vurderingene jeg gjør. Tallet kan derfor ha vært mye høyere eller lavere. Jeg vil skille mellom buestillingsanlegg (aktivfangst) og dyregravanlegg (passivfangst) og deretter komme frem til et samlet tall over disse.

5.3.1 Aktiv og Passiv fangst

For å avgjøre hvilke anlegg som representerer aktiv og passiv fangst vil jeg ta utgangspunkt i Bang-Andersens definisjon. Aktiv fangst betyr at fangstmannen var til stede under selve fangsten og hadde en aktivrolle i denne (Bang-Andersen 2004: 43). Med utgangspunkt i dette kan man konkludere med at buestillingsanleggene innenfor undersøkelsesområdet representerer aktivfangst, fordi jegerne måtte være tilstede bak buestillingene for å være i stand til å skyte dyret, eller eventuelt lede dyret i ønsket retning. Ved passiv fangst trengte man ikke å være tilstede under selve fangsten for å få et utbytte, dette kan være en fordel da lukten av menneske eller eventuelt uønskede lyder kunne skremme dyrene vekk. I følge Bang-Andersen følger reinen små hindringer i naturen, de vil ikke krysse disse uten grunn. Han mener at lave ledegjerder trolig har hatt en slik ledende funksjon, altså at dyret automatisk vil følge disse. Han mener at lave gjerder ikke ville ha noen funksjon under for eksempel drivfangst, hvor man skremte dyret i ønsket retning. Selv konkluderer han at dyregravene i Setesdalens-Vesthei som har små murte ledegjerder på ca 40 cm trolig representerer passiv fangst (Bang-Andersen 2004:43). Ledegjerdene ved dyregravene i undersøkelsesområdet er også relativt lave, slik at dyret automatisk kan ha fulgt disse uten at noen medvirket til det. Jeg vil derfor konkludere med at dyregraver av den typen som finnes innenfor undersøkelsesområdet trolig representerer passiv fangst, det vil si anlegg 1,2,3,4,5,7,13. Mens buestillingsanleggene 6,8,9,10,11,12,14,15 representerer aktivfangst, da disse anleggene ikke ville hatt noen funksjon uten tilstedeværelse av skyttere. Et unntak er for

Øvrig anlegg 13 ved Svelgavannet, hvor det finnes både dyregraver og buestillinger som representerer både aktiv og passiv fangst, ved dette anlegget er det dyregravene dominerer. Spørsmålet er om buestillingene ble brukt sammen med nærliggende graver eller om de tilhører en annen fase? Ved anlegg 15 fant vi også en kombinasjon, men ved dette anlegget er det kun snakk om en grav, som ligger ca 50 meter unna klyngen med buestillinger. Det er derfor lite sannsynlighet for noen sammenheng mellom disse. Bang-Andersen mener at ved anlegg der både dyregraver og buestillinger er til stede vil disse trolig representerer ulike faser (Bang-Andersen 2004:43).

5.3.2 Representerer dyregravanleggene et eget forbruk?

Når det gjelder dyregravanleggene er de fleste innenfor undersøkelsesområdet ikke av store dimensjoner, de er representert med en til tre graver. Et unntak er anlegg 13 ved Svelgavannet hvor det ble registrert ni graver. Ved anlegg 13 ligger gravene spredt over et stort areal og synes ikke å ligge i et system, med unntak av de tre dyregravene med sammenhengende ledegjerde. Blehr har hevdet at dyregaver på Hardangervidda som ligger enkeltvis eller i klynger på to eller tre, kan ha blitt benyttet av nærliggende husholdninger. Hvor mange dyregraver husholdningene disponerte kan trolig knyttes til hvor stor arbeidskraft de hadde. Han mener at husholdninger av normal størrelse som gjerne hadde tre voksne menn i arbeid. Ville klare å etterse to graver, mens anlegg med tre eller flere trolig ble brukt av større husholdninger med flere ansatte (Blehr 1972:115-130). Jeg synes dette høres rimelig ut ettersom dyret trolig måtte avlives og deretter løftes ut av graven, samt at den måtte fraktes tilbake til gården. Jeg vil derfor ta utgangspunkt i at man måtte være to for å etterse en grav, om en gård hadde mer enn en grav og det var dyr også i disse, ville man trolig ha bruk for et tilsvarende antall mennesker også der. Med utgangspunkt i dette vil jeg komme frem til et tall over hvor mange som kan ha vært involvert ved hvert dyregravanlegg, samt et samlet tall over hvor mange som kan ha vært involvert om alle dyregravanleggene ble benyttet samtidig. En oversikt vil bli vist i tabellen under (tabell 9), dette tallet vil ikke representere et sikkert tall men et estimert tall over hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangsten.

Dyregravanlegg	Antall dyregraver	Antall mennesker involvert
Anlegg 1	2 dyregraver	4 mennesker
Anlegg 2	1 dyregrav	2 mennesker
Anlegg 3	1 dyregrav	2 mennesker
Anlegg 4	3 dyregaver	6 mennesker
Anlegg 5	1 dyregrav	2 mennesker
Anlegg 7	2 dyregraver	4 mennesker
Anlegg 13	9 dyregraver	18 mennesker
totalt	19 dyregraver	38 mennesker

Tabell 9: Viser hvor mange mennesker som kan ha vært involvert ved passivfangst i dyregraver.

Anlegg 1,2, 3 samt 4,5, 7 er svært små anlegg og deres beliggenhet tilsier at de kan ha blitt benyttet av nærliggende gårder for eksempel i Nærøy og Jordalen hvor det er få gårder sammenlignet med for eksempel Vik og Fresvik. Hver dyregrav vil naturlig nok kun være i stand til å fange ett dyr om gangen, og da anleggene i hovedsak består av en til tre graver vil dette trolig kun dekke en gårds eget behov. Med utgangspunkt i disse tallene mener jeg det er rimelig å anta at dyregravanleggene innenfor undersøkelsesområdet ble benyttet av gårder som i hovedsak drev for seg selv og hvor fangstutbyttet kun dekket deres eget behov.

Dyregravanlegget ved Svelgavannet skiller seg for øvrig ut i størrelse sammenlignet med de andre anleggene. Anlegget består av ni dyregraver samt tre buestillinger, spredt over et stort areal som omkranser Svelgavannet. Flere av dyregravene ligger i grupper på to og ved et tilfelle også tre. Fordi gravene ligger spredt ved dette anlegget gav det oss tidlige et inntrykk av at de kunne representere enmanns foretak. I første del av analysen foreslo jeg at dette anlegget kan ha blitt benyttet av gårder fra Vik. Vik ligger i nærheten og har et stort antall gårder hvor av flere var i bruk i jernalder og middelalder, bygden kan derfor ha vært en mulig bruke av dette anlegget. Gårdene som benyttet anlegget ved Svelgavannet kan ha operert på egenhånd, hvor de selv har disponert en til tre graver eller eventuelt samarbeidet med andre gårder om utbyttet. Ettersom anlegget kun var i stand til å fange ni dyr, om alle dyregravene

ble benyttet samtidig. Vil dette trolig kun dekke behovet til 3-9 gårder alt etter hvor mange graver hver husholdning disponerte. I følge Jorhøy & Strand er det registrert flere dyregraver i den vestlige delen av Fjellheimen blant annet like ved Blåfjell og Store Muravannet (Jorhøy & Strand: 2008). Dette er like sør og sørvest for Svelgavannet. Kan det ha vært folk fra Vik som også benyttet seg av disse? Som nevnt tidligere er Vik den største bygden innenfor undersøkelsesområdet, det er registrert gravminner fra jernalder ved 24 av gårdene i bygden (Fett 1954d). Dette kan muligens indikere at det var Vik som også benyttet seg av disse.

5.3.3 Buestillingsanleggene representerer et større marked?

Når det kommer til antall mennesker som var involvert i buestillingsfangsten vil jeg ta utgangspunkt i Burhols estimering. Burhol mener det var minimum en person per buestilling av ordinær størrelse, men at det ved store buestillingene som er tre meter eller større muligens kan ha vært flere skyttere (Burhol 2012) Barth nevner også at det kan ha vært flere skyttere bak store buestillinger (Barth 1986:172). Burhol mener man trolig hadde bruk for færre mennersker ved en mulig styrtfangst, enn det man trengte ved store buestillingsanlegg. Fordi man trolig ikke hadde behov for skyttere, men det kan være vanskelig å komme frem til et konkret tall (Burhol 2012).

Under vil jeg presentere en tabell (tabell 9) over et antall mennesker som kan ha vært involvert i fangsten ved buestillingsanleggene. Jeg vil ta utgangspunkt i at det var en person pr buestilling. Dette er fordi det vil være vanskelig bevise at det var flere skyttere bak de store. Jeg vil også presentere et tall over hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangsten om alle buestillingsanleggene ble brukt samtidig. Dette vil som sagt kun være et estimerte tall, og et forsøk på å få overblikk over hvor mange som kan ha vært involvert i fangsten. Slike tall kan i realiteten være mye høyere, for eksempel om store buestillinger representerte mer enn en skytter. Man vet heller ikke om det kan ha vært mennesker tilstede som medvirket i fangsten på andre måter. Tallet kan også ha være lavere da det ikke er sikkert alle buestillingene ved et anlegg ble benyttet samtidig. Sist men ikke minst vil det være vanskelig å vurdere hvilke av anleggene som ble benyttet samtidig, var det alle eller kun noen få?

Buestillingsanlegg	Antall buestillinger	Antall mennesker involvert
Anlegg 6	5 buestillinger	5 mennesker
Anlegg 8	39 buestillinger	39 mennesker
Anlegg 9	35 buestillinger	35 mennesker
Anlegg 10	23 buestillinger	23 mennesker
Anlegg 11	11 buestillinger	11 mennesker
Anlegg 12	14 buestillinger	14 mennesker
Anlegg 13	3 buestillinger	3 mennesker
Anlegg 14	93 buestillinger	93 mennesker
Anlegg 15	6 buestillinger	6 buestillinger
Totalt	229 buestillinger	229 mennesker

Tabell 10: Viser hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangst ved buestillingsanlegg

Hvor stort antall dyr som kan ha blitt skutt ved buestillingsanlegg er også vanskelig å vurdere. Her kan også mange faktorer spille inn for eksempel om fangsten var vellykket eller ikke, eller om alle buestillingene ved et anlegg ble benyttet samtidig. Som nevnt tidligere kan det ha vært flere skyttere bak noen av buestillingene, kanskje dette kan ha økt sjansen for flere treff? Det vil derfor være vanskelig å komme frem til et konkret tall over hvor mange dyr som kan ha blitt felt ved disse anleggene. Jeg vil likevel gjøre et forsøk og bruke anlegget på Tuftafjellet som eksempel, da dette er det største. Hvis man antar at alle buestillingene ved anlegget ble benyttet samtidig og at hver buestilling representerte en person, videre at man hadde behov for to menn for å partere samt frakte et dyr, kommer jeg frem til at man ville være i stand til å ta 46-47 dyr ved dette anlegget i en omgang. Kan dette tallet være høyere om man benyttet hester som et hjelpemiddel til å frakte slakt? Hvis man sammenligner dette tallet med antall dyr som kan ha blitt felt ved det største dyregravanlegget ved Svelgavannet, som er representert med ni dyregraver, er antallet felte dyr over fem ganger så høyt ved Tuftafjellet. Jeg mener størrelsene på flere av buestillingsanleggene i seg selv kan vitne om storskala fangst. Hvorfor ville noen bruke ressurser på å bygge svære buestillingsanlegg i dette fjellområdet om det ikke var lønnsomt? Man bør derfor kunne anta at et stort antall dyr

ble felt ved disse anleggene, deres størrelse samt arbeidskraften som måtte til for å betjene og bygge dem vitner om dette.

Typer anlegg	Mennesker involvert i fangsten
Buestillingsanlegg	229 mennesker
Dyregravanlegg	38 mennesker
Totalt	267 mennesker

Tabell 11: Viser hvor mange mennesker som kan ha vært involvert i fangsten, om alle anlegg var benyttet samtidig.

Som vist i tabell 11, representerer buestillingsanleggene 229 mennesker om alle var benyttet innenfor samme tidsrom, mens Dyregravanleggene representerer 38 mennesker om alle var benyttet innenfor samme tidsrom. Basert på disse tallene representerer buestillingsanlegg et mye større antall mennesker enn dyregravanlegg. Med andre ord, man hadde behov for om lag seks ganger så mange mennesker for å betjene buestillingsanleggene. Årsaken til en sammenligning av hvor stor arbeidskraft som måtte til for å betjene de ulike anleggstypene, er å vise hvor mye større arbeidskraft man hadde behov for ved de aktive anleggene.

Buestillinganleggene mellom Vardafjell og Lyngskaret (10,11,12,15) har til sammen over 50 buestillinger, ved å studere kartet ser man at det er gårder i Nærøy og Jordalen som ligger nærmest. Buestillinganlegget på Langafjellet er også stort og omfattende og består av 35 buestillinger, stolperækker samt murer. Det er gårder ved Nærøyfjorden som ligger nærmest dette anlegget, og få kilometer unna ligger også Fresvik. Det største anlegget innenfor undersøkelsesområdet er anlegget på Tuftafjellet hvor det ble registrert 93 buestillinger, og på Syringefjellet 39 buestillinger. Disse to anleggene ligger nærmest Fresvik Feios og Vangsnes. Fordi anleggene trolig har krevd store grupper mennesker som var aktiv i fangsten, indikerer dette at det kan ha vært snakk om et samarbeid mellom disse bygdene.

De fleste buestillingsanleggene innenfor undersøkelsesområdet er som sagt store, og består av flere titalls buestillinger. Deres størrelse i seg selv kan trolig vitne om storskala fangst. Fordi buestillingsanleggene representerer aktivfangst som betyr at fangstmennene var til stede og

selv utførte fangsten, indikerer dette at noen måtte være i stand til å samle en stor gruppe mennesker på kort tid. Kjersti Tidemansen som har analysert fangstanleggene i Lom i Oppland hvor også flere store buestillingsanlegg er kjent, har pekt på hvor stor organisasjon slike anlegg har krevd. Noen måtte være i stand til å mobilisere en stor gruppe mennesker som også skulle organiseres til arbeidet. Hun mener at organiseringen muligens kan ha vært utført av spesialiserte jaktledere. Hun nevner også at skyttere måtte være i stand til å bruke pil og bue, og at det derfor kan ha vært snakk om en form for opplæring av disse (Tidemansen 2006:71). Den store arbeidskraften som ligger bak bygging av slike massive anlegg samt arbeidskraften som skulle til for å betjene dem, er i seg selv indikasjoner på at fangsten gav store økonomiske fordeler. Spørsmålet blir da hvem som kan ha stått bak organiseringen av fangsten ved disse anleggene? Var det bøndene selv som arrangerte og stod bak fangsten? Eller var det noen fra eliten med en posisjon som gjorde dem i stand til å organisere og samle svært mange menn på kort tid. Som nevnt tidligere er det flere forskere som mener at eliten kan ha kontrollert fangsten, enten det var høvdinge eller stormenn i jernalder (Myhre & Øye 2002; Solberg 2003) eller kongen i middelalder (Mikkelsen 1994; Weber 2007).

5.3.4 Kan buestillingene på Handadalseggi og buestillingene ved Svelgavannet representere fangstprodukter til eget forbruk?

Det er for øvrig to anlegg som skiller seg ut, det ene er anlegget på Handadalseggi, som består av fem buestillinger samt en 110 meter lang mur. Forskere som Barth har tolket dette anlegget som styrtfangst (Barth 1986). Burhol mener også det ble utført styrtfangst ved dette anlegget, men han mener buestillingene og styrtfangsten representerer to ulike faser. Hans argumentasjon er basert på fangstinnretningene beliggenhet i forhold til hverandre, samt at dyrene vil opptre ulikt ved buestillings- og styrtfangst (Burhol 2012). Hvis dette er tilfelle, vil et anlegg som kun består av fem buestillinger trolig ikke kunne stå for et stort utbytte. Hvis man tar utgangspunkt i at buestillingene og muren ble brukt hver for seg, som Burhol foreslår, og det var en mann pr buestilling. Skulle man anta at dette anlegget kunne blitt betjent av to nærliggende gårder, hvor utbyttet trolig kun dekket eget forbruk. Dette anlegget ligger for øvrig nært andre buestillingsanlegg, som anlegg 9 på Langafjellet og anlegg 8 på Syringefjellet. Kanskje Handadalseggi kan knyttes til disse anleggene om de ble benyttet innenfor samme tidsrom? Dette vil det være vanskelig å si noe sikkert om. Buestillingene ved

Svelgavannet er kun representert med tre stykker fra anlegget er det langt til andre buestillingsanlegg. Det er derfor er lite sannsynlig at disse tilhørte et større system. Fordi det er et lavt antall buestillinger ved dette anlegget, mener jeg de kan ha blitt betjent av en nærliggende gård som stod for egen selvforsyning.

5.3.5 ”Styrtfangst” et utbytte som dekker mer enn eget behov?

Ved siden av et mulig styrtfangstanlegg på Handadalseggi, mener Burhol at muren på Tuftafjellet samt stolperekken på Langafjellet, som også ender ved stup kan representere styrtfangst (Burhol 2012). Forskere som Barth har tidligere også tolket disse anleggene som styrtfangst (Barth 1986; Barth & Nordanger 1993). Det bør for øvrig nevnes at mange er skeptisk til begrepet styrtfangst. Men om styrtfangst har vært tilfelle ved disse anleggene og noen drev reinen utfor stup, kan det trolig ha vært snakk om et stort fangstutbytte. Kanskje man til og med kunne lede en hel flokk utfor stupet? Et slikt utbytte ville trolig kunne dekket behovet til en større befolkning enten i form av mat eller andre produkter.

5.3.6 Oppsummering

I denne delen av analysen har jeg hevdet at hvert dyregravanlegg i hovedsak representerer en gårds eget forbruk. Dette er grunnet i anleggenes størrelse, hvor av de fleste er små, og består av 1-3 dyregraver. Ved det største anlegget er det 9 graver, men her ligger gravene spredt og kan muligens representere flere små anlegg da, de ligger enten enkeltvis eller i grupper på to eller tre. Hver grav vil kun være i stand til å ta ett dyr om gangen et slikt utbytte ville trolig ikke dekke mer enn en gårds eget behov.

Ved de fleste buestillingsanleggene og en mulig styrtfangst, vil utbytte trolig dekke behovet til en større gruppe og muligens et større marked. Fordi buestillingsanleggene i området i hovedsak består av flere titalls buestillinger, måtte man være i stand til å mobilisere mange mennesker på kort varsel, et stort antall dyr kan ha blitt felt i disse anleggene. Hvis flere av de aktive anleggene ble benyttet innenfor samme tidsrom, har trolig den økonomiske verdien vært svært stor. Spørsmålet er da, hvem var i stand til å organisere byggingen av disse, samt

organisere selve fangsten. Som jeg har nevnt tidligere har flere forskere hevdet at massefangsten kan ha vært organisert av en elite. Dette vil jeg drøfte i neste del av analysen.

6. Analyse del II: Kan fangsten samt utmarksressurser generelt ha medvirket til fremvekst av eliter i jernalder og tidlig middelalder?

I denne delen av analysen ønsker jeg å drøfte hvilken betydning fangsten og utmarksressurser generelt kan ha hatt for fremvekst av eliter i jernalder og middelalder. Det som er spesielt innenfor mitt undersøkelsesområdet, er de store buestillingsanleggene, hvis størrelse overgår andre anlegg på vestlandet (Gustafson 1983; Bjørge 1992; Randers 1986; Bang-Andersen 2004). Ved buestillingsanleggene hadde man behov for en stor gruppe jegere som deltok aktivt i fangsten. I dette kapitlet vil jeg drøfte om disse anleggene kan knyttes til en elite i jernalder og middelalder. For jernalder vil dette bli gjort i lys av to teorier, hvor samfunnsorganisasjon og utnyttelse av ressurser står sentralt. Jeg vil vise til eksempler på aktivitet i nærliggende utmark belyst gjennom arkeologiske undersøkelser, fordi slike ressurser kan ha gitt et økonomisk overskudd til en elite. Videre vil jeg undersøke om graver fra området, såkalt elitegraver kan knyttes til fangsten. Når det kommer til middelalder, vil jeg drøfte om kongen eller aristokratiet kan ha vært involvert i fangsten. Forskere som Mikkelsen (1994) og Weber (2007) har hevdet at fangsten på Dovre kan knyttes til kongens gårder i vikingtid og middelalder. Jeg vil derfor drøfte om dette kan ha vært tilfelle også i mitt område.

6.1 Kan eliten knyttes til den aktive fangsten?

I kapittel 8 kom jeg frem til at man har hatt behov for store grupper mennesker til å betjene disse buestillingsanleggene. Slike anlegg har trolig krevd planlegging og organisering. Man hadde behov for en storarbeidskraft i form av jegere, anleggene skulle også bygges og muligens vedlikeholdes. Spørsmålet er hvem som kan ha stått bak dette? Flere forskere har knyttet utmarksressurser samt fangst ved slike massive anlegg til en elite. Solberg knytter blant annet fangst, jakt og Jernvinne på vestlandet til lokale stormenn, da flere svært rikt utstyrte graver er funnet i nærliggende fjordbygder (Solberg 2003: 109-111). Myhre mener høvdinger eller jordherrer på storgårdene i nærliggende dalstrøk kan ha kontrollert ressursene i fjellet. Han nevner i den sammenheng sagaene, som beretter om høvdinger som utnyttet utmarksressursene som fangst, fiske, setervirksomhet og tømmer til egen fordel. Myhre påpeker at dette er høvdinger fra vikingtid, men at det kan ha vært slik også tidlig i eldre jernalder (Myhre & Øye 2002: 165-168). Mikkelsen og Weber knytter fangstanlegg på Dovre med datering fra middelalder til nærliggende kongsgårder, hvor arkeologiske undersøkelser

har vist tilstedeværelse av beinmateriale samt redskaper knyttet til fangst av villrein (Mikkelsen 1994; Weber 2007).

Under vil jeg presentere to modeller som har tolker hvordan samfunnet var organisert i eldre jernalder men som trolig også var gjeldene i yngre jernalder, hvor ressurser fra jordbruk samt utmark er av betydning.

6.2 Høvdingmodellen

Knut Odner mener at høvdingdømer eksisterte på vestlandet allerede i eldre jernalder. Samfunnet var hierarkisk oppbygd og produkter fra utmark, som fangstprodukter skal ha blitt samlet inn til sentrale plasser hvor de ble omfordelt. Dette ble kontrollert av en høvding (Odner 1973). Ressursene innenfor disse høvdingdømmene var et viktig grunnlag for høvdingens status (Hatling 2009: 18). For å vedlikeholde denne statusen var prestisjevarer avgjørende, da disse ble gitt til høvdingens menn og allierte. Sosial posisjon ble bestemt ut fra slektskap til høvdingen (Solberg 2003:87-88).

Forskere som Myhre (1987) Ringstad(1992) og Sognes (1979) har lokalisert en slik sentral plass, eller politisk senter i Vik i Sogn. Dette er gjort på bakgrunn av store konsentrasjoner av monumentale og rikt utstyrte graver fra eldre og yngre jernalder, hvor gravgodset består av importvarer og edelmetaller. Disse gravene representerer trolig det øverste samfunnslaget, altså eliten (Myhre 1987, Ringstad 1992; Sognes 1979). Myhre har også lagt vekt på tilstedeværelse av naust og bygdeborger ved lokalisering av sentrale plasser eller politiske sentra (Myhre 1987). Ringstad peker også Voss og Aurland ut som senter (Ringstad 1992).

Jordbruk samt naturlige ressurser har trolig vært en avgjørende faktor for etablering av sentra (Myhre 1987; Sognes 1979). Slike ressurser kan være jern, kleberstein, veiding og fiske, med mer (Sognes 1979: 23-28). Felles for politiske sentra er at de ligger langs elvemunninger, ved fjorder samt i innlandsdaler nært fjell og i områder med relativt fruktbart jordbruksland (Myhre 1987: 124-127). Ferdsselsveier var trolig også viktig, på vestlandet gjelder dette spesielt sjøen og fjorden som skal ha vært et bindeledd til nærliggende bygder, men også til plasser lenger unna. Fjellet har vært et bindeledd mellom øst og vest (Sognes 1979: 42-43).

6.3 En alternativ modell

Det finnes også et alternativ til høvdingmodellen som er kalt personforbund modellen. Som i stor grad er basert på skriftlige kilder som blant annet helteediktet Beowulf (Kristoffersen 2000:41). Innenfor denne teorien er kontroll over territorier mindre viktig mens allianser mellom mennesker står sentralt (Hatling 2009: 20). Slike relasjoner kan knyttes over store områder og man er ikke i samme grad knyttet til grenser og faste områder (Kristoffersen 2000:38). Lederen (hærlederen) hadde et personlig hærfølge som han kunne tilegne seg ved hjelp av egne ressurser i lokalområdet. Hierarkiet er mer åpent og ikke i like stor grad knyttet til slektsbånd. Man hadde derfor mulighet til å stige i rang gjennom militære prestasjoner. Det skal ha blitt utført plyndringstokter som førte til rikdom blant annet ved å tilegne seg flere ressurser, men også for å knytte til seg flere menn (Hatling 2009:20). Selv om slektsbånd er mindre vektlagt hadde trolig lederens familie viktige posisjoner (Kristoffersen 2000: 40). I denne samfunnsstruktur var man trolig ikke like avhengig av naturlige ressurser, men en konstant tilgang på produkter fra jordbruk har vært svært viktig, da noe av dette skulle til hærfølge og håndverkere knyttet til følget. Følget hadde trolig også betydning i forhold til fordeling av varer, både fra en primær produksjon og fra håndverksproduksjon som for eksempel våpen. De kunne også utnytte ressurser fra andre områder ved å kreve tributter, dette har trolig vært utgangspunktet for plyndringstokter (Kristoffersen 2000:42).

Funn som kan indikere at krigføring stod sentralt i jernalderssamfunnet er blant annet Illerup funnene fra Danmark, hvor det er funnet våpensett fra en beseiret hær. Ut i fra våpen og personlig utstyr kunne man skille mellom tre hierarkiske nivåer innenfor hærfølge: hærledere, offiserer og vanlige soldater (Stylegar 2008:243-244). En våpengrav fra gården Tryti i Vik inneholdt en kam av bein av samme type som er funnet blant Illerup funnene (Solberg 2003: 110). Våpensett er også benyttet for å utpeke såkalt rike graver i eldre og yngre jernalder (Auestad 1990 og Bødal 1998).

Fordi ressursene i lokalområdet trolig har spilt en vesentlig rolle for ledersjiktet i begge teoriene. Vil jeg i avsnittene under trekke inn utmarksressurser i nærliggende områder, som gjennom arkeologiske undersøkelser har vist seg og vært utnyttet i eldre og yngre jernalder samt middelalder.

6.4 Utmarksressurser utnyttet i jernalder og middelalder, som kan ha gitt eliten et økonomisk overskudd

Vik og Aurland ligger like ved fjorden hvor fiske har vært mulig, samt like ved høyfjell hvor det har vært muligheter for fangst og jakt, tømmer og jernproduksjon. Voss ligger ikke langs fjorden, men er omkranset av høye fjell hvor ulike ressurser har vært tilgjengelig. De første århundrene e.kr blir bruken av utmark i fjellet i Sogn intensivert (Myhre og Øye 2002:148-149). Yngre bronsealder hadde vært en nedgangsperiode men bruken ekspanderte i eldre bronsealder (Diinhoff 2005:114). Arkeologiske undersøkelser har vist at det finnes flere produksjonsplasser for jern i Sogn. På Seltuftøyri i Flåmsdalen finnes et anlegg hvor trekullet var 2000 år gammelt, her var det også tidlige spor etter beite (Indrelid 1990:4-5).

Jernvinneanlegg er ellers funnet ved Skrautvoll skole i Nord -Aurland, trolig fra eldre jernalder og i Sør-Aurland ved Dugursbekken, trolig også fra eldre jernalder (Larsen 2010:10-29). Bødal nevner en smedgrav fra gården Grov i Vik som trolig kan representere en profesjonell smed, da den inneholdt hele 6 verktøy benyttet av smeder. Graven inneholdt også tveegget sverd, spydspisser en øks og to skjoldbuler og er pekt ut som en av Viks ”rike” graver (Bødal 1998:89-90). Kanskje denne graven representerer en person tilknyttet lederens hærfølge, som kan ha stått for produksjon av våpen til forsvar eller eventuelt plyndringstokter?

På Hyllestad i Sogn ligger et av de største produksjonsstedene for kvernstein, dateringer tyder på at produksjonen startet i merovingertid, de fleste kvernsteinene som er funnet i Norge er datert til middelalder. I eldre jernalder kan produksjonen muligens ha vært kontrollert av en elite, da det funnet gravhauger ved to av gårdene innenfor produksjonsområdet (Baug 2005:91-207).

I Vikadalen, Berdalen og Fossdalen i indre Sogn er det funnet 33 hustuffer. Funnmaterialet representerte potteskår fra romertid og folkevandringstid, jaktutstyr, samt slagge som kan indikere produksjon av jern. Beinmaterialet var fra både bjørn og rein som viser til fangst og jakt. Tuftene ble benyttet fra romertid til middelalder. De representerer trolig støler men kan ha vært utnyttet som overnatting i forbindelse med fangst (Bjørgero 2005:209-229). Det er også funnet flere skålgroper i indre Sogn, ofte i tilknytning til beiteområder og støler i fjellet. Flere ligger like ved hustuffer datert til eldre og yngre jernalder (Innselset 2005:69-91). Disse kan også vitne om aktivitet og utnyttelse av fjellet. I Leikanger er det funnet flere tufter som er

tolket som tidlige støler. Dateringer strekker seg fra eldre jernalder til slutten av vikingtid (Skrede 2005: 31-43).

I Vossovassdraget er det registrert flere aktiviteter i utmark som er datert til jernalder og middelalder. Det er funnet skålgroper ved tre av stølene i området som kan indikere at området ble utnyttet til beite på et tidlig tidspunkt, stølsbruken kan muligens knyttes til jernvinner (Gustafson 1983:42). Det er registrert fire jernvinner i dette området. Flere av gravene fra nærliggende områder inneholder redskaper som kan knyttes til smeden, noen av disse inneholdt blant annet våpensett, ved flere tilfeller pilspisser (Gustafson 1983:47-54). Dette kan vitne om en spesialisert håndverksproduksjon også på Voss. Det er også funnet kullmiler, disse kan muligens knyttes til vikingtid og utover (Gustafson 1983: 62).

Som beskrevet i avsnittene over er det mange ressurser i dette området som kan ha gitt et økonomiskoverskudd til en elite og som kan ha blitt benyttet i gaveutveksling eller handel i jernalder og middelalder. Dette gjelder for øvrig ikke bare mitt undersøkelsesområde. I følge Myhre hadde alle hans ni lokaliserte sentra godt jordbruksland og tilgang på ressurser i nærliggende utmark (Myhre 1987).

6.5 Hvordan passer fangsten og utmarksressurser inn i teoriene?

I avsnittene over har jeg tatt utgangspunkt i utmarksressurser som var utnyttet i både jernalder og middelalder. Ut i fra de to samfunnsteoriene har ressurser fra jordbruk og utmark trolig hatt en sentral rolle i samfunnet. Dette er tydeligst i høvdingmodellen hvor produkter har blitt samlet inn til sentrale plasser, hvor de kan ha inngått i et gavebyttesystem slik at høvdingen kunne tilegne seg prestisjevarer eller allierte (Solberg 2003: 87-88). Når det gjelder den andre modellen er det hovedsakelig jordbruket som står sentralt, men andre ressurser ble trolig også utnyttet, gjerne i form av håndverksproduksjon. I denne modellen står også plyndringstokter og krigføring sentralt, man kunne tilegne seg tributt i form av ressurser (Kristoffersen 2000:42). Begge modellene tar for seg en overordnet makt, enten i form av en høvding eller hærleder som knytter til seg mennesker (Hatling 2009:20; Solberg 2003:87-88). Dette ble som nevnt, gjort gjennom slektsbånd, allianser, eller i form av en militær rekruttering (Solberg 2003:87-88; Kristoffersen 2000:40-42; Hatling 2009:20). Som nevnt innledningsvis er flere av buestillingsanleggene i undersøkelsesområdet svært store. Dette krevde trolig en aktør som var i stand til å organisere fangsten, samt sette inn store grupper mennesker for å betjene anleggene. Slik det går frem av disse teoriene, hadde samfunnslederne mange menn til sin

disposisjon. Kan det ha vært disse som utført fangsten ved de aktive fangstanleggene? Fangstproduktene ville gi føde til lederen og hans følge. De kunne omgjøres til redskaper som kunne byttes i prestisjevarer, eller bli benyttet i gavebytte for å skaffe flere allierte

Bødal har pekt på at det finnes mange rike bygder i Sogn. Han foreslår derfor at man bør se Sogn som en politisk og økonomisk enhet, som ble styrt av et ledersjikt som flyttet seg mellom de ulike bygdene. På denne måten kunne lederen overse blant annet håndverksproduksjonen. Bødal ser for seg at lederen og hans følge kan ha vekslet mellom de største gårdene i området, som kan ha vært i lederens eie. Den politiske makten ville være der ledersjiktet befant seg. Han mener lederen kan ha skaffet seg kontroll over mennesker gjennom gaveutveksling, på en slik måte fikk han kontroll over større arealer (Bødal 1998: 100-101). Hvis det har vært slik som Bødal foreslår ville lederen hatt kontroll over mennesker i et større område enn bare lokalt. Tar man utgangspunkt i at en leder kan ha kontrollert mennesker i flere av bygdene i undersøkelsesområdet. Skulle man ikke da kunne anta at lederen uten problemer, ville være i stand til å samle mennesker fra flere bygder. Som kunne utføre fangsten ved buestillingsanleggene. Det er som tidligere nevnt, Fresvik og Feios som ligger nærmest de største buestillingsanleggene i dette området. Kanskje var fangsten organisert av lederen i fra dette området? Den kan ha blitt utført av mennesker som hadde avhengighets bånd til lederen. Fangstproduktene kunne benyttes for å skaffe nye allianser og derfor kontroll over flere mennesker.

6.6 Kan elitegravene vitne om fangst?

Som nevnt har både Myhre (1987) Sognnes (1979) og Ringstad (1992) har lokalisert senter i Vik, på bakgrunn av blant annet et rikt gravmateriale. Jeg vil derfor bruke gravmaterialet fra Vik som eksempel, da dette trolig er svært representativt. Dette materialet er tidligere kartlagt av Auestad (1990) som tok for seg materialet fra eldre jernalder, samt Bødal (1998) som har tatt for seg graver fra yngre jernalder. Jeg vil ta utgangspunkt i deres funnkataloger og klassifisering av rike graver, basert på gravgods som import og edelmetaller, samt våpensett og andre statuspregede gjenstander. Dette vil bli gjort fordi jeg ønsker å undersøke om det finnes gjenstander i elitegraver, som kan knyttes til fangsten.

Før jeg gjør dette må jeg avgjøre hvilke gjenstander som kan knyttes til fangst. Ifølge Sognnes kan graver med veideutstyr som blant annet pilspisser vitne om fangst (Sognnes 1979:27). Auestad mener at celt og spydspisser trolig kan knyttes til fangst, fordi det er gjort funn av

slike i fjellet (Auestad 1990:146). Jeg vil derfor trekke frem graver som inneholder piler, spydspisser og/eller celt og ellers oldsaker som muligens kan knyttes til villreinfangsten.

Auestad har plukket ut 16 graver fra Vik i eldre jernalder som har såkalt rikt gravmateriale (Auestad 1990: 140, fig 26). Av disse er det kun to graver som inneholder pilspisser, nr 201 & 192a (Auestad 1990: 220-223). Fire av gravene hadde spyd, henholdsvis nr 193, 190, 188,184 (Auestad 1990: 218-221). Ingen av gravene hadde celt (Auestad 1990:217-228). Tre graver inneholdt kammer og/eller spillebrikker laget av bein, henholdsvis nr 196, 198,201. (Auestad 1990: 222-223). Blant materialet fra Tøftom på Dovre var kammer og spillebrikker laget av reinsdyrgevir (Mikkelsen 1994: 47 fig 31). Kanskje kan også kammene og spillebrikkene som er funnet i gravmaterialet fra Vik stamme fra Reinsdyr? Dette kan man ikke si noe nærmere om uten videre undersøkelser av gjenstandene i form av artsbestemmelse. Legger man dette sammen, er det åtte av 16 såkalt rike graver som muligens kan knyttes til fangsten.

Bødal (1998) har delt gravmaterialet fra yngre jernalder inn i fire kategorier. Bødal antar at kategori en og to, som inneholdt graver med import og/eller edelmetaller. Graver med våpensett eller to ovale spenner og en tredje, representerer det øverste samfunnslaget (Bødal 1998: 64). Det er til sammen 14 graver i kategori en og to (Bødal 1998: 66-67 fig 6.1 og 6.2). Av disse inneholdt to graver pilspisser B-6500 a-w, B-8102 (Bødal 1998: X,XI i funnkatalog). Ellers hadde tre graver spyd B-1068-69, B-4372 og NM18767, og tre graver celt B-762-65, B-4511, B-7761 (Bødal 1998: II-XVI funnkatalog). To av gravene med celt kan ut i fra de andre oldsakene trolig ha tilhørt kvinner, og kan derfor muligens utelukkes. Ingen av gravene som Bødal hadde klassifisert som rike inneholdt kammer eller spillebrikker av bein. Trekker man fra de to gravene med celt, som også inneholdt redskaper man forbinder med kvinner, sitter man igjen med seks graver som muligens kan knyttes til fangsten.

Fordi kammer og spillebrikker i bein (eldre jernalder) ikke er artsbestemt vil man ikke med sikkerhet kunne knytte dem til reinfangsten. Disse kan stamme fra andre dyr som for eksempel hjort, dette er kjent andre plasser (Øye 2005b:394). Det er et godt argument at spyd og celt trolig kan knyttes til fangst fordi slike er funnet i fjellet (Auestad 1990:146). Men når man også finner celt i graver, som inneholder redskaper man forbinder med kvinner. Viser dette at celten trolig kan knyttes til flere kontekster. En ting som for øvrig må nevnes er at pilspisser og spydspisser også kan ha blitt benyttet i forbindelse med krigføring. Dette kan for eksempel Illerup funnene vitne om (Stylegar 2008:243-44). Derfor kan ikke tilstedeværelse av

slike nødvendigvis vitne om fangst, selv om de er funnet i et område hvor fangst og jakt trolig har vært svært attraktivt.

I noen graver fra eldre jernalder som inneholdt import var også bjørneklør blant gravmaterialet. Tilstedeværelse av bjørneklør skal indikere at den døde ble gravlagt med bjørneskinn (Auestad 1990: 135). Kan dette ha vært tilfelle også med huder av rein? Huder er et organisk materiale som trolig ikke ville overlevd over lenger tid, og derfor ikke ville vært representert blant gravmaterialet. Man vet at huder og skinn var ettertraktet av den romerske hæren, disse ble brukt til å produsere telt, vannflasker og sko (Solberg 2003:69).

Etter å ha gått gjennom gravmaterialet fra jernalder, ser det ikke ut til at dette materialet i seg selv kan knytte eliten til fangsten. Dette betyr ikke at fangsten, ikke har hatt betydning for elitens økonomiske overskudd. Det ikke er sikkert at eliten selv deltok i utførelsen av fangsten. Som jeg nevnte tidligere kan eliten stå bak organiseringen av den, og at selve utførelsen ble gjort av mennesker i deres følge eller mennesker som hadde lavere status. Hvis dette er tilfelle, vil man trolig sjelden finne redskaper som kan vitne om selve utførelsen av fangsten i elitegravene? Som sagt kan ikke pilspisser i seg selv med sikkerhet vitne om fangst, men likevel vil jeg nevne at tre graver fra eldre jernalder, som ikke var klassifisert som rike hadde pilspisser, B-6691 h-t, B-2735-37, B-1327 (Auestad 1990:217-228). Det samme gjelder syv graver fra yngre jernalder som ikke tilhørte kategori en og to (Bødal 1998: II-XVI funnkatalog).

Det en for øvrig kan si ganske sikkert, er at man i lokalområdet hadde ressursene som skulle til for å få et økonomisk overskudd. Både i form av utmarksressurser generelt og i form av fangst. Det store antallet rike graver, samt massive fangstanlegg i området, er trolig et vitnemål om dette, men gravmaterialet kan ikke i seg selv direkte knytte eliten til fangsten.

6.7 Kan middelaldereliten knyttes til fangsten?

Fordi gravgods ikke ble praktisert i middelalder, må en se på andre kilder for å finne tilstedeværelse av en elite som muligens kan knyttes til den lokale fangsten. Samfunnet var lagdelt også i middelalder, dette kan lov materialet vitne om (Øye og Myhre 2002: 257-59). I følge Jo Rune Ugulen var 54,6 % av jordeiendommen i Sogn eid av aristokratiet mens 23,2% var eid av en lokal elite rundt år 1350. Dette vil si at aristokratiet/eliten eide over 50 % av eiendommene i Sogn i perioden rundt 1350 (Ugulen 2008: 508 & 513). Kongsgårder samt lendmanns gårder var trolig økonomiske og administrative bindeledd i en pastoral økonomi. Lendmannen styrte et geografisk område på vegne av kongen (Iversen 2008: 18) og samlet inn skatter også på vegne av ham. Som betaling for arbeidet fikk lendmannen deler av inntektene fra kongens gods samt gaver (Iversen 2008:19). Som nevnt tidligere har Mikkelsen og Weber knyttet fangsten på Dovre til nærliggende kongsgårder basert på redskapsfunn og funn av beinmateriale gjort på gårdsområdet, som kan knyttes til villreinfangsten (Mikkelsen 1994; Weber 2007). Mikkelsen mener kongen hadde mulighet til å mobilisere mange mennesker til å utføre fangsten. De som utførte den kan ha vært mennesker i tilknyttet gården. Mikkelsen mener det kan ha vært et samarbeid mellom kongsmakten og nærliggende gårder (Mikkelsen 1994: 124). Han mener fangsten kan ha vært organisert av kongen i regi av kongens årmann som var den som hadde ansvar for kongsgården (Mikkelsen 1994:126).

Med bakgrunn i dette, ønsker jeg å undersøke om det finnes gårder innenfor undersøkelsesområdet, som kongen har hatt eie i. I følge Iversen beretter sagaene om flere kongsgårder på vestlandet som skal ha vært i kongens eie på 900 tallet (Iversen 2008: 21). Iversen nevner fem kongsgårder på vestlandet, som er kjent gjennom skriftlige kilder, ingen av disse er innenfor undersøkelsesområdet. Han mener for øvrig at det trolig var mange flere kongsgårder enn dem man kjenner til. Blant annet nevner sagaene en gård på Voss, muligens med Vangsvannet samt en gård på Gaular i Sogn som kan ha vært kongsgårder, men dette er mer usikkert (ibid: 21-24).

I følge skattematrikkelen av 1647 er kongen nevnt ved flere gårder innenfor undersøkelsesområdet, blant annet på gårdene Drægo, Dyrdal og Bakka ved Nærøyfjorden i Aurland (Fladby & Marthinsen 1977:71-74). Gårdene Drægo og Dyrdal ligger like nedenfor fangstanlegg 6 på Handadalseggi og anlegg 9 på Langafjellet, hvor det som nevnt tidligere er fangstanlegg. Gårdene har også hatt støler i området like nedenfor disse fjellene (se figur 18). Kongen er dessuten nevnt ved flere gårder i Vik (Fladby & Marthinsen 1977:109-116). Vik

ligger om lag 14 km unna anlegg 13 ved Svelgavannet, og har hatt støler i dette området (se figur 13). Kongen er også nevnt ved gårder i Fresvik (Fladby & Marthinsen 1977:90-100). Fresvik ligger nært de største anleggene innenfor undersøkelsesområdet, anlegg 14 på Tuftafjellet og anlegg 8 på Syringefjellet. Gårdene i Fresvik har også hatt støler i dette området (se figur 14). Kongen er videre nevnt ved gården Stalheim i Oppheim, som tidligere var en del av Nærøy (Fladby & Winge 1976: 390). Ved å studere kartet ser man at denne gården ligger kun noen kilometer unna anlegg 10-12 og 15, mellom Vardafjell og Lyngskaret.

Selv om flere gårder i eller like ved undersøkelsesområdet var en del av kongens gods i 1647, betyr ikke dette at gårdene også var eid av kongen i middelalder. I følge Mikkelsen ble kirkens gods etter reformasjonen en del av krongodset, samt at kongen tok over ødegårder som ingen kunne vise eierskap til (Mikkelsen 1994: 134).

Hvis noen av disse gårdene også var i kongens eie i middelalder, skulle man anta at kongen ville hatt interesse i det som fantes av ressurser i området, der i blant fangsten. I følge Mikkelsen var det knyttet eierskap til fangstanlegg (Mikkelsen 1994:112). Grunneier hadde også enerett til å sette opp fangstanlegg på egen eiendom (Stang 2004:28). Ettersom det er funnet store fangstanlegg kun få kilometer unna gårder som kongen har hatt eie i, kan dette indikere at kongen har hatt eierskap i noen av disse anleggene? Dateringer fra Langafjellet og Tuftafjellet indikerer en bruk som strekker seg et ut i middelalder, henholdsvis 1100-1400 tallet (se tabell 2). Iversen mener at kongens gårder har hatt krav på produkter fra nærliggende og underordnede gårder, hvor det ble samlet opp naturalia som kan ha gitt kongen et økonomisk overskudd. Iversen viser til lignende eksempler i skriftlige kilder fra Danmark (Iversen 2008: 36). Kan slike naturalia være produkter fra nærliggende utmark, og produkter knyttet til fangst? Fordi det ikke er sikkert om det var noen kongsgårder innenfor undersøkelsesområdet i middelalder, vil det være vanskelig å si noe sikkert om dette.

Iversen har også lokalisert en lendmannsgård i Aurland, det satt lendmenn i Aurland så tidlig som 1045 e.kr frem til 1145 e.kr (Iversen 1997:86). Lendmannen skal ha vært blant de fremste stormennene (Øye & Myhre 2002: 258). Hans oppgave var å samle inn skatter på vegne av kongen (Iversen 2008). Kan noe av skattene ha vært i form av fangstprodukter? Som lendmann på gården har han trolig hatt krav på å utnytte deler av nærliggende utmark. Kanskje han selv kan ha vært involvert i fangsten? Dette vil være vanskelig å si noe sikkert om dette, uten videre arkeologiske undersøkelser, slik som på Dovre (Mikkelsen 1994).

Iversen mener at man trolig ikke vil finne kongsgårder og lendmannsgårder innenfor samme området, da disse hadde mange av de samme administrative oppgavene (Iversen 2008:30). Dette kan muligens være en forklaring på at det ikke er kjent krongods innenfor selve undersøkelsesområdet i tidlig middelalder. Som nevnt før, er flere gårder i undersøkelsesområdet knyttet til kongen i matrikkel av 1647 (Fladby & Marthinsen 1977). Spørsmålet er for øvrig, hvor mange av disse som også kan ha vært i kongens eie i middelalder.

6.8 Beinmaterialet fra Bergen

Det er ved utgravninger i Bergen funnet beinmateriale av rein, som viser at produkter fra fjelldistriktene også havnet i byene. Fra utgravninger i Rosenkrantz gate 4, fant man 8 beinfragmenter av rein datert til 1400 tallet (Wiig 1981: 34-35) mens fra utgravninger på Dreggen var 33 beinfragmenter av henholdsvis rein, hjort og hare (Undheim 1985: 52). Dette er et lite tall av det totale antallet bein funnet ved begge lokalitetene (Wiig 1981; Undheim 1985). Dette viser likevel en tilstedeværelse av fangstprodukter på en plass som ligger langt unna reinens naturlige habitat. Undheim mener at det lave antallet bein funnet i Bergen, kan indikere at reinfangsten trolig har vært mindre viktig som en kilde til føde. Men at import av gevir og huder trolig var av større betydning. Dyret ble ofte flådd der det ble avlivet og vil derfor ikke gi noe spor fra seg i det arkeologiske materialet (Undheim 1985: 75-76).

6.9 Oppsummering

I dette analysekapittelet har jeg undersøkt om fangst og utmarksressurser generelt kan ha ført til fremvekst av eliter. Jeg presenterte to teorier som har tolket samfunnsorganisasjon i jernalder. I teoriene har utnyttelse av ressurser vært av betydning, dette er svært sentralt i høvding modellen, men er lagt mindre vekt på i den alternative modellen. Begge teoriene bygger også på et samfunn, hvor en leder knytter til seg mennesker gjennom slektsbånd, gavebytte, allianser eller i form av et hærfølge. Jeg forslo derfor at disse kunne knyttes til organiseringen av fangsten ved de store buestillingsanleggene, da man ved disse anleggene hadde behov for en stor gruppe mennesker. Jeg argumenterte for at fangstutbyttet ville brødfø lederen og hans følge, samt gi produkter som kunne benyttes til vareutveksling, eller for å knytte nye allianser. I denne sammenheng presenterte jeg også utmarksressurser fra nærområdet som ble utnyttet i jernalder og i middelalder, dette kan ha gitt et økonomisk

overskudd til eliten. Jeg tok også utgangspunkt i elitegraver fra eldre og yngre jernalder hvor av flere inneholdt gull, import og flotte våpensett. Disse prøvde jeg å knytte til fangsten. Dette viste seg vanskelig da redskaper man ofte forbinder med fangst kan ha blitt benyttet i andre kontekster som for eksempel ved krigføring.

I middelalder eier eliten/aristokratiet over 50 % av eiendommene i Sogn, det er lokalisert en lendmannsgård innenfor undersøkelsesområdet og mulige kongsgårder like ved. Samt at matrikkel av 1647 nevner flere gårder innenfor undersøkelsesområdet som kongen har hatt eie i. Undersøkelser av kongsgårder nærliggende fangstanlegg på Dovre viser at disse kunne knyttes til fangsten. Dette kan også ha vært tilfelle i undersøkelsesområdet, men vil være vanskelig å si noen om uten videre undersøkelser i form av utgravning.

Ved bryggen i Bergen er det funnet beinmateriale fra rein, dette materialet er svært lite sammenlignet med beinmaterialet fra andre dyr, dette kan bety at dyret har vært av mindre interesse som føde, men at huder og gevir trolig hadde høyere verdi.

7. Sammendrag og konklusjon

I min analyse har jeg tatt utgangspunkt i 15 fangstanlegg konstruert for bruk på villrein, disse ligger i Vik og Aurland kommuner i Sogn og Fjordane. I dette området kan man skille mellom dyregravanlegg, buestillingsanlegg og mulige styrtfangstanlegg. Flere av buestillingsanleggene skiller seg ut i norsk sammenheng, fordi de er av store dimensjoner. Det største anlegget omfatter hele 93 buestillinger, som i seg selv kan vitne om storskala fangst. Det er ikke gjort noen videre analyse av anlegg i dette området. Jeg har derfor valgt å ta utgangspunkt i problemstillinger som kan gi svar på den samfunnsmessige betydningen av fangstvirksomheten i jernalder og middelalder.

I første del av analysen kartla jeg stedsnavn og gårdsnavn som trolig kan relateres til fangst. Dette ble gjort fordi slike navn muligens kan indikere hvilke områder som kan knyttes til fangsten. Jeg kom frem til 16 navn som muligens kan relateres til fangst eller frakt av reinsdyrslakt. Disse ble hovedsakelig lokalisert i fjellet mellom Feios og Vik, ved Feios, ved Fresvik og i dalføret som går fra Dyrdal i Nærøyfjorden.

I neste del av analysen diskuterte jeg hvilke bygder som kan knyttes til fangsten, Jeg kom frem til seks bygder. Lokaliseringen av disse var basert på nær beliggenhet til fangstanleggene, samt at gravfunn indikerte fast bosetning i jernalder. Bygdene jeg kom frem til er: Vik, Vangnes, Fresvik og Feios i Vik kommune, Nærøy i Aurland kommune og Jordalen i Voss kommune. Jeg målte deretter avstanden fra hver bygd til hvert fangstanlegg for å avgjøre hvilken bygd som kan ha brukt de ulike anleggene. Jeg undersøkte også om bygdene hadde stølsområder i nærheten av disse. Dette ble gjort fordi støler trolig kan vitne om hvilke områder i fjellet man hadde interesser i. Stølene kan også ha blitt benyttet til overnatting i forbindelse med fangsten. I de fleste tilfeller hadde bygdene stølsområder som lå nært et eller flere fangstanlegg.

I neste del av analysen drøftet jeg om fangsten representerte en gårds eget forbruk, eller om den dekket behovet til et større marked. For å avgjøre dette så jeg på anleggenes type, størrelse, hvor mange som kan ha vært involvert i fangsten, samt hvor stort utbytte den kan har resultert i. Basert på dette kom jeg frem til at dyregravanlegg trolig representerer en gårds eget forbruk. Dette er fordi anleggene i hovedsak er små, hver grav vil dessuten kun være i stand til å fange et dyr om gangen. Jeg kom frem til at fangstutbyttet ved buestillingsanlegg trolig dekket behovet til en større gruppe, eller mulig marked. Ettersom buestillingsanleggene

er svært store, foreslo jeg at fangsten ved disse trolig hadde vært organisert av noen med en posisjon/ status, som gjorde dem i stand til å samle mange mennesker på kort varsel.

I neste del av analysen drøftet jeg om fangst og utmarksprodukter generelt, kan ha ført til fremvekst av eliter. I den sammenheng tok jeg utgangspunkt i to teorier (høvdingmodellen og personforbundstat) som tar for seg samfunnsorganisasjonen i jernalder. Begge teoriene tar utgangspunkt i at jordbruk og andre ressurser har vært av relativt stor betydning, dette er mer sentralt i høvdingmodellen. Teoriene bygger på et samfunn, hvor en leder knytter til seg mennesker gjennom slektsbånd, gavebytte, allianser eller i form av et hærfølge. Jeg foreslo derfor at disse lederne (høvding eller hærleder) kunne knyttes til organisering av fangsten ved buestillingsanleggene, da man ved disse anleggene hadde behov for en stor gruppe mennesker. Jeg argumenterte for at fangstutbyttet kunne gi føde til lederen og hans følge, bein og gevir kunne omgjøres til produkter som kunne benyttets i varebytte. På denne måten kunne lederen tilegne seg flere allierte. Jeg viste også til utmarksressurser fra området, som var utnyttet i jernalder og middelalder. Slike ressurser kan representere produkter som kunne gi et økonomisk overskudd til eliten.

Videre undersøkte jeg om jernalderens elitegraver kunne knyttes til fangsten. Dette viste seg å være vanskelig, da piler og spydspisser som ble benyttet i forbindelse med fangst, også ble benyttet i krigføring. Videre undersøkte jeg om eliten kunne knyttes til fangsten også i middelalder. Jeg undersøkte derfor om eliten hadde eierskap i gårder i undersøkelsesområdet. Noen gårder kunne knyttes til eliten (kongen og lendmann). Jeg foreslo derfor at de kunne hatt interesser i fangsten, enten i form av innsamlede skatter fra nærliggende gårder, eller at de selv har hatt eie i fangstanleggene.

8. Litteraturliste

- Andersen, K. S & Titland, H. 2000. *Registreringsrapport frå fangstanleggene på og ved Handadalseggi, Fresvik, Sogn.* (Upublisert rapport i top.ark. Bergen museum)
- Auestad, J. G. 1990 *Sogn i romertid og folkevandringstid, et samfunn i endring.* (Upublisert hovedoppgave, Universitet i Bergen)
- Ballvoll, G. 2008 *Gards og ættesoge for Vik i Sogn, Vik, Arnaffjord sokn, Vangnes.* Vik lokalhistorisk arkiv.
- Ballvoll, G. 2012 "Garder og gardseige i Fresvik fram til 1723" i *Pridlao* Nr. 1-2012: 65-78.
- Bakka, T. 1997 *Stadnamn vegar og verksemd i Dyreheia, om stadnamn i heiområdet mellom Setesdal/Vest-Telemark og Nordaust-Ryfylke.* AmS-varia 16. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Bang- Andersen, S. 2004 *Reinsdyrgraver I Setesdal Vesthei, analyse av gravenes beliggenhet byggemåte og brukshistorie.* AmS-varia 40. Arkeologisk museum i Stavanger, Stavanger.
- Barth, E. K. & Nordanger, D. 1993 "På spor etter fangstanlegg ved Fresvikbreen" fra *Arko* 1-1993: 8-13.
- Barth, E. K. 1982 "Metoder for fangst av villrein i Sør-Norge i gammel tid" fra *Tromura, Tromsø museums rapportserie, Jakt, fiske og sanking før og ved siden av jordbruk, foredrag ved det norske arkeologimøtet 1980 symposium, kulturhistorie nr. 1.* Universitet i Tromsø, institutt for museumsvirksomhet, Tromsø.
- Barth, E. K. 1986 "Fangstanlegg for rein ved Fresvikbreen i Sogn" fra *Særtrykk av Årbok 11 Norsk Skogbruksmuseum.* Elverum trykk A/S, Elverum: 172-187.
- Bergstøl, J. 2005. "Cursing in the church, a discussion on the uselessness of the term `utmark` as a basis for ethnic studies" I *Utmark` The outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and The Middle Ages, University of Bergen Archaeological Series, International 1.* Universitet i Bergen (eds.) Holm, I; Innselset, S & Øye, I.
- Bergstøl, J. 2009. "Samer i østerdalen" i *spor fra gamle fangstmarker, Rendalsseminaret 2008,* Rendalen kommune, Rendalen (red.) P, O. Mathisen & T. Andreassen.
- Baug, I. 2005." Who owned the products? Production and exchange of quernstones, Hyllestad in Sogn, Western Norway" I *Utmark` The outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and The Middle Ages, University of Bergen Archaeological Series, International 1.* Universitet I Bergen (eds.) Holm, I; Innselset, S & Øye, I.
- Bjørge, T. 1992. *Arkeologiske undersøkelser i Nyset-Steggjevassdragene 1981-87.* Arkeologiske rapporter 16 Historisk museum, Universitet i Bergen, Bergen

- Bjørger, T. 2009. "Arkeologiske spor i landskapet" *Stølar og stølsdrift i fortid og framtid i Hordaland og Sogn og Fjordane*, fylkesmannen i Hordaland, fylkesmannen i Sogn og Fjordane, Hordaland fylkeskommune og Sogn og Fjordane fylkeskommune.
- Bjørger, T. 2005. "Iron Age house remains from mountain areas in inner Sogn, Western Norway" i fra *Funn til samfunn, Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen*, Universitet i Bergen Arkeologiske skrifter nordisk 1, Universitetet i Bergen (red.) Begsvik, K.A & Engevik, A.
- Blehr, O. 1972. "Hva dyregravene på Hardangervidda forteller om villreinfangst" *Viking, Norsk arkeologisk årbok, XXXVI: 115-130*.
- Blehr, O. 1973. "Traditional Reindeer Hunting and Social Change in the Local Communities Surrounding Hardangervidda" *Norwegian Archaeological Review*, vol. 6, nr.2: 102-112
- Bødal, S. M. 1998. *Vik i Sogn 750-1030: lokalsamfunn med overregionale kontakter*. (Upublisert masteroppgave ved Universitet i Bergen)
- Bøthun, P. H. 1952. "Om veiding i gamal tid" *Tidsskrift Historielaget for Sogn 15: 152-166*.
- Bøthun, P. H. 1965. *Leikanger bygdebok, Gardssoga*. Leikanger Bygdeboknemnd.
- Bøtun Øyri, A. M. 2009. "Stupfangstanlegget på Langafjellet" *Pridlao 2-2009*.
- Bommen, E. C. 2009 *Bruken av hellerar i eldre jernalder i Sunnhordaland*. (Upublisert masteroppgave ved Universitet i Bergen)
- Dahle, K. 2005. *Norm og praksis: bruk og forvaltning av utmark i midtre Romsdal i et langtidsperspektiv*. (Upublisert masteroppgave ved Universitet i Bergen)
- Diinhoff, S. 2005. "The issue of infield and outfield" i *Utmark` The outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and The Middle Ages, University of Bergen Archaeological Series, International 1*. Universitet I Bergen (eds.) Holm, I; Innselset, S & Øye, I.
- Engan, R. L. 2004 *Stølar i Vik*. Skald, (ukjent sted)
- Fett, P & Fett, E. 1951. "Det førhistoriske Vik" i *Bygdabok for Vik i Sogn*. Boktrykk L/L, Bergen.
- Fett, P. 1954 a. *Førhistoriskeminne i Sogn, Aurland Prestegjeld*, Universitet i Bergen, Historisk Museum, Bergen.
- Fett, P. 1954 b. *Førhistoriskeminne i Sogn, Leikanger Prestegjeld*, Universitet i Bergen, Historisk Museum, Bergen.
- Fett, P. 1954 c. *Førhistoriskeminne i Sogn, Balestrand Prestegjeld*, Universitet i Bergen, Historisk Museum, Bergen.
- Fett, P. 1954 d. *Førhistoriskeminne i Sogn, Vik Prestegjeld*, Universitet i Bergen, Historisk Museum, Bergen.
- Fett, P. 1955. *Førhistoriskeminne på Voss, Vossestrand Prestegjeld*. Universitet i Bergen, Historisk Museum, Bergen.

- Gustafson, L. 1983. "Arkeologiske registreringer i Vossovassdraget, verneplan for vassdrag-10 års vernede vassdrag". *Arkeologiske rapporter 6*. Historisk museum, Universitet i Bergen.
- Gjerdåker, J. 2001. *Stølar i Vossafjell*. Voss bygdebok nemnd.
- Hoprekstad, O. 1951. "Kyrkja og folket" *Bygdabok for Vik i Sogn*, boktrykk L/L-Bergen.
- Hov, B. 2006. *Styvi i Nærøyfjorden*. Skald AS, Leikanger.
- Hatling, H. S. 2009. *Glommen i folkevandringstid, en sosial analyse av Ebebøhøvdingen*
(Upublisert masteroppgave i arkeologi ved Universitet i Bergen)
- Indrelid, S. 1990. "Om bruken av fjellet i gamal tid" *Arkeo Nr. 1-1990:4-8*.
- Indrelid, S. 2009. "Reinsdyr og reinsdyrfangst på Hardangervidda gjennom 2000 år" i *spor fra gamle fangstmarker, Rendalsseminaret 2008*, Rendalen kommune, Rendalen (red.) Mathiesen, P.O & Andreassen, T.
- Indrelid, S. & A. K. Hufthammer. 2010. "Medieval Mass Trapping of Reindeer at the Hardangervidda Mountain Plateau, South Norway". *Quaternary International XXX: 1-11*.
- Innselset, S. 2005. "Skålgropene i Valdres og indre Sogn- ikkje berre stølsristningar?" *fra funn til samfunn, Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70-årsdagen, Universitet i Bergen Arkeologiske skrifter nordisk 1*. (red.) Bergsvik, K.A & Engevik, A.
- Iversen, F. 1997. *Var middelalderens lendemannsgårder kjerner i eldre godssamlinger, en analyse av romslig plassering av graver og eiendomsstruktur i Hordaland og Sogn og Fjordane*. (Upublisert hovedfagsoppgave, Universitet i Bergen)
- Iversen, F. 2008. "Eiendom makt og statsdannelse, kongsgårder og gods i Hordaland i yngre jernalder og middelalder" *Universitetet i Bergen Arkeologiske skrifter nordisk nr 6*. Universitet i Bergen.
- Jordhøy, P; Strand, O; Hole, R & Sørensen, R. 2010. "Ustedalen og Sønstevatn på Hardangervidda, gamle vitne om fordums reintrekk" *Villreinen 2010:102-106*
- Jordhøy, P. 2008. "Ancient wild reindeer pitfall trapping systems as indicators for former migration patterns and habitat use in the Dovre region, southern Norway" i *Rangifer 1 vol 28: 79-87*
- Jordhøy, P, K. S. Binns, et al, 2005. "Gammal jakt- og fangstkultur som indikatorer for eldre tiders jaktorganisering, ressurspolitikk, og trekkmonster hos rein i Dovretraktene". *NINA rapport 19*. NINA, Trondheim.
- Jordhøy, P. Strand, O. 2008. "Villreinen i Fjellheimen: Status og sårbare habitat" *NINA rapport 411*. NINA, Trondheim.
- Jordhøy et al. 2011. "Villreinen i Ottadalen: Kunnskapsstatus og leveområde" *NINA rapport 643*. Trondheim.

- Kristoffersen, S. 2000. *Sverd og spenne, dyreornamentikk og sosial kontekst*. Høyskoleforlaget, Norwegian academic press, Kristiansand.
- Kjos-Hanssen, O & Helleland, B. 1980. "Reinsdyr og stadnamn på Hardangervidda" *Heimen bd XVIII, 1979-1981:273-283*.
- Larsen, J. H. 2010. *Jernvinne og smiing i Valdres*. Valdres natur og kulturpark, Fagernes.
- Mathisen, P.O. 2009. "Sporene etter fangstfolket i østerdalsfjellene øst for Glomma" i *Spor etter gamle fangstmarker, Rendalsseminaret 2008*, Rendalen kommune, Rendalen (red.) Mathisen, P.O & Andreassen, T.
- Mikkelsen, E. 1994. *Fangstprodukter i Vikingtidens og middelalderens økonomi, organiseringen av massefangst av villrein på Dovre*. Universitetes oldsaksamlings skrifter ny rekke nr. 18, Oslo.
- Myhre, B. 1987. "Chieftains and chieftom territories in South Norway in the migration period" fra *Studien zur Sachsenforschung* nr.6: 169-187.
- Myhre, B & Øye, I. 2002. *Norges landbrukshistorie 1, 4000 f.kr-1350 e.kr, jorda blir levevei*. Det norske samlaget, Oslo.
- Odner, K, 1969. *Ullshelleren i Valldalen, Røldal, en studie i økologiske tilpassninger på grunnlag av et forhistorisk arkeologisk materiale*. Norwegian Universities Press, Oslo-Bergen.
- Odner 1973. *Økonomiske strukturer på Vestlandet i eldre jernalder*. Sektor for forhistorisk arkeologi, Historisk Museum, Universitet i Bergen, Bergen.
- Ohnstad, Å, 2006. *Aurland Bygdebok Undredal og Nærøy gard og ætt*. Aurland Sogelag, Aurland.
- Olsen, F. D,E. 2006. *Gård og støl, en arkeologisk punktanalyse av Stølsdalen, Jondal kommune, Hordaland* (Upublisert hovedfagoppgave, Universitet i Bergen)
- Randers, K, 1986. *Breheimundersøkelsene 1982-1984, i høyfjellet*. Historisk museum, Universitet i Bergen, Bergen.
- Reinton, L. 1955. *Sæterbruket i Norge I. Sætertyper og driftsformer*. Institutt for sammenlignende kulturforskning, serie B: skrifter XLVIII, Oslo.
- Ringstad, B. 1992. "økonomiske og politiske senter på Vestlandet ca. 400-1000 e.kr." i *Økonomiske og politiske sentra i Norden ca 400-1000 e.kr. Åkerseminaret, Hamar 1990*. Universitetets Oldsaksamlings skrifter, ny rekke nr. 13.
- Sandnes, J & Stemshaug, O.1990. *Norsk stadnamnleksikon, 3 utgave*. Det norske samlaget, Oslo.
- Sognnes, K. 1979. *Arkeologiske modeller for vestlandets vikingtid*. Det KGL. Norske Videnskabers Selskab museet, Gunneria 34, Trondheim.
- Solberg, B, 2003. *Jernalderen i Norge, 500 før Kristus til 1030 etter Kristus*. Cappelen Akademiske forlag, Oslo

- Solem, J. 2003. "Den norske allmenning sin institusjon i middelalderen" *Heimen bind 40*: 243-265.
- Skrede, M. A. 2005 "Shielings and landscape in western Norway- research traditions and recent trends" i *Utmark` The outfield as Industry and Ideology in the Iron Age and the Middle Ages, University of Bergen Archaeological series, International 1*. Universitet i Bergen (red.) Holm, I; Innselset, S & Øye, I.
- Stang, C. 2004. *Rettigheter i utmark- i historisk perspektiv*. Lov & rett, Landbruksforlaget, Oslo.
- Stemshaug, O. 1973 *Namn i Noreg, ei innføring i norsk stadnamn granskning*. Det norske samlaget, Oslo.
- Stylegar, F-A. 2008. "...an ornament in peace and a defence in war` Late roman weapon graves and military organization in Eastern Norway" i *Facets of archeology, Essays in honor of Lotte Hedeager on her 60th birthday*, Oslo arkeologiske serie Nr. 10, University of Oslo (eds.) Chilidis, K; Lund, J & Prescott, C.
- Syvvertsen, B. O, 1998. "Gode gaver og Norges samling- om vikinger, modeller og mikroprosesser" i *Samfunn i endring fra vikingtid til reformasjon, Onsdagskvelder i Bryggens museum XIII*. Bryggens museum, Bergen.
- Tidemansen, K. 2006. *Maktstruktur og utmarksbruk, ei arkeologisk analyse av forholdet mellom sosial organisasjon og fangst av villrein i Lom i Oppland*. (Upublisert masteroppgave, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet)
- Tryti, A.E, 2003. "Fra Åsatro til reformasjon" i *Vestlandets historie, kultur bind 3*. Bergen: 54-103.(red.) Helle, K; Grepstad, O; Lillehammer, A & Tryti A. E.
- Tveiten, O. 2010. "Kven rådde over vinna? Jarnutvinning og råderett i utmark i jernalderen" fra *Heimen Nr 3-2010*: 243-262.
- Vaa, J. 2002." Marginal busetnad i Rauland og Vinje på 1700-talet og frametter, stader og profiler, dyregraver på Hardangervidda" *Særtrykk fra Telemark historie tidsskrift for Telemark historielag nr. 23, Hardangervidda*.
- Østebø, K, 2008. *Hellerbruk i vestnorsk eldre jernalder, belyst ved lokalisering*. (Upublisert masteroppgave, Universitet i Bergen)
- Øye, I. 2005a." Introduction" i *Utmark`, The outfield as industry and ideology in the Iron Age and Middelages` University of Bergen Archaeological series international 1*. Universitet i Bergen(eds.) Holm, I; Innselset, S & Øye, I.
- Øye, I. 2005b. "Kammer, kjønn og kontekst" i *fra funn til samfunn, Jernalderstudier tilegnet Bergljot Solberg på 70- årsdagen, Universitet i Bergen Arkeologiske skrifter nordisk 1*. Universitet i Bergen (red.) Bergsvik, K.A & Engevik, A.
- Undheim, P. 1985. *Osteologisk materiale fra Dreggen, en økologisk studie fra middelalderens Bergen*. (Upublisert hovedfagsoppgave i zoologisk økologi, Zoologisk museum, Universitet i Bergen)

Ugulen, J.R. 2008. ”...alle the knaber ther inde och sædescwenne...” Ei undersøking i den sosiale sammensetjinga av den jordeigande eliten på vestlandet i mellomalderen. (Doktorgradsavhandling ved universitet i Bergen, revidert versjon)

Weber, B. et al. 2007. *Vesle Hjekinn- Kongens gård og sælehus*. Norske oldfunn XXI, Universitetets kulturhistoriske museer, Oslo.

Wiig, Ø. 1981 “Faunal remains from Mediaeval Bergen” i *Fauna norv.* Ser. A. 2:34-40.

Internettkilder

Kilden er fra internettsiden [www. ut.no](http://www.ut.no), og viser ruten jeg tok utgangspunkt i for å regne ut hvor lang tid man brukt fra gård/støl til fangstanlegg (funnet 1/3-2011)

http://ut.no/rute/storedalen-%28fresvik%29-jashaugbu?utm_source=turistforeningen.no&utm_medium=referrer&utm_campaign=301redirect

Alle kart i oppgaven er fra fylkesatlas: www.fylkesatlas.no

(red.) Fladby, R & Marthinsen, L. 1977, Skattematrikkelen 1647 XII, Sogn og Fjordane fylke
<http://da2.uib.no/cgi-win/WebBok.exe?slag=lesbok&bokid=skattsognogfjordane1647>

(red.) Fladby, R & Winge, H. 1976, Skattematrikkelen 1647 XI Hordaland fylke

<http://da2.uib.no/cgi-win/WebBok.exe?slag=lesbok&bokid=skatthordaland1647>

Artikkel om funn ved Lendebreen, ukjent forfatter (Funnet15/11-11)

<http://www.oppland.no/PageFiles/52463/NotatLendbreen.pdf>

Funnrapport Oppland fylkeskommune av Finstad, E & Pilø, L. (Funnet 15/11-11)

[http://www.oppland.no/Pagefiles/33631Funnrapport\(kort\).pdf](http://www.oppland.no/Pagefiles/33631Funnrapport(kort).pdf)

